

SYNERGING

ENERGIES

ЧОРНОМОРСЬКА БЕЗПЕКА

АНАЛІТИЧНИЙ ЧАСОПИС №1 (41) 2024

У ФОКУСІ:

САНКЦІЇ ПРОТИ АГРЕСОРА

МОРСЬКІ УДАРНІ ДРОНИ

ДЕНУКЛЕАРИЗАЦІЯ РОСІЇ

**СІМ РОКІВ В ЗАСТІНКАХ ПУТІНСЬКОГО РЕЖИМУ.
ВОНИ ПОПЕРЕДЖАЛИ ПРО АГРЕСІЮ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
СТАНOM НА ЛЮТИЙ 2023 РОКУ, ЗГІДНО З ДАНИМИ УПОВНОВАЖЕНОГО
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДМИТРА ЛУБІНЦЯ РФ
НЕЗАКОННО УТРИМУЄ 180 ПОЛІТИЧНИХ БРАНЦІВ. ДО ЦЬОГО СПИСКУ
ВХОДЯТЬ ТРОЄ НАШИХ КОЛЕГ**

ОЛЕКСІЙ БЕССАРАБОВ, журналіст, заступник головного редактора журналу «Чорноморська безпека» Центру «Номос», політичний бранець Кремля. Вирок у «справі «диверсантів» – 14 років колонії суворого режиму. В травні 2021 року Олексій Бесарабов з російської в'язниці звернувся до Державного секретаря США: «Не зважаючи на те, що моє ім'я, як і імена десятків інших політичних в'язнів, є в списках таких правозахисних організацій, як FreedomHouse, «Меморіал», ми майже забуті. Про нас пам'ятають тільки наші рідні, друзі, колеги по роботі. Ми забуті... Олег Сенцов вже на свободі, але «список Сенцова» залишився, більш того, він постійно поповнюється новими іменами арештантів», – написав Олексій за рік до широкомасштабного вторгнення Росії. Репресії окупаційної влади в Криму тривають досі. Більше того, вони ширяться.

Квітень 2011 р.: «Сьогодні Росія не застосовує воєнно-політичного тиску на Україну, надаючи перевагу захопленню її стратегічних активів та економічному

поглинанню... Такий перебіг подій не виключає вірогідності переростання ситуації в конфліктну, у тому числі із застосуванням сили».

«Чорноморський регіон: вибухонебезпечна суміш з кількома детонаторами», збірник Центру Разумкова «Крим, Україна в координатах чорноморської безпеки»

ДМИТРО ШТИБЛИКОВ, керівник міжнародних програм Центру «Номос», член редколегії журналу «Чорноморська безпека», політичний бранець Кремля, вирок у «справі «диверсантів» – 5 років колонії суворого режиму. 8 листопада 2021 року Дмитро Штибликов мав вийти на волю у зв'язку з завершенням строку покарання у справі «кримських диверсантів». В той же день він був етапований з СІЗО ФСБ «Лефортово» до Ростова-на-Дону до Південного окружного військового суду. Звинувачений у «шпигунстві» та «державній зраді». Новий термін покарання для політв'язня російський «суд» оголосив з 9 листопада 2016 року – Дмитро має провести в російському ув'язненні ще 14 років і 6 місяців.

Жовтень 2012 р.:

«...Виходить, що мілітаристські настрої у російських громадян спрямовані проти найближчих сусідів. Хочеться сподіватися що це не так! Військово-політичне керівництво Російської Федерації все активніше мусує тему зовнішнього ворога і можливого військового конфлікту для виправдання будь-яких способів підтримання внутрішньої стабільності в Росії, консолідації населення та відволікання його від гострих соціальних проблем... Однак чи зможе керівництво потім загасити роздуваний сьогодні вогонь мілітаризму?.. Чи хочуть рускіє війни? Спитайте ви у «Тішини»... ССК-1 «Тішина» – російський безшумний стрілецько-гранатометний комплекс». «Воєнні загрози Росії або з ким може воювати РФ», журнал «Чорноморська безпека», №4 (26)

ВОЛОДИМИР ДУДКА – військовий пенсіонер, колишній командир корабля управління ВМС України «Сімферополь», вирок у «справі «диверсантів» – 14 років колонії суворого режиму.

Володимир Дудка не видавав журнал «Чорноморська безпека», він просто був другом Олексія та Дмитра з часів їх служби в Військово-морських силах України. Цього виявилось достатньо, щоб стати третім учасником «справи «диверсантів» та отримати суворий вирок по сфальшованій справі.

Прізвища Бесарабова, Штибликова та Дудки містяться у списках українських правозахисних організацій, а також «FreedomHouse» (США), «Меморіал» (РФ) та резолюціях Європейського Парламенту як політичних в'язнів.

**Аналітичний часопис
«Чорноморська безпека»
1 (41) 2024 р.**

Журнал зареєстровано
в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво
КВ №23053-12893ПР від 11.12.2017 р.

Видавець — Центр глобалістики
«Стратегія XXI» (Київ)

Мова видання — українська

Адреса редакції:
вул. Щекавицька, 51, офіс 26, 04071 Київ
е-пошта: info@geostrategy.org.ua
веб-сторінка: geostrategy.org.ua

Редакційна колегія:

Михайло Гончар, головний редактор
Оксана Ішук, відповідальний секретар
Павло Лакійчук, заступник головного редактора
Богдан Устименко, член редакційної колегії
Ігор Стукаленко, член редакційної колегії
Денис Вінський, керівник Балтійського бюро
Тантелі Ратувухері, керівник бюро
по Південній Азії
Оксана Лесняк, керівник бюро по Східній Азії

Члени редакційної колегії журналу,
севастопольці Олексій Бессарабов і
Дмитро Штибликов є політичними бранцями
Кремля і з 2016 року перебувають у російських
застінках за сфальшованими обвинуваченнями.

Наклад: 100 примірників
Надруковано ФОП Лановенко О.О.
м. Київ, вул. Гмирі, 1
тел.: +38 044 441-82-44

При використанні матеріалів посилання на часопис
«Чорноморська безпека» обов'язкове.
Редакція може не поділяти точку зору авторів
часопису.

Відповідальність за зміст поданих матеріалів
несуть автори.

Журнал був заснований Центром сприяння вивченню
геополітичних проблем та євроатлантичного співробітництва
«НОМОС» та видавався у м. Севастополі протягом 2005-2014 р.р.

ISSN 2616-4027

ЗМІСТ

У фокусі: ТРИКУТНИК (НЕ)СТАБІЛЬНОСТІ Прямуючи в 2024-й. Замість передмови.	2
У фокусі: БРАНЦІ КРЕМЛЯ Сім років тому... <i>Павло Лакійчук, керівник безпекових проєктів Центру глобалістики «Стратегія XXI»</i>	5
У фокусі: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ Санкції, які (не) працюють <i>За матеріалами проєкту «Міжнародні санкції проти РФ: додаткові можливості» за підтримки МФ «Відродження»</i>	7
У фокусі: СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ РФ Російські стратегічні наративи 2022-2023 <i>Олена Снігур, асоційований експерт Центру глобалісти- ки «Стратегія XXI»</i>	14
У фокусі: ДЕНУКЛЕАРИЗАЦІЯ РФ До питання денуклеаризації Росії <i>Юрій Федоров, кандидат історичних наук, військовий експерт, Чехія</i>	26
У фокусі: ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ ДРОНІВ Брандери XXI сторіччя: учора, сьогодні і завтра морських ударних дронів <i>Андрій Гриценко, професор кафедри Військово-морських сил Національного університету оборони України, канди- дат військових наук, капітан 1 рангу</i> <i>Павло Лакійчук, керівник безпекових проєктів Центру глобалістики «Стратегія XXI», капітан 1 рангу</i>	30
У фокусі: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА Підготовка стратегічних документів у сфері на- ціональної безпеки України в умовах російської агресії: обрані аспекти <i>Богдан Устименко, доктор філософії у галузі політології, керівник Українського інституту морського права і безпеки, асоційований експерт Центру глобалістики «Стратегія XXI»</i>	38
У фокусі: ТАЙВАНЬ Чорноморські уроки для Тайваню <i>Дарина Лесняк, Віце-президентка Українського клубу, Колумбійський університет</i>	45
У фокусі: РОСІЙСЬКА ВІЙНА В УКРАЇНІ Боротьба до перемоги: Україна, Росія, війна за виживання. <i>Філіп Василевські, директор Центру вивчення розвідки та нетрадиційної війни Інститут досліджень зовнішньої політики (США), колишній офіцер Оперативного управ- ління ЦРУ</i>	49
У фокусі: РОЗПАД РОСІЇ 2023: рік коли Російська імперія помре <i>Юрай Месік, футуролог, Дослідницький центр Словацької асоціації зовнішньої політики</i>	53
У фокусі: 3 АРХІВІВ ЦЕНТРУ ГЛОБАЛІСТИКИ «СТРАТЕГІЯ XXI» Механізми протидії побудові газопроводу «Північний потік-2»	56
У фокусі: РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА На порядку денному стратегія США щодо Чорноморського регіону	73

Прямуючи в 2024-й. Замість передмови

Третя Світова війна... Чи буде? Чи вже триває? Кожний дає свою відповідь на це питання. Цей випуск часопису – спроба допомогти у відповіді. Для нас, українців, вона цілком очевидна – війна Росії Заходу була оголошена російським очільником у Мюнхені 2007 року. І далі пішов працювати прогресуючий алгоритм агресії – Грузія-2008, Україна-2014, Сирія – 2015. А тим часом, на Заході весь цей час шукають «стратегічної стабільності»...

В чому сходиться геостратегічне мислення Китаю, Росії та США? Їм притаманне уявлення, що великі держави мають вирішувати долю світу, чи то у форматі G3, чи то G2. США інерційно намагаються трансформувати Росію в союзника у боротьбі з китайською експансією в комфортному, як це чомусь вважають на берегах Потомаку, форматі G3. Звідси й підхід до розв'язаної Кремлем війни в Європі: «Росія не повинна зазнати поразки, Україна не має перемогти». США, бачачи у XXI столітті бурхливе зростання Китаю та поглиблення і зміцнення російсько-китайських відносин, намагаються повторити китайський «маневр Кісінджера» тільки навпаки – «перевербувати» Москву, вивести її з китайської орбіти, переспрямувати на американську. Мета – послабити зростаючий глобальний Південь, який дедалі більше схиляється на бік Китаю. Пекін приховано, а Москва доволі відкрито, успішно сформували антизахідну коаліцію. Поки що – це глобальна «банда чотирьох» – РФ+КНР+КНДР+ІРІ, але за ними не тільки геополітичний «дріб'язок» – Білорусь, Сирія та Нікарагуа. Є чимале глобальне «болото», яке уважно спостерігає за тим куди хилиться «терези світу» – Індія, Індонезія, Бразилія, ПАР. Є «троянські коні» в таборі Заходу на кшталт Угорщини Орбана, Туреччини Ердогана чи Словаччини Фіцо.

Глобальний Південь – це майже 4/5 населення планети з великими запасами мінеральних ресурсів, в той час як основний фінансовий потенціал знаходиться в руках глобального Заходу.

Сумарний ВВП останнього становить ~\$53 трлн. (США + ЄС + Велика Британія + Норвегія + Канада + Австралія + Нова Зеландія +

Японія + Південна Корея + Тайвань). Сумарний ВВП глобального Півдня значно менший, ~\$32 трлн. (КНР + Індія + Африка + Латинська Америка + АСЕАН).

Тому базові протиріччя майбутнього визначаються по діагоналі Захід – Глобальний Південь, де Захід буде у класичній конфігурації його інститутів: G7, НАТО, ЄС за формально лідерської ролі США, а Південь будуть уособлювати ШОС, БРІКС, ОПОШ за реальної лідерської ролі Китаю.

Трансформація Європейського Економічного Співтовариства у Європейський Союз в 1992 році призвела до появи на континенті економічного гіганта, який, проте, виявився геополітичним «ліліпутом». Економічно стрімко зростаюча Індія не являє собою потужної геополітичної сили, це своєрідна Німеччина Азії. Індія обрала політику дистанціювання від Заходу та перебування в таборі Глобального Півдня, безуспішно оспорує лідерство Китаю.

Закривання Заходом очей на дії Москви на пострадянському просторі – в Грузії у 2008 році та в Україні у 2014-му є наслідком хибного бачення, що посилення Росії глобально відповідає інтересам Заходу в контексті протидії зростаючому Китаю, якого в Кремлі, мовляв, остерігаються. Зараз з'ясовується, що зовсім ні, навпаки, Москва і Пекін дедалі більш відверто демонструють потенціал взаємного «тилового» посилення один одного.

Китай, подібно до західних підходів, розглядає Україну як частину «історичної Росії». Згідно з уявленнями Пекіну, коли країна буде в російській, а не західній сфері впливу, то КНР зможе використовувати ресурси їх обох – і Росії, і України – для цілей своєї європейської експансії (проект «Один пояс – один шлях»). Пекін розглядає Україну як країну з обмеженим суверенітетом, що має бути під протекторатом Москви, яка має бути під сюзеренітетом Китаю.

Інерційно у США намагаються зберегти Росію як глобального гравця заради «стратегічної стабільності», яку саме РФ і активно руйнує.

ТРИКУТНИК (НЕ)СТАБІЛЬНОСТІ

Яскравим підтвердженням є бачення Генрі Кісінджера геостратегічної ролі Росії: «За всієї своєї схильності до насильства Росія протягом понад півтисячоліття робить вирішальний внесок у глобальну рівновагу та баланс сил... Мирний процес має на меті двояку мету: підтвердити свободу України та визначити нову міжнародну структуру, особливо для Центральної та Східної Європи. Зрештою, Росія має знайти місце у такому порядку».

Невипадковою є фіксація в Оборонній Стратегії США, ухваленій в 2022 році, ієрархії загроз – китайської як основної для США, «гострої загрози» з боку РФ та «стійких загроз» з боку Північної Кореї та Ірану. Хиба документу в тому, що не розглянуто сценарій комплексної дії означених акторів спільним фронтом – КНР, РФ, КНДР та ІРІ та утворення ними неформальної, недекларованої антизахідної коаліції. Тому американський політичний істеблішмент намагатиметься, як і у випадку з СРСР на початку 90-х років, зберегти РФ на геополітичній мапі світу, навіть на тлі дискусій про можливий її розпад, внаслідок поразки від України. Сподіваючись висмикнути з «коаліції зла» загрозу №2 – Росію, ослаблену війною проти України, США мають на меті перетворити її на спільника в боротьбі із загрозою №1 – Китаєм. Нинішня американська адміністрація намагається переграти Пекін у глобальній грі «Світ на двох (G2)», не заперечуючи підхід Сі - «планета Земля достатньо велика, щоб обидві країни могли досягти успіху».

Захід у нинішньому протистоянні зі зростаючим глобальним Півднем, ще не усвідомив стратегічної переваги членства України в його альянсах (НАТО та ЄС) як східного флангу трансатлантичної цивілізації. Вони лишаються в полоні старих уявлень. Недооцінка Заходом глобальних наслідків агресії РФ проти України продовжує мати місце, оскільки вона базується на тому, що конфлікт між двома країнами, сумарний ВВП яких на рівні 2% від глобального, не здатний суттєво вплинути на світову економіку. Його вплив виключно регіональний – в рамках євразійського простору, на східних кордонах Європи. Важливо, мовляв, просто тримати його в межах зони конфлікту, тобто в рамках поняття «війна в Україні». Такою усе ще є логіка нинішнього політичного істеблішменту G7. І цим сповна користується Росія.

Не дивлячись на крах і проекту «Новоросія» у 2014 році, і путінського блицкригу 2022-го, небачених до того західних санкцій, місіонерське бачення геостратегічної ролі Росії її істеблішментом не зазнає корекції: «Мы освободили мир от западного ига – из-под военного превосходства, которым он обладал 500 лет, на котором строилось его политическое, экономическое и культурное могущество... Мы – народ-победитель. Победили всех гегемонов. С большим трудом Чингизидов. Выбили Карла XII-го. Затем Наполеона. Затем Гитлера. А теперь мы завершаем господство США» (С. Караганов). Показово, що такий масштаб бачення – 500 років – резонує з вище згаданим баченням Г. Кісінджера про стабілізаційну роль Росії «протягом останнього півтисячоліття».

Москва намагається використати таке бачення, лукаво пропонуючи Заходу концепцію глобальної Півночі. Мовляв, якщо є глобальний Південь, то є і глобальна Північ – «Великий Север». Це уявляється у вигляді «тріумвірату» Росії, США та Європи (В. Сурков). Сунь Дзи писав, що «війна – це шлях хитрощів та обману». Такі хитрощі, хоча й є примітивними, однак, можуть бути ефективною наживкою для певної частини політичного істеблішменту Заходу, яка хоче повернення status quo ante та має ілюзію «перевербувати» Росію на бік Заходу проти Китаю.

Черговий спалах близькосхідного конфлікту між арабами та Ізраїлем стимулює глобальну тектоніку в бік поділу світу на «своїх» та «чужих». Стрімка деградація міжнародних форматів співпраці у вигляді ООН, ОБСЄ та низки організацій під їхнім дахом, показує нам, що світ прямує до безодні глобальної війни. Демонстрація НАТО свого страху та неспроможності припинити агресію Росії проти України, розташованої на східному фланзі, є зайвим стимулом для Москви продовжувати війну, а також активізувати підривну діяльність проти США та ЄС в контексті майбутніх виборів в 2024 році. За уявленнями Кремля, йому вдасться хаотизувати внутрішнє становище в США та ЄС, що унеможливить їхню активну підтримку України.

Чи є вихід з безвиході? Так. Для Заходу – через повернення до політики жорсткої відсічі агресивним діям «коаліції зла» за зразком політики

Павло Лакійчук,

керівник безпекових проектів

Центру глобалістики «Стратегія XXI»

Сім років тому...

Вранці 9 листопада 2016 року в севастопольську квартиру заступника головного редактора часопису «Чорноморська безпека» Олексія Бессарабова увірвалися люди в масках. Повалили на підлогу господаря, скували кайданками. Після чого перевернули в житлі усе догори дригом. Нічого не знайшовши, накинули на голову жертві його ж куртку, затягли його в чорне авто «Баргузін» з тонованими вікнами і зникли в невідомому напрямку. Приблизно в той же час прямо на вулиці співробітники ФСБ (колишні працівники місцевого відділення СБУ) схопили і вивезли невідомо куди директора міжнародних програм севастопольського Центру «Номос» Дмитра Штибликова. Цього ж дня з-під районної поліклініки було викрадено військового пенсіонера, колишнього командира корабля управління «Сімферополь» ВМС України Володимира Дудку...

Тільки майже через тиждень стало відомо, що ця трійка друзів перебуває в Сімферопольському СІЗО. Окупаційна влада звинувачує Штибликова, Бессарабова і Дудку «в підготовці диверсії на об'єктах військової інфраструктури та життєзабезпечення у Севастополі за завданням воєнної розвідки України». Пізніше стало відомо, що декілька днів бранців тримали в підвалі одного з приватних помешкань Сімферополя, де нещадно катували, «вибиваючи» «зінання» в співпраці з воєнною розвідкою і підготовці до начебто диверсій. Про знущання над бранцями, подробиці фальсифікації справи «севастопольських диверсантів» докладніше можна дізнатись з матеріалів вже забороненого в Росії правозахисного центру «Меморіал».

За сфальсифікованими обвинуваченнями у диверсійній діяльності на користь українських спецслужб Штибликова, Бессарабова та Дудку окупаційний Севастопольський суд в закритому режимі засудив до тривалих термінів ув'язнення. Олексій і Володимир своєї вини не визнали і отримали сповна – по 14 років колонії суворого режиму. Штибликов, під тиском та

шантажем, пішов на «співпрацю зі слідством» і отримав 5 років колонії. Та виявилось, що російське «правосуддя» лише вміло обвело Дмитра навколо пальця – в грудні 2020-го йому висунули нове обвинувачення, на цей раз в «державній зраді», за яким засудили ще до 20 років позбавлення волі! До слова, 8 листопада, Дмитрові виповнилося 53 роки...

Хто ж вони, «севастопольські диверсанти», яких так боялися окупанти? Севастопольців Дмитра Штибликова, Олексія Бессарабова та Володимира Дудку об'єднує разом те, що вони до звільнення в запас служили у Військово-морських силах України і були друзями. Після збройного захоплення Криму Росією навесні 2014 вони, як і чимало інших колишніх військових, залишилися в Севастополі, вважаючи, що окупація Криму Росією явище тимчасове. До окупації ми з Дмитром і Олексієм разом працювали експертами в Центрі сприяння вивченню геополітичних проблем і євроатлантичного співробітництва Чорноморського регіону «Номос», були членами редакції та авторами статей в журналі «Чорноморська безпека». «Номос», очолюваний відомим в Криму політологом Сергієм Куликом, на початку 2000-х став першим недержавним аналітичним центром в Севастополі. Він спеціалізувався на дослідженнях у галузі національної та міжнародної безпеки, європейської інтеграції та регіонального співробітництва. Зусиллями «Номосу» було проведено не один експертний захід у Криму, аналітиків Центру запрошували виступати в Брюсселі, Берліні, Варшаві, Парижі, Празі, Стамбулі тощо.

Дмитро та Олексій були помітними фігурами у суспільно-політичному житті Севастополя і не тільки. Олексій публікувався в журналі «Судноплаводство», був регіональним представником ІА «Главред» в Севастополі, співпрацював з іншими виданнями як репортер. Його розслідування в «Чорноморській безпеці» викривали факти зловживань і порушень росій-

сько-українських угод Чорноморським флотом Росії, який до 2017 року мав перебувати в українському Криму. Дмитро працював над науковою роботою про міжнародно-правові аспекти боротьби з тероризмом – проблема тероризму і терору для нього була дуже болісною. Штибликов активно готував наукову роботу, публікувався у європейських виданнях з проблем міжнародних аспектів боротьби з тероризмом, брав участь у конференціях в Україні та Росії, країнах Південного Кавказу... Ще 2008 року, після вторгнення Росії в Грузію, Дмитро Штибликов опублікував у «Чорноморській безпеці» аналітичну статтю з промовистою назвою «Російсько-грузинський конфлікт. Наступна – Україна?». А у 2012-му в матеріалі «Чи хочуть росіяни війни» («Хотят ли русские войны?») дійшов висновку, що робота російської військової машини спрямована на агресію проти сусідів, і Україна, ймовірно, невдовзі стане її мішенню. Такого в ФСБ пробачити не могли – коли Крим було окуповано російськими військами в лютому-березні 2014 року, у «фесів» розв'язалися руки. Російські силовики почали примушувати деяких експертів «Номосу» співпрацювати з ними, однак отримали відкоша. Тоді ФСБ почали жорстко тиснути на них. Кульмінацією стала сфабрикована «справа севастопольських диверсантів».

Наші товариші восьмий рік за ґратами. У ворожій державі. Щоденні знущання і тортури, коло спілкування обмежене до мінімуму – так можна з'їхати з глузду. Донька Дмитра Штибликова Тетяна розповідає: «Сьогодні вже сьомий День народження, який мій тато відмічає в неволі. Вперше за декілька років я маю можливість привітати його листом особисто. Умови залишаються суворі, ПКТ (приміщення камерного типу), весь час сам, одна коротка прогулянка в закритому маленькому дворіку, ані відео, ані звичайних дзвінків, ані побачень. Обмежена кількість книг, і обмежений час на написання листів. Тому, сама по собі можливість хоча б листуватися – це вже маленька радість!». У Олексія і Володимира умови не кращі... Координаторка Кримської правозахисної групи

Ольга Скрипник підкреслює: «По суті, за міжнародними стандартами це є катуванням – людина відчуває біль, і це використовують для тиску. Взагалі, цю «справу українських диверсантів» використовують у пропагандистських цілях як для внутрішньої російської аудиторії, так і для зовнішньої». Обираючи своїх жертв, ФСБ намагається підшукати певний бекграунд, що надає достовірності їхній версії. Після захоплення Криму Росія отримала доступ до всіх списків військовослужбовців, співробітників Служби безпеки України в Криму, поліцейських. У справі «диверсантів» була минула належність фігурантів до Збройних сил України, їх аналітична та журналістська діяльність, тому для ідеї ФСБ про «диверсантів» це послужило підґрунтям.

Арешти і тиск на українців в окупованому Криму тривають і посилюються. За даними КПП щонайменше 117 кримчан перебувають в Росії в місцях позбавлення волі в рамках політично вмотивованого переслідування. І це тільки ті, про кого вдалося зібрати матеріали українським правозахисникам! Реальні цифри на порядок більші! А ситуація, подібна до тої що сталася з Дмитром Штибликовим, коли після терміну ув'язнення окупанти навмисно знущаючись, дають повторний, не поодинокі. Така собі форма тортур. 10 листопада 2023 р. російський «суд» додав ще 4,5 років ув'язнення кримському політв'язню Олегу Приходьку. За «виправдання тероризму та публічні заклики до розв'язання агресивної війни» (усім відомо що мають на увазі під цим в державі-агресорці). Загалом його засудили до 9,5 років позбавлення волі. Наразі, у українських політичних бранців в Росії шансів вийти живими на свободу майже нема.

Український народ зо дня в день веде битву не на життя, а на смерть з кровожерливим агресором. Щодня дізнаємось про смерті і полон наших побратимів. Пам'ятаємо про Героїв «Азову». Не забуваймо й про кримських бранців. Крим – це Україна! Ми повернемося і повернемо! А кати відповідатимуть по заслугі!

Центр глобалістики «Стратегія XXI»

За матеріалами проекту «Міжнародні санкції проти РФ: додаткові можливості»
за підтримки МФ «Відродження»

Санкції, які (не) працюють

Російська економіка скоротилася у 2022 році на 2,1%, хоча міжнародні фінансові організації прогнозували падіння на 8,5%. Таке скорочення російської економіки не є критичним для неї і практично не впливає на припинення агресії РФ проти України. Економіка Росії в цілому зберігає свою функціональність, підкріплюючись зростанням замовлень в оборонній промисловості, масштабними бюджетними вливаннями наприкінці 2022 року та на початку 2023-го з Фонду національного добробуту. Має бути організовано ретельну роботу з контролю/моніторингу санкційного режиму та введення режиму вторинних санкцій. Додаткові можливості санкційної політики – це моніторинг, координація дій урядових та громадських структур, посилення контролю задля заміни російських енергоносіїв та обнулення їх імпорту до G7/ЄС. За відсутності посиленого правозастосування щодо дотримання санкційного законодавства, ефективність санкцій неминуче буде підірвано, а разом з нею й довіру до США/G7/ЄС.

Санкції працюють?

<https://www.energyintel.com/00000186-0d6c-d963-a396-adfe861b0000>

«Так, санкції працюють», – написав очільник європейської дипломатії Жозеп Боррель 26 серпня 2023 року у своєму блозі. З початку вторгнення в Україну Євросоюз запровадив 11 пакетів санкцій проти РФ, наклав заборону на поїздки та заморозив активи понад 1 500 осіб і майже 250 організацій з РФ. Зокрема, Боррель відзначив, що виробництво автомобілів в Росії скоротилося на 48% порівняно з аналогічним періодом минулого року, іншого транспортного обладнання – на 13%, виробництво комп'ютерів, електроніки та оптики – на 8%. Роздрібна торгівля в РФ впала на 10%, а гуртова – на 17%. Порівняно з 2021 роком, у 2022 році вже було припинено 58% загального

імпорту ЄС із Росії: імпорт енергетичних товарів скоротився майже на 60%. Відчутно впали залізо, сталь, дорогоцінні метали та деревина. Загальний експорт товарів ЄС в РФ був на 52% нижчим за середньорічний показник до початку вторгнення у 2022 році. Водночас експорт європейських товарів подвійного призначення та передових технологій, необхідних Росії для виробництва зброї для війни проти України, впав на 78% у 2022 році порівняно із 2019-2021 роками, підкреслив Боррель. «За рік санкції вже обмежили політичні та економічні можливості Москви, спричинивши фінансову напругу, відрізавши країну від ключових ринків, збільшивши витрати на торгівлю і значно погіршивши промисловий потенціал Росії» – зазначив голова європейської дипломатії.

Але російська економіка скоротилася у 2022 році аж на... 2,1%. Усього лиш, хоча міжнародні фінансові організації прогнозували падіння на 8,5%. Таке скорочення російської економіки не є критичним для неї і практично не впливає на припинення агресії РФ проти України. Хоча на Заході економічні експерти резонно зауважують, що «канібалізація продуктивної економіки для фінансування війни не є розумним економічним рішенням», порівнюючи це зі спалюванням домашніх меблів для обігріву будинку, тим не менше, путіноміка працює в мобілізаційному режимі, забезпечуючи путінський бюджет війни.

У ФОКУСІ: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ

Економіка Росії в цілому зберігає свою функціональність, підживлюючись зростанням замовлень в оборонній промисловості, масштабними бюджетними вливаннями наприкінці 2022 року та на початку 2023-го з Фонду національного добробуту. Зависокі ціни на газ завдяки успішній спецоперації «Газпрому» з небаченої цінової ескалації на газовому ринку ЄС в 2021-2022 р.р. та рекордні надходження від експорту нафти і нафтопродуктів – ключові джерела живлення бюджету, які дозволили підтримати витрати РФ у 2022 році. В 2023 р., попри західне ембарго та цінову стелю на нафту і нафтопродукти, суттєвого спаду в економіці РФ не відбулося. Понад те, економіка поступово адаптується використовуючи все більше нових способів обходу санкцій. Прогноз МВФ на 2023 рік – зростання на 1,5%, російське міністерство фінансів впевнене в тому, що буде 2,5%. Фактично, можна стверджувати, що російська економіка у 2023-му «відіграє» невеликий провал 2022 року, спричинений санкціями Заходу.

Санкції працюють, але не спрацьовують...

Оцінки того, чому санкції не спрацьовують зводяться до трьох головних причин. По-перше, високі ціни на енергоносії допомогли їй створити в 2022 році своєрідну подушку безпеки, яка за рахунок акумульованих доходів допомогла пом'якшити вплив санкцій. Показники рекордних за всю історію нинішньої Російської Федерації надходжень від експорту енергоресурсів – яскраве тому підтвердження (див. Табл. 1 нижче). Це і є *perpetuum mobile* російської агресії проти України та підривної діяльності в Європі зсередини Європи.

Табл. 1

Показники експорту, \$ млрд./рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023**
Нафта та нафтопродукти	280,0	282,9	269,7	157,0	119,6	151,6	207,1	188,3	117,7	180,1	~286*	~175
Природний газ	63,0	67,2	55,2	46,4	31,2	38,7	49,1	49,5	32,0	55,5	~98*	~43
Вугілля	13,0	11,9	11,8	9,6	9,1	13,9	17,0	15,9	12,4	17,6	~25*	~22
Загальний енергоекспорт	366,0	362,0	336,7	213,0	159,9	204,2	273,2	253,7	166,9	253,2	~409*	~245
Загальний обсяг експорту	524,7	526,4	496,9	345,9	287,5	359,8	452,1	424,6	331,7	493,3	591,5	~460

* оціночні дані по 2022 року ** прогноз по 2023 р.

У ФОКУСІ: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ

Індія та ОАЕ, торгувати з Росією. Впроваджуючи послідовні раунди санкцій, країни ЄС були обережними, щоб обмежити вплив на власні доходи та глобальну економіку в цілому.

Стерилізовані санкції мало вплинули на стратегічні розрахунки Кремля, свідченням чого є 3-річні бюджети війни, що стали ухвалюватися з 2022 року. Ефект таких санкцій буде більш відчутний лише у перспективі не менше 3-5 років і то за умови, що буде запроваджено режим дотримання санкцій і за їх недотримання порушників будуть карати.

Що не так з санкціями?

Санкційна коаліція має спроможності для зниження нафтових доходів шляхом зниження цінової стелі, але не має політичної волі. Передбачалося, що встановлена початкова гранична ціна в 60 дол. США за барель буде регулярно переглядатися, однак, протягом 2023 року вона лишається незмінною. В США, які вступають в новий передвиборчий сезон остерігаються дестабілізації нафтового ринку.

В перевезенні російської нафти та нафтопродуктів бере участь «тіньовий/примарний флот». Майже 500 старих з невідомими власниками і незрозумілими страховиками танкерів транспортують російську нафту. Протягом 2023 року Росія спромоглася вибудувати власну «екосистему» торгівлі нафтою за межами G7, витрачаючи великі фінансові ресурси на створення власного флоту танкерів, за однією сторонньою оцінкою, вартість виходу за межі послуг G7, щоб знайти нових покупців і підприємців, становила до 35 дол. за барель нафти. Тіньові танкери приховують місцезнаходження/походження нафти, яку перевозять з російських портів/реекспортують до західних країн. Таємна тактика включає:

- вимкнення транспондера системи автоматичної ідентифікації судна;
- переливання нафти з танкера на танкер в міжнародних водах;
- зміну прапора або зміну країни реєстрації судна;
- ускладнення структури власності та управління, які змінюються щомісяця.

Майже 12% світового ринку морських перевезень зараз є тіньовим, використовуючи нормативні прогалини. Найбільші імпортери нафтопродуктів, вироблених з російської нафти: ЄС, Австралія, США, Велика Британія, Японія.

З кінця лютого 2022 р. країни ЄС поетапно вводили санкції, які безпосередньо торкнулися нафтопереробної галузі:

- запроваджено заборону на ввезення в Росію та ремонт обладнання для переробки нафти;
- обмежено угоди з найбільшими російськими державними нафтопереробниками (Газпромнефть, Роснефть);
- з 5 грудня 2022 р. набула чинності заборона на страхування постач нафти та нафтопродуктів морським шляхом з Росії до третіх країн.

Однак, усе це не викликало обвальної динаміки в російській нафтопереробці.

Глобальні енергетичні компанії, такі як BP та Total, припиняють враховувати свої частки у російських компаніях в своїй звітності й фактично продовжують отримувати дивіденди на закриті російські рахунки і не відмовляються від них, посиляючись на загрозу застосування до них штрафних санкцій за контрактами зі сторони Росії.

Газовий сектор: неквапна відмова від газу замість санкцій

Попри бажання Єврокомісії зменшити свою залежність від поставок природного газу з Росії та планів зі скорочення попиту на газ на 15% в країнах ЄС, обов'язкових обмежень на імпорт російського газу до Європи немає.

За даними фінського центру CREA, з початку року станом на 31 серпня ц.р. ЄС імпортував російське викопне паливо на суму 21.3 млрд. євро, в тому числі мережевий і скраплений газ на суму 8.023 млрд. євро та нафту на 13,24 млрд. євро. Це друге місце після Китаю, який заплатив Росії майже 43 млрд. євро.

На фоні кардинального зменшення постачань трубопровідного газу з Росії динамічно зростає його імпорт до ЄС у скрапленому вигляді.

За даними Global Witness, більше половини російського СПГ, що за спотовими цінами коштує 5,3 млрд. євро в січні-липні 2023 року надійшло до країн ЄС. Батьківщина головного дипломата Європи Жозепа Бореля – Іспанія є другим найбільшим покупцем російського СПГ у світі – 18% загальних продажів. Серед лідерів також і Бельгія.

І хоча деякі політики ЄС закликають європейські компанії не купувати російський СПГ, в умовах відсутності заборони передбачається, що імпорт його продовжить зростати порівняно з 2022 роком. Минулого року імпорт СПГ з Росії рекордно збільшився аж на 40% в річному вартісному вимірі. Серед найбільших компаній-покупців російського СПГ перебувають Shell і TotalEnergies, які продовжували співпрацювати з РФ і після вторгнення.

Окрім збільшення частки російського СПГ в імпорті газу в ЄС деякі уряди європейських країн продовжують докладати зусиль на збереження частки російського газу на ринках, попри показову демонстрацію зменшення залежності від нього. Так, під прикриттям грецьких компаній «DEPA» та «Mytilineos» в Болгарію у 2022 р. постачався російський газ від ВАТ «Газпром», попри офіційне оголошення, що ВАТ «Газпром» повністю припинив постачання природного газу болгарській державній компанії «Булгаргаз» у зв'язку з відмовою від сплати в рублях.

Подібний тренд відслідковується і в інших країнах. Так, ВАТ «Газпром» не постачає природний газ до Румунії напряму, але може робити це опосередковано. Зокрема, за повідомленнями, через приватні компанії – WIEE Romania та Conef Energy. Перша належить німецькому Gazprom Germania (тепер SEFE), яку німецька влада на початку квітня 2022 р. націоналізувала. Російський газ може постачатися до Румунії з «Турецького потоку» через Болгарію.

Закупівлі російського газу через посередників вказує на «прагматичний» підхід деяких урядів до енергетичної політики, що може сприяти частковому відновленню доступу «Газпрому» до газового ринку цих країн в тіньовому форматі.

Санкції, що продовжують формувати бюджет війни

Показовими стали слухання 8 листопада 2023 р. в комітеті із закордонних справ Сенату США. Джеффри Р. Паєтт, помічник держсекретаря США з питань енергетичних ресурсів та колишній посол США в Україні (2013-2016 р.р.) виступив перед сенаторами. Доповідь та слухання у цілому стали підтвердженням, що в основі довгострокової американської санкційної політики лежить намір США обмежити потенціал Росії в якості союзника Китаю. Практично, метою США у застосуванні прайс-кепу у 60 дол. США за барель є не стільки обмеження можливості РФ фінансувати бюджет війни проти України, скільки обмеження впливу російсько-української війни на світові ціни на нафту та, відповідно, й американські ціни в контексті майбутніх президентських виборів у США.

На основі різних даних та оцінок динаміки витрачання РФ коштів «на війну» річні воєнні витрати на 2023 рік можна оцінити в межах \$145-156 млрд. В місячному вимірі, виходячи з наведеної цифри, їх можна оцінити в \$12-13 млрд./міс.

Воєнні витрати України (на весь сектор оборони і безпеки) з урахуванням додаткових асигнувань, виділених парламентом 2023 року, можна оцінити в річному вимірі майже в \$46 млрд. Це означає щомісячні витрати в середньому \$3,8 млрд., що кратно менше витрат агресора. Дисбаланс очевидний і це небезпечний дисбаланс. Він дещо зменшується західною допомогою з боку США та Європи, але однак, зберігається. Понад те, на 2024 рік він має тенденцію до зростання, оскільки західна допомога Україні вже скорочується, а російський бюджет війни, навпаки, збільшується.

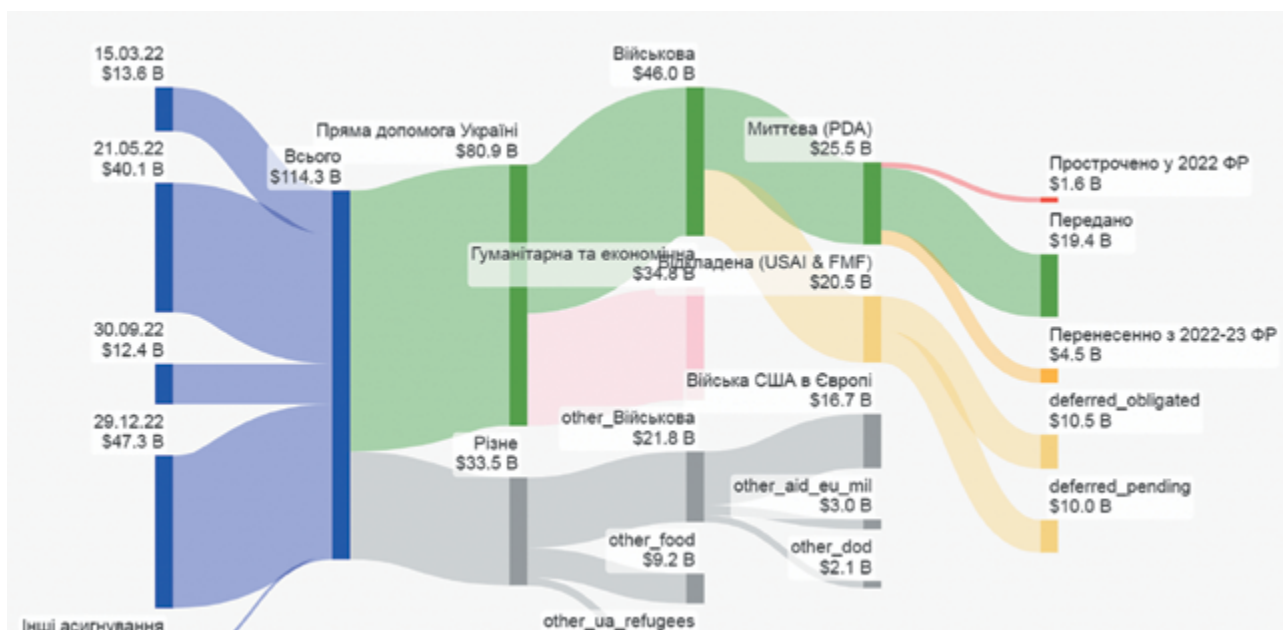
У пояснювальній записці до проекту бюджету РФ на 2024-2026 роки зафіксовано наступну динаміку витрат за статтею «національна оборона»:

- у 2024 році – 10,736 трлн. рублів, або 6% ВВП;
- у 2025 році – 8,520 трлн. рублів, або 4,5% ВВП;
- у 2026 році – 7,419 трлн. рублів, або 3,7% ВВП.

У ФОКУСІ: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ

Враховуючи те, що в 2023 році формальний російський військовий бюджет становить близько 9,8 трлн. рублів, або майже 6% ВВП, пікові бюджетні навантаження мають припасти на 2024 рік.

Реальні обсяги американської допомоги Україні в умовах російської агресії показані в аналізі Protect Ukraine Now.

Джерело: <https://www.protectukrainenow.org/uk/report>

Як бачимо з наведених цифр, реальна військова допомога Україні кратно менша, ніж виділені суми загальної допомоги, якими часто оперують політики та ЗМІ і яка тлумачиться як військова.

Бачачи скорочення своїх експортних надходжень, зростання витрат на війну, спадну динаміку рубля, Кремль зорієнтувався не тільки на ураженні ЗСУ на театрі воєнних дій, але й на максимальному ослабленні України через знищення військової та цивільної інфраструктури з акцентом на критичній енергетичній інфраструктурі та логістиці основного експорту, яким став аграрний після втрати базових виробництв металургійного сектору на сході. Логічно, що виснаженого противника можна буде подолати швидше і з меншими затратами.

Таким чином, якщо санкційний режим не буде розширено та посилено з боку Заходу, а ціни на нафту залишатимуться приблизно на нинішньому рівні, то вже 2024-го року Росія адаптується остаточно до життя в умовах санкцій і продовження агресії проти України.

Більше того адаптація Росії до санкцій призводить до того, що економічні санкції ризикують втратити свою роль політичної зброї США. Перенесення більшої частини експорту російської нафти на тіньовий флот ставить експорт вуглеводнів поза досяжністю США та їхніх союзників по G7. Незважаючи на беззаперечне глобальне поширення долара США, відсутня інфраструктура, яка б «стежила за грошима» та використовувала дані фінансового сектора для переслідування тих, хто порушує експортний контроль і обмеження цін на нафту. За механізмами контролю за виконанням санкцій, які зараз вживають США, уважно спостерігають інші країни, зокрема Китай, а слабкості алгоритму застосування санкцій можуть бути ним використані під час майбутньої конфронтації. За відсутності посиленого правозастосування щодо дотримання санкційного законодавства, ефективність санкцій неминуче буде підірвано, а разом з нею й довіру до економічного державного управління США.

Що робити?

Деякі сектори російської енергетики незаслужено обійдені увагою. Зокрема це стосується вже згаданого газового сектору, а також атомно-енергетичного. Маємо лише приклади об-

У ФОКУСІ: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ

межених британських санкцій проти «Росатому», фінську відмову від проекту АЕС російського дизайну та поступовий перехід чеських і словацьких операторів АЕС на ядерне паливо з неросійського джерела. США та Франція де-факто блокують ядерні санкції проти Росії.

Виходячи з того, що експорт нафти, нафтопродуктів, газу (скрапленого та трубопровідного) продовжує забезпечувати левову частку коштів до російського бюджету, необхідні заходи з обмеження/заборони імпорту. Одна з пропозицій – зниження граничної ціни на нафту. CREA вважає, що гранична ціна має бути в межах \$25-35 за барель. Близьку цифру показують і наші оцінки – \$20-30 за барель.

Необхідно повністю замінити російський газ на європейському ринку. Кардинальне зменшення імпорту мережевого газу вже відбулося, хоча донедавно вважалось неможливим. Для припинення імпорту російського СПГ необхідні відповідні рішення на рівні ЄС, потрібний комплексний газовий пакет санкцій.

СПГ став ключовим елементом безпеки енергопостачання Європи. На сьогодні, російські СПГ-вантажі не можна вважати надійною складовою безпеки постачання газу в ЄС. Потіки російського СПГ починають відігравати дедалі вагомішу роль у загальному його імпорті до ЄС. Можливість того, що Росія в односторонньому порядку заблокує експорт СПГ до ЄС і переспрямує його на азійські ринки, залишається, і ЄС повинен бути готовий до такого ризику.

Ціль ЄС по відмові від російського викопного палива до 2027 року означає, що більшість СПГ-контрактів має бути розірвано достроково.

Ще один фактор санкційної політики, який може ефективно впливати на агресора – громадянське суспільство європейських і загалом демократичних країн. Воно має потужні інструменти впливу в своїх країнах. Необхідно максимально їх застосовувати, забезпечуючи суспільну підтримку відмови від російського викопного палива, підтримку спільних дій щодо відновлення енергетичної інфраструктури України.

Також необхідно припинити участь російських представників у міжнародних енергетичних організаціях, конференціях/заходах. Члени міжнародних організацій можуть вже зараз відмовитися від участі у заходах під егідою росії, не фінансувати діяльність на користь рф, тощо.

Практично рф протягом 2022 року опрацювала й у 2023 році поступово запровадила різноманітні схеми обходу санкцій, введених G7 та ЄС, використовуючи країни, які ігнорують західні санкції. Порушення санкцій здійснюється з використанням квазіюридичних механізмів, що використовують «білі плями» санкційних режимів та дозволяють уникати серйозних покарань чи вагомих штрафних стягнень.

Треба організувати ретельний контроль/моніторинг санкційного режиму та введення режиму вторинних санкцій. Додаткові можливості санкційної політики – це моніторинг, координація дій урядових та громадських структур, посилення контролю задля заміни російських енергоносіїв та обнулення їх імпорту до G7/ЄС. Компанії-виробники обладнання для видобутку викопних енергоресурсів мають бути у постійному фокусі санкційної політики, яка має отримати каральний вимір.

Чинна система міжнародного морського контролю за рухом плавзасобів не передбачає серйозних покарань за відключення системи автоматичної ідентифікації судна за межами територіальних вод, чим і користаються перевізники, транспортуючи російську нафту та нафтопродукти.

Танкер з вимкнутим транспондером AIS стає невидимим для міжнародних моніторингових мереж руху плавзасобів в Світовому океані. Водночас, як показав випадок фіксації суден з вимкнутим транспондером постфактум, після підриву 26 вересня 2022 р. газопроводів «Північний потік-1; 2» в Балтійському морі, технічно такий моніторинг можливий за допомогою супутників та повітряного спостереження.

З урахуванням того, що на Балтиці та Північному морі, Чорному та Егейському морях сили НАТО ведуть постійний моніторинг морської активності РФ, Єврокомісії та уряду України доцільно звернутись до США, Великої Брита-

У ФОКУСІ: САНКЦІЙНИЙ РЕЖИМ

нії та НАТО щодо ідентифікації танкерів з викнутими транспондерами засобами супутникового моніторингу та літаками-розвідниками і розвідувальними БПЛА в акваторії означених морів, де відбувається інтенсивний рух танкерів, що перевозять російську нафту. На основі цього, можна скласти списки суден-порушників нафтового ембарго.

НАТО експлуатує цілий флот літаків Boeing E-3A Airborne Warning & Control System (AWACS). На авіабазі НАТО Гайленкірхен в Німеччині розміщено 14 літаків системи AWACS. Вони офіційно беруть участь у моніторингу, який здійснюється в Чорному морі після незаконної та нелегітимної анексії Криму Росією в 2014 році, а також після вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Також США мають аеродроми базування розвідувальних БПЛА в Італії (Сігонелла) та Румунії (Кимпія-Турзій), які здійснюють моніторинг повітряної та морської обстановки в Чорному морі та Східному Середземномор'ї.

В рамках санкційної групи Макфола-Єрмака доцільно ініціювати додатковий репресивний захід – арешт танкерів-порушників ембарго на період до завершення війни при їх заході в порти країн G7/ЄС/Норвегії.

Дієвим заходом стала би заборона проходження порожніх танкерів балтійськими та чорноморськими протоками під завантаження нафтою та нафтопродуктами в російські порти. Але для цього потрібно було би задіяти сили НАТО, однак лідери Альянсу не мають жодної політичної волі на це. Показовою стала боязнь США, Туреччини та НАТО запровадити військово-морський супровід суден з вантажами українського зерна Чорним морем після того, як Росія відмовилась від пролонгації зернової угоди у липні 2023-го.

Показово, що Європейський Парламент прийняв 9 листопада 2023 року спеціальну резолюцію P9_TA(2023)0397 «Effectiveness of the EU sanctions on Russia» щодо ефективності санкцій ЄС стосовно Росії, де відзначено, що «Росатом» і російська атомна енергетика досі не входять до складу санкційних пакетів в той час, як «Росатом» через свої дочірні компанії забезпечує критичний імпорт технологій і матеріалів для російського ВПК.

Ядерна сфера не повинна бути виключенням з режиму санкцій в ЄС та США, оскільки Росія вже переступила червону лінію і стала використовувати цивільну атомну енергетику як зброю.

З огляду на це, уявляється доцільним та необхідним:

- ініціатива України та групи країн-членів ЄС щодо заморожування усіх наявних у них проектів за участі «Росатому» чи афілійованих з ним компаній або спільних підприємств до повного припинення російської агресії та виведення окупаційних військ з території України;
- Уряд України має звернутися до Європейської Комісії та урядів країн-членів ЄС щодо якнайшвидшого переведення енергоблоків з реакторами ВВЕР радянської конструкції на неросійське паливо (лише 18 із 103 атомних енергоблоків у ЄС залежать від поставок російського палива. Вони виробляють не більше 10% усієї ядерної енергії в ЄС);
- судна дочірньої компанії «Росатому» – «Атомфлот», як спеціалізовані криголами та контейнеровози, так і судна допоміжного технічного флоту мають підпасти під заборону заходів в порти Європи, Північної Америки, країн G7, їх обслуговування, ремонту тощо. «Атомфлот» не повинен отримувати жодного обладнання від європейських чи американських компаній.

ЄС мав би поставити надання Угорщині коштів з фондів ЄС у залежність від припинення проекту будівництва двох енергоблоків АЕС «Пакш» в Угорщині, де підрядник – Росатом – був обраний в обхід обов'язкової в ЄС тендерної процедури. Два в одному – удар по «Росатому» та дія на знищення кремлівської метастази в центрі Європи – корупцієгенного, антиєвропейського режиму Орбана.

Насамкінець, слід зазначити, що західні санкції проти Росії працюють в комфортному режимі для самих західних країн, однак, не задля припинення агресії РФ проти України та встановлення миру на східній периферії ЄС і східному фланзі НАТО. А отже годівля крокодила продовжується...

Олена СНИГИР,

асоційований експерт Центру глобалістики "Стратегія XXI"

Російські стратегічні нарративи 2022-2023

Росія може виграти цю війну, лише якщо виграє змагання за встановлення домінуючого дискурсу. Тому печі російської пропаганди та дезінформації працюють безупинно. Разом з тим, джерело нарративів для агентів російської пропаганди слід шукати на вищому рівні російської влади – там, де вигадують та проєктують стратегічні нарративи.

Стратегічні нарративи відрізняються від пропаганди. За словами Лоуренса Фрідмана, нарративи є стратегічними, «оскільки вони не виникають спонтанно, а навмисно побудовані або посилені на основі ідей і думок, які вже є актуальними». Авторка визначає стратегічні нарративи як нарративи, які показують, яким цей світ бачить еліта тієї чи іншої

країни, чого вона насправді хоче і в чому намагається переконати своє суспільство та інші держави та народи. Російські стратегічні нарративи можуть допомогти визначити короткострокові та довгострокові політичні цілі Росії і наріжні ідеї, що формують поведінку російського суспільства і держави.

Провал російського плану швидкої війни проти України у 2022 році посилив офіційну російську риторику до такої міри, що нарративи стали чіткими та позбавленими двозначності. Ця умова дозволила ідентифікувати російські стратегічні нарративи, які чітко проявилися з 24 лютого 2022 року і об'єднати ці нарративи в єдину структуру, яка допоможе прояснити основні цілі російського уряду, зокрема у сфері міжнародної політики.

Ця стаття ґрунтується на дослідженні, яке обмежене конкретними часовими рамками (21 лютого 2022 р. – березень 2023 р.) і на аналізі загалом 63 текстів (див. Додаток 1), президента В. Путіна, міністра закордонних справ С. Лав-

рова та трьох російських політологів - членів Російської ради з міжнародних справ (РСМД): Д. Треніна, С. Караганова та А. КОРТУНОВА.

Російські стратегічні нарративи систематизовано відповідно до класифікації стратегічних нарративів Міскіммона у трирівневу структуру (рис. 2. Схема нарративів): нарративи міжнародної системи (опис того як структурований світ, хто є головними гравцями та як він працює), національні нарративи (окреслення історії держави чи нації, цінностей і цілей), а також проблемні нарративи (пояснення необхідності та бажаності політики разом із її успішним впровадженням) (Miskimmon et al. 2013, 7).

У ФОКУСІ: СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ РФ

	Російські стратегічні нарративи		
	Наративи міжнародної системи (опис того як структурований світ, хто є головними гравцями та як він працює)	Національні нарративи (окреслення історії держави чи нації, цінностей і цілей)	Проблемні нарративи (пояснення необхідності та бажаності політики разом із її успішним впровадженням)
Стратегічні нарративи	Міжнародний порядок змінюється і Захід (ліберальний світ) намагається зберегти свою гегемонію		
Субнарративи I-рівня	Заперечення суверенітету Європи (європейських держав)	Конфлікт цінностей	Росія – суверенна та самодостатня самобутня цивілізація, заснована на традиційних цінностях, центр «Русского мира» / лідер регіональної інтеграції (Велика Євразія)
	Росія – жертва Заходу		
Субнарративи II-рівня	Заперечення суверенітету та ідентичності України	Захист людей, що належать до «Русского мира»	Війна з нацистськими нацистами
	Багатополарність / Регіоналізм		
	Права неліберальних режимів / Верховенство державного суверенітету над правами людини		
	Нова система міжнародних інститутів і нова міжнародна фінансова система, заснована на національних валютах		

Таким чином, рамковими, або основними російськими стратегічними нарративами є: нарратив міжнародної системи – *«Міжнародний порядок змінюється і Захід (ліберальний світ) намагається зберегти свою гегемонію»*, національний нарратив – *«Росія – суверенна та самодостатня самобутня цивілізація, заснована на традиційних цінностях, центр «Русского мира» / лідер регіональної інтеграції (Велика Євразія)»*, проблемний нарратив – *«Новий світопорядок вимагає концептуальних, системних та структурних змін»*. Російські стратегічні нарративи містять субнарративи, які розкривають зміст основного нарративу. Головними субнарративами в рамках російського міжнародного системного нарративу є:

- *Заперечення суверенітету Європи (європейських держав)*
- *Конфлікт цінностей*
- *Росія як лідер неліберального світу*
- *Росія – жертва Заходу*

У кількісному відношенні субнарратив *«Росія – жертва Заходу»* виділяється як домінуючий серед усіх інших нарративів. Він має найширший та детальний опис. Цей субнарратив формує основу для російського нарративу щодо війни з Україною.

Стратегічний національний нарратив *«Росія – суверенна і самодостатня самобутня цивілізація, заснована на традиційних цінностях, центр Російського Світу / лідер регіональної інтеграції (Велика Євразія)»* найменше представлений в проаналізованих текстах. Його доповнює субнарратив *«Росія – лідер нелібераль-*

ного світу», який також належить до нарративів міжнародної системи.

Російський проблемний нарратив – *«Новий світопорядок вимагає концептуальних, системних та структурних змін»* розкривається за допомогою таких субнарративів:

- *Багатополарність / Регіоналізм*
- *Права неліберальних режимів / Верховенство державного суверенітету над правами людини*
- *Нова система міжнародних інститутів і нова міжнародна фінансова система, заснована на національних валютах*

Контекст війни суттєво вплинув на домінування субнарративу *«Росія – жертва Заходу»* в системі російських стратегічних нарративів. Це невід’ємна частина російського стратегічного нарративу міжнародної системи *«Міжнародний порядок змінюється і Захід (ліберальний світ) намагається зберегти свою гегемонію»*, який пояснює сучасні міжнародні події як перехід від однополярного світу, де домінує Захід, до багатополарного порядку, чому Захід «намагається перешкоджати». Ці зміни представлені в російських нарративах як неминучі, а різні конфлікти, включно з війною Росії з Україною, розглядаються як побічні наслідки трансформації міжнародної системи.

Згідно з російським нарративом міжнародної системи, нинішній однополярний світопорядок втілює несправедливу систему розподілу матеріальних благ, що походить від сучасного

західного неоколоніалізму та продовження колоніальної політики західних держав з попередніх століть. Цей наратив стверджує, що несправедлива система підтримується системою міжнародних правових норм, нав'язаних Заходом, і забезпечується через наявні міжнародні фінансові установи.

«Запад готов перейти все границы, чтобы сохранить неокониальную систему, которая позволяет ему жить за счет мира, грабить его благодаря доминированию доллара и технологий, собирать реальную дань с человечества, извлекать из него первичные ресурсы, источник не заработанного процветания, ренты, выплачиваемую гегемону. Сохранение этой ренты является их главной, реальной и абсолютно корыстной мотивацией.» (Путин В. Подписание договоров о присоединении Донецкой и Луганской народных республик, Запорожской и Херсонской областей к России. 30 сентября 2022 г.)

Згідно з російським наративом, кінцевою метою західних держав є встановлення повного панування над світом і заміна існуючої системи міжнародних відносин і міжнародного права, що базується на «ООН», «порядком, заснованим на правилах». Путін підкреслює, що Росія визнає лише один керівний принцип у міжнародних справах – міжнародне публічне право.

«Есть только одно правило, которое необходимо соблюдать, – это международное публичное право. Это соглашения между странами, которые являются своего рода компромиссом и которые подписывают соответствующие государства. И если кто-то придумал эти правила для себя, чтобы навязать их другим странам, то они никогда не работают...» (Путин В. Обращение к участникам X Петербургского международного юридического форума. 30 июня 2022 г.)

У російському наративі стверджується, що справжній суверенітет у межах колективного Заходу мають виключно Сполучені Штати

Америци. Отже, ліберальний світопорядок визначається як «американський ліберальний світопорядок».

«Под прикрытием так называемого правового порядка и других сомнительных концепций они пытаются контролировать и направлять глобальные процессы по своему усмотрению, проводят курс на создание закрытых блоков и коалиций, принимающих решения, выгодные только одной стране – Соединённым Штатам Америки.» (Путин В. Обращение к участникам X Петербургского международного юридического форума. 30 июня 2022 г.)

Російська влада стверджує, що Захід у своїй гонитві за глобальним домінуванням використовує рамки ліберально-демократичного порядку для стримування прогресу «інших цивілізацій», просуваючи при цьому власні економічні інтереси. Ця перспектива передбачає, що Захід демонструє брак толерантності до суверенітету інших націй і народів, він класифікує світ на «авторитарні» та «демократичні» режими, нав'язуючи особливу форму ліберальної демократії, відмовляючи іншим державам в автономії робити свої власний вибір. Російська влада називає це нав'язування ліберальних цінностей виявом «західної самовпевненості», що «характеризується расистським і неоколоніальним підґрунтям».

Російська влада стверджує, що Захід, прагнучи зберегти свій вплив і підтримати світовий ліберальний порядок, використовує низку інструментів, включаючи запровадження санкцій, дестабілізацію міжнародних ринків і світової фінансової системи, розпалювання кольорових революцій, та організацію державних переворотів, тощо.

Російські наративи зображують ліберально-демократичні цінності в поєднанні з технологічною перевагою Заходу та механізми «глобальної взаємозалежності», такі як стандартизація та уніфікація, як інструменти, які використовує Захід для встановлення контролю над рештою світу. Ці наративи підкреслюють наявність подвійних стандартів на Заході. Вони припуска-

ють, що хоча Захід проголошує універсальні правила для всіх, він водночас зводить нанівець сприятливі правила глобалізації для країн, які отримують вигоду від глобалізації. Крім того, Захід використовує санкції як засіб стримування проти тих, хто виступає проти домінування Заходу. Такий підхід пояснюється як порушення фундаментальних принципів ринкової економіки. Як показові приклади російські нарративи вказують на політику західних країн щодо Сербії та Косово, Іраку та Лівії.

Субнарратив *«Конфлікт цінностей»*, як частина російського стратегічного нарративу міжнародної системи характеризує конфлікт між Росією та Заходом як екзистенційний.

У цьому нарративі західні ліберальні цінності протистоять традиційним (неліберальним) цінностям, які, за словами Марлен Ларюель, стали наріжним каменем стратегічного нарративу Росії (Laruelle 2021). Ларюель визначає систему цінностей, яку просуває Росія, як консервативну, зазначаючи, що «Значення цього консерватизму залишається розмитим не лише за замовчуванням, але й задумом».

Російська влада та ідеологи визначають російські традиційні цінності як духовно-моральні цінності, що охоплюють традиційні християнські цінності та культурну спадщину російського суспільства. Важливо зазначити, що термін «консервативний» майже не вживається в текстах російських чиновників і політологів. Натомість широко використовується термін «традиційний». Такий вибір термінології може означати прихильність російської політичної еліти до ідей інтегрального традиціоналізму. Це також може бути спробою зробити термін «традиційні цінності» більш доступним і адаптованим для ширшої аудиторії міжнародних акторів. Отже, цей термін у російських нарративах не класифікує цінності як частину ідеології, а радше вказує на їх приналежність до певного суспільства.

Відповідно до російського нарративу, йде війна цінностей між ліберально-демократичним Заходом і традиційними суспільствами, де обидві сторони прагнуть розширити сферу свого впливу, обмежуючи вплив іншої. Стверджується, що ліберально-демократичні цінності через

західну концепцію прав і свобод людини руйнують суспільства з традиційними цінностями та дестабілізують їхні державні системи.

«...диктатура западных элит нацелена на все общество, включая самих граждан западных стран. Это вызов для всех. Этот полный отказ от того, что значит быть человеком, свержение веры и традиционных ценностей, а также подавление свободы начинают напоминать «религию наоборот» – чистый сатанизм». (Путин В. Подписание договоров о присоединении Донецкой и Луганской народных республик, Запорожской и Херсонской областей к России. 30 сентября 2022 г.)

Також стверджується, що західна еліта сприймає російські традиційні цінності як загрозу своїм інтересам, що призводить до санкцій проти російських ЗМІ та діячів культури. Водночас російська влада стверджує, що західні ліберальні цінності служать лише інструментом для досягнення «істинної мети Заходу»: нав'язування західних стандартів і споживчих стереотипів для створення сприятливих ринкових умов для західних компаній. Глобалізація, підкріплена ліберальними цінностями, зображується як процес «гомогенізації», що головним чином зосереджений на захисті прав жінок і сексуальних меншин. Відмову Заходу визнавати «право» авторитарних і диктаторських режимів обмежувати права і свободи своїх громадян російський нарратив трактує як політику «гомогенізації та заперечення відмінностей».

Російський нарратив визначає традиційні або неліберальні цінності як відображення традицій і культурно-історичного досвіду окремих народів і пропонує, щоб захист цих цінностей (або захист режимів, які заявляють про прихильність до цих цінностей) здійснювався через принцип суверенітету. Таким чином, *Росія має на меті розширити концепцію суверенітету, щоб гарантувати рівність та недоторканість політичних режимів, незалежно від характеру їхньої внутрішньої та зовнішньої політики. Принцип захисту прав людини в цьому випадку позбувається універсального характеру, натомість універсальності набуває принцип суверенітету (недоторканості) політич-*

них режимів. Це виправдовується як «принцип демократизму» в міжнародних відносинах, що спирається на принцип суверенної рівності держав, закріплений у Статуті ООН.

Російська інтерпретація поняття «демократія» відіграє важливу роль у російських стратегічних наративах. Ця інтерпретація вважає демократією «народне правління», яке однак не включає такі ключові елементи, як права та свободи людини, демократичні інститути та процедури. Згідно з російським наративом, поряд з ліберальною демократією існують альтернативні форми народного правління, які Захід не визнає і намагається стримувати держави, які обрали ці альтернативні суспільно-політичні системи, зокрема і автократію. Російський міністр закордонних справ Лавров визначає автократію як централізовану державу з сильною вертикальною структурою, здатною приймати швидкі й ефективні рішення, що є суттєвою перевагою в межах очікуваного «горизонту».

Таким чином, російський погляд на конфлікт цінностей розглядає його як розвиток боротьби суспільств з традиційними цінностями проти гегемонії лібералізму або антиколоніального визвольного руху проти однополярної гегемонії США. Росія представлена як провідна держава в цьому «антиколоніальному русі».

Субнаратив *«Росія – лідер неліберального світу»* відіграє подвійну роль як у російських наративах міжнародної системи, так і в національних. Він стверджує що Росія кидає виклик домінуванню Заходу з метою захистити свої інтереси та встановити «справедливий світовий порядок». *Російська влада визначає такі національні інтереси:* збереження справжнього стратегічного суверенітету (економічного, технологічного тощо), проведення міжнародних розрахунків у рублях, закріплення російського права «вето» в системі європейської безпеки, організацію нового міжнародного порядку у вигляді світу поділеного на регіональні зони відповідальності великих держав, розвиток російського суспільства в рамках його традиційних цінностей і перебудова системи міжнародного права і міжнародних інститутів на основі рівності та недоторканості політичних режимів.

Росія активно шукає союзників у своєму «хрестовому поході проти західної гегемонії» та реконфігурації міжнародного порядку. Вона прагне заручитися підтримкою якомога більшої кількості держав, зокрема в Азії, Африці та Латинській Америці. Росія звертається до історичної пам'яті цих країн про колоніалізм, стверджуючи, що Захід своєю неокolonіальною політикою прагне перешкодити їхньому розвитку сьогодні.

Російські наративи пояснюють складні соціально-економічні ситуації в країнах Глобального Півдня впливом несправедливого глобального економічного порядку, нав'язаного Заходом, і несправедливої сучасної системи міжнародних механізмів та інституцій. Ці наративи підкреслюють, що Захід сам спровокував глобальну продовольчу кризу (через макроекономічну політику США та антиросійські санкції) та енергетичну кризу (через обмеження цін на нафту та газ) і не вирішує проблеми нерівності та несправедливості, які є наслідком його політики.

Іншим аргументом, який висуває Росія, щоб переконати потенційних союзників, є твердження, що більшість країн Глобального Півдня не поділяють ліберально-демократичні цінності Заходу, а натомість погоджуються з російським розумінням традиційних цінностей.

Російська влада використовує наратив про конфлікт цінностей у змаганні за домінуючий дискурс, щоб заручитися підтримкою не лише держав, а й окремих суспільних груп. Зокрема, Росія прагне заручитися підтримкою громадян європейських країн. Наголошується, що попри неможливість партнерства з Європою, заснованою на ліберально-демократичних цінностях, існує потенціал партнерства з Європою, що дотримується традиційних християнських цінностей. В якості приклада наводиться Угорщина під керівництвом Віктора Орбана. Міністр закордонних справ Росії Лавров підкреслює, що Росія підтримує тісні зв'язки з європейськими спільнотами, які поділяють її цінності та її інтерпретацію принципів суверенітету.

Російська влада, намагаючись створити враження широкої міжнародної підтримки, стверджує, що країни Африки, Латинської Америки та Азії підтримують Росію в її протистоянні із

Заходом, часто не можуть відкрито висловлювати свою позицію через тиск Заходу. *Російське керівництво впевнене, що країни Глобального Півдня поділяють цілі Росії, серед яких відстоювання необмеженого доступу до технологій, створення альтернативних механізмів міжнародних операцій і впровадження національних валют у міжнародних розрахунках.* Основними партнерами Росії на Глобальному Півдні вважаються країни БРІКС.

На відміну від країн Глобального Півдня, які, згідно з російським наративом, прагнуть посилити свій суверенітет і підтримувати традиційні цінності та різноманітність, російська влада стверджує, що європейські держави підкоряються США.

«Евросоюз окончательно утратил свой политический суверенитет, а его бюрократические элиты пляшут под чужую дудку, принимая всё, что им скажут сверху, причиняя вред собственному населению и собственной экономике, собственному бизнесу.» (Путин В. Обращение к участникам X Петербургского международного юридического форума. 17 июня 2022.)

«Европа «играет» вместе с США. У ЕС почти не осталось самостоятельности – Вашингтон подмял Брюссель под себя. В Евросоюзе почти не осталось независимых голосов. Президент Франции Э.Макрон изредка, но всё реже, пытается напомнить о «стратегической автономии» ЕС. Никто им не позволит создать какую-либо автономию, тем более стратегическую» (Интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова для фильма «Нацизм под следствием», Москва, 26 ноября 2022 года).

Субнаратив про несамоцінність Європи від США підкреслює роль Росії як лідера руху опору проти американського домінування та як лідера «руху за суверенітет». Заперечення суверенітету та незалежності європейських країн також узгоджується з наративом про заперечення суверенітету та незалежності України, який російська влада використовувала і продовжує

використовувати для легітимізації своєї агресії проти України. Отже, концепція суверенітету в російському наративі тісно пов'язана з легітимністю держав. *Заперечуючи суверенітет та самоцінність певної держави, російський уряд фактично ставить під сумнів легітимність цієї країни, тим самим надаючи достатньо виправдання своїм діям.*

В якості аргументів на користь несамоцінності та залежності Європи від США російська влада наводить залежність Європи від США у сфері військової безпеки та неспроможність ЄС розвинути власну військову складову – «стратегічну автономію». Саме несамоцінність ЄС в сфері безпеки російська влада пояснює позицію європейських країн щодо співпраці з Росією у сфері безпеки, адже, нібито саме через таку несамоцінність Європа двічі відкидала пропозиції Росії щодо нового Договору про європейську безпеку – у 2009 та в 2021 роках. В якості додаткового аргументу на користь несамоцінності ЄС наводиться приклад та порівняння «провальної» ролі ЄС як «гаранта домовленостей, які були підписані у 2014 році між Президентом України та опозицією та Мінських угод 2015 року» та такої ж неспроможності ЄС в частині угоди про створення Спільноти сербських муніципалітетів в Косово.

Також стверджується, що США використовують російсько-українську війну для того, щоб змусити ЄС повністю відмовитись від дешевих російських енергоносіїв, що має призвести до деіндустріалізації Європи, ще більшої залежності від США та остаточного розриву усіх зв'язків з Росією. В рамках цієї політики російський наратив також дає пояснення вибухам на «Північних потоках», вказуючи на «прямих бенефіціарів» руйнування цього газогону – США, Польщу та Україну.

«США, продавливая полный отказ ЕС от российских энергоносителей и других ресурсов, ведут дело практически к деиндустриализации Европы, к тому, чтобы полностью прибрать к рукам европейский рынок, – всё они понимают, эти элиты европейские, всё понимают, но предпочитают обслуживать чужие интересы. Это уже не лакейство,

а прямое предательство своих народов.» (Путин В. Подписание договоров о присоединении Донецкой и Луганской народных республик, Запорожской и Херсонской областей к России. 30 сентября 2022 г.)

При цьому, російська влада стверджує, що ЄС насправді зацікавлений у переговорах між Україною та Росією з метою припинення вогню та до взаємодії з Росією з метою «вибудовування архітектури безпеки». Російська влада наполягає, що саме Вашингтон та Лондон стримують ЄС та Україну від цих кроків, і саме під впливом США ЄС проголошує мету допомогти Україні перемогти Росію на полі бою.

Заперечуючи суб'єктність Європи та виставляючи її жертвою домінування США, російський наратив наполягає на тому, що європейські країни все ж мають прагнення до звільнення з-під опіки та присутності США та приєднання до проєкту Великої Євразії – «єдиного во всех смыслах пространства от Лиссабона до Владивостока».

«Я же говорил в своём выступлении о Евразии в целом, включая европейскую часть. Знаете только, что очень важно? Очень важно чтобы вот эта европейская часть вернула себе правосубъектность.»

Как разговаривать с тем или другим партнёром, если он ничего не решает и по каждому поводу должен позвонить в вашингтонский «обком» и спросить, что можно сделать, а что нельзя.... Поэтому, конечно, нужно создавать это единое пространство во всех смыслах от Лиссабона до Владивостока. Но это можно делать только с теми, кто имеет право голоса....»

Мне когда-то Гельмут Коль сказал, что Штаты займутся когда-то своими делами, в том числе в Латинской Америке, Азия будет мощно развиваться своим путём, если европейская цивилизация хочет сохраниться как какой-то мировой центр, то, конечно, нужно быть с Россией.» (Выступление В.Путина на заседании Международного дискуссионного

клуба «Валдай» 27 октября 2022 года.)

Оскільки Росія позиціонує себе як лідера протистояння домінуванню Заходу, то російська влада наполягає, що Захід намагається стримати, ослабити Росію та позбавити її можливостей розвитку. Російське пояснення війни з Україною розкриває субнаратив «Росія – жертва Заходу», що складається з трьох субнаративів другого рівня: «Війна з нащадками нацистів», «Заперечення суверенітету та ідентичності України», «Захист людей, які належать до «Русского мира».

Російська влада стверджує, що Захід давно веде антиросійську політику (політику стримування Росії), прояви якої: підтримка «терористів» на Північному Кавказі, «перетворення України в анти-Росію», підтримка антиросійських настроїв у Молдові та Грузії, спроби зіпсувати відносини Росії з країнами Глобального Півдня. Прикладом антиросійської політики Заходу називають постійне розширення НАТО, спроби втягування України до НАТО та ігнорування російських вимог у сфері європейської безпеки. В авангарді супротивників Росії називають США, Британія, Центральна Європа (крім Угорщини), інші країни ЄС.

Згідно з російським наративом основним виміром протистояння між Росією та Заходом є ціннісний вимір, про що детальніше говорилося вище. Разом з тим, російська влада не обмежує наратив ціннісного протистояння із Заходом змаганням ліберальних та традиційних цінностей, а поєднує його з конструктом історичної пам'яті про Велику Перемогу російського (радянського) народу над нацизмом у Другій світовій війні (Великій вітчизняній війні). Російський субнаратив другого рівня «Війна зі спадкоємцями нацистів» приписує західним державам, так само, як і українській владі, прихильність до неонацизму. При цьому, якщо українців звинувачують у співпраці з Третім Рейхом, то російські аргументи про відродження європейського неонацизму полягають у засудженні політики історичної пам'яті Польщі та країн Балтики; порівнянні «політики русофобії» в Європі з політикою німецьких нацистів щодо інших національностей; неправдивої інформації та маніпуляції щодо позиції європейських держав під час Другої світової війни.

«при германском нацизме А. Гитлер объединил под своими знамёнами большинство стран Европы для того, чтобы напасть и уничтожить Советский Союз. Сейчас примерно та же группа стран с некоторыми вариациями поддерживает В. А. Зеленского» (Лавров С. Интервью программе «60 минут», 11 октября 2022 г.)

Саме цілеспрямованим поганим впливом Заходу на Україну з метою насадження в Україні неонацизму та перетворення її на інструмент війни з Росією (на анти-росію) пояснюється політичний розвиток українського суспільства протягом останніх 30 років. Російська влада наполягає на повній керованості України з боку західних урядів, а отже наполягає на власному праві втручатися з метою захисту людей, яких вважає частиною «Русского мира» – спільного з Росією культурного та світоглядного простору. Російський наратив стверджує, що саме необхідність захисту російськомовних людей змусила Росію окупувати частину української території у 2014 році, а відчуття «постійної загрози» з боку України та Заходу спонукало Росію завдати превентивного удару. Аргумент на користь такого «превентивного удару» береться з історичної пам'яті про несподіваний напад нацистської Німеччини на Радянський Союз у червні 1941 року.

Таким чином, російський наратив описує *війну з Україною лише як частину процесу змін глобального світового порядку* та наполягає, що на території України з Росією воює «колективний Захід на чолі з США». Згідно з російським наративом Україна та український народ є частиною «Русского мира» та жертвами західного впливу і завдання Росії звільнити українців від контролю Заходу (США).

Важливою частиною субнаративу про те, що Росія є жертвою Заходу є субнаратив другого рівня *«Заперечення суверенітету та ідентичності України»*. Згідно з російським наративом український народ не має власної, окремої від російського народу, державницької традиції, історії та культури, українська мова є штучною. Українська ідентичність, Україна, як незалежна держава вважається антиросійським проектом Заходу, що не має права на існування. Запере-

чуючи суверенність України, російська влада таким чином заперечує її легітимність та обґрунтовує своє право вдаватися до будь-яких дій, які вважатиме за потрібні, обґрунтовуючи це втручанням заради захисту.

Концепція «Русского мира» визначає весь український народ, як такий, що є частиною російського народу та належить до категорії *співвітчизників*. Визначення поняття «співвітчизників» та «політика РФ щодо співвітчизників» закріплено Федеральним законом «Про державну політику Російської Федерації щодо співвітчизників за кордоном» в редакції 2010 року. Згідно з цим законом всі, хто народився в СРСР та їх нащадки, а також нащадки тих, хто народився на території російської держави (де-факто Російської Імперії) підпадають під категорію «співвітчизників», чиї права може захищати Російська Федерація (Стаття 1. Пункт 3).

В контексті війни з Україною, російський наратив пояснює дії Росії саме як заходи із захисту людей, що належать до «Русского мира» та яких Київ нібито дискримінував та дискримінує за мовною, культурною та релігійною ознакою. Окремим важливим елементом, що підлягає захисту з боку Росії визначено історичну пам'ять співвітчизників про події Другої світової війни, включно з історичними наративами в освіті та з публічними комеморативними практиками. Під впливом війни, яку Росія веде проти України цей наратив доповнено тезами щодо необхідності захисту від воєнних «злочинів» київської влади проти мешканців Донбасу та від можливої воєнної агресії Києва проти Криму. Додатковим аргументом щодо необхідності російської інтервенції на територію України та спроби анексії українських територій названо також те, що населення України розділене за цінностями і тому не може жити в одній державі.

Російський наратив про захист співвітчизників поєднано з російською інтерпретацією права народів на самовизначення. Російська влада стверджує, що відновлює справедливість в частині забезпечення права населення України на вільний вибір власного майбутнього, права на самовизначення. Обґрунтовуючи свої дії, Росія посилається не лише на внутрішні російські

норми, але й на статтю 51 Статуту ООН (право на самозахист) та на положення, що визначають право народів на самовизначення:

«Вопрос о соотношении права на самоопределение и принципа территориальной целостности после многолетних дебатов был решен в Декларации ООН о принципах международного права 1970 года. В ней подтверждается нерушимость территориальной целостности или политического единства государств при условии, что они имеют правительство, представляющие весь народ, проживающий на данной территории. Мы знаем, каким жесточайшим притеснением киевский режим подвергал русское и русскоязычное население после переворота 2014 года. Очевидно, что власти в Киеве не представляют жителей Донбасса, Запорожской и Херсонской областей. Вопрос о соответствии референдумов Конституции и законодательству Украины не влияет на их квалификацию по международному праву. Вспомним решение Международного суда ООН по Косово 2010 года. Согласно ему, при реализации права на самоопределение та или иная территория не обязана обращаться за разрешением на провозглашение своего суверенитета к центральным властям страны. Таким образом, прецедент был создан.» (Лавров С., Интервью газете «Аргументы и факты», 8 октября 2022 г.)

Система російських національних стратегічних наративів також охоплює наратив, який зображує «Росію як суверенну та самодостатню самобутню цивілізацію, що ґрунтується на традиційних цінностях і є центром Русского мира» / лідера регіональної інтеграції (регіон Велика Євразія)».

Російська ідея, сучасне прочитання якої наразі ще допрацьовується, говорить про те, що Росія – це держава-цивілізація з європейським спадком візантійського християнства і політичної культури та слов'янським писемним та мовним спадком. Визнаючи колоніальну природу Російської держави в минулому, російський наратив підтверджує і схвалює силовий примус

та політику асиміляції стосовно народів та етносів Євразії задля збереження Російської держави тепер (Тренин, 2022с). І хоча вважається, що ядром російської цивілізації є російський етнос, приналежність до російської цивілізації сьогодні визначається не за етнічною ознакою, а за ціннісною. Ціннісна рамка для росіян включає в себе служіння державі на основі самозречення. Російська ідея визначається як Російська правда – «світоглядна основа та зведення основних принципів опорою якого є імператив справедливості та рівності». В російському світогляді саме поняття «справедливості» вважається вищим за поняття законності та таким, що надає легітимності будь-яким діям держави (Тренин, 2022с). Російську ідею не планується робити універсальною, проте передбачається що вона буде привабливою для всіх людей, що належать до «російської цивілізації» («Русского мира»).

Попри те, що російські політологи заявляють про ізоляціоністський підхід у глобальному позиціонуванні Росії (Караганов, 2023а), національний стратегічний наратив у поєднанні з наративом міжнародної системи та проблемним наративом свідчить про те, що прагнення до експансії зберігається. Заявлене зосередження на внутрішньому переформатуванні держави та суспільства та захист і дотримання принципу суверенізму в міжнародній політиці – це необхідні заходи для відновлення втрачених у війні ресурсів: реорганізація суспільства з метою його мобілізації для воєнних потреб та зняття зовнішніх обмежень.

Російський національний стратегічний наратив має внутрішній та зовнішній вимір. Внутрішній передбачає перебудову суспільства та держави з метою досягнення самодостатності та максимальної незалежності від зовнішнього світу та мілітаризацію російської економіки для виживання в умовах наростаючого зовнішнього хаосу. Російський «поворот на Схід» має продовжуватись та перетворитися на «поворот у Сибір», західні регіони Росії при цьому мають стати менш важливими – буферними. Зовнішня політика має стати більш «ізоляціоністською» з вибірковою співпрацею з тими міжнародними акторами, хто підтримує Росію, насамперед з країнами Глобального Півдня, або Світовою

Більшістю. Євразійська Росія має позбутися будь-яких західних впливів, насамперед ціннісних та світоглядних (Караганов, 2023а).

Разом з тим, зовнішній вимір цього нарративу передбачає, що Росія має стати центром євразійської регіональної інтеграції в майбутньому світі, поділеному на сфери впливу великих гравців. Ідея євразійства не нова, має давню історію в російській політичній думці і сьогодні російські політологи намагаються покласти її в основу оновленої ідеології російської держави. Прихильники ідеї Великої Євразії описують її як самодостатній регіон, де сконцентрована більша частина населення планети, що прихильна до традиційних та ворожа до ліберальних цінностей. Інтеграція в межах Великої Євразії має спиратися на вже наявні проекти та структури, а також на нові, альтернативні західним, міждержавні фінансові механізми та інституції. Варто відмітити те, що для російської влади важливо щоб до гранд-регіону Великої Євразії входила також Європа. Російська влада неодноразово підкреслювала це в своїх заявах, наголошуючи на тому, що це можливе лише за «набуття Європою повноцінного суверенітету», що означало би розрив союзницьких відносин з США.

«Естественной частью Большой Евразии могла бы быть и её западная оконечность – Европа. Но многим её лидерам мешает убеждённость, что европейцы лучше других, что им не пристало участвовать в каких-то начинаниях на равных с остальными. За таким высокомерием они как-то и не замечают, что сами стали уже чужой периферией, превратились по сути в вассалов – часто и без права голоса.» (Выступление В.Путина на заседании Международного дискуссионного клуба «Валдай» 27 октября 2022 года.)

«61. Осознание государствами Европы безальтернативности мирного сосуществования и взаимовыгодного равноправного сотрудничества с Россией, повышение уровня их внешнеполитической самостоятельности и переход к политике добрососедства с Российской Федерацией благоприятно скажутся

на безопасности и благополучии Европейского региона, помогут европейским государствам занять достойное место в Большом Евразийском партнерстве и многополярном мире.» (Концепция внешней политики Российской Федерации. 31 марта 2023)

Бачення світового порядку, якого Росія прагне та яким намагається привабити в свої союзники інші країни, розкриває стратегічний проблемний нарратив *«Новий світопорядок вимагає концептуальних, системних та структурних змін»*. Він містить в собі три субнарративи, що фактично позначають російські зовнішньополітичні цілі, які в тій чи іншій формі озвучувалися російською владою щонайменше з 2007 року. Сьогоднішнє тлумачення доповнене положенням про екзистенційність конфлікту цінностей та відсутність можливості компромісу з ліберально-демократичними елітами Заходу.

Російському стратегічному проблемному нарративу притаманна розмитість формулювань. Наприклад, наявні міжнародні процеси та інституції оголошуються несправедливими, Росія наполягає на їх усуненні та заміні на інші. Однак, не пропонує чіткого опису нових процесів та інституцій окрім оголошення принципів-орієнтирів, таких як «справедливість», «суверенна рівність», «баланс інтересів» або «баланс сил», «повага до кожного», «інклюзивність» тощо.

Російський нарратив *нового багатопольярного порядку* пропонує бачення світу, поділеного на зони відповідальності та особливого інтересу великих світових потуг (регіональних лідерів). Російська влада називає це *регіоналізацією*, що протиставляється глобалізації. Регіоналізація згідно російського нарративу – це створення великих інтеграційних просторів (блоків) навколо регіональних лідерів – нових центрів сили, що зростають. Саме в рамках таких блоків Росія і пропонує створювати заміну існуючим міжнародним інструментам та інституціям. Російський нарратив стверджує, що така структура міжнародних відносин забезпечить більше суверенітету міжнародним акторам, задовольнить їхні інтереси та зробить міжнародний порядок більш збалансованим. Однак російський нарратив вносить певну двозначність і супереч-

лівість, поєднуючи концепцію суверенітету з ідеєю поділу світу на зони відповідальності та особливих інтересів великих держав, що матиме наслідком обмеження суверенітету менших держав. Щоб усунути цю прогалину, російська влада пропонує державам, які не можуть здійснювати повний суверенітет у цих межах, інтерпретувати суверенітет як можливість формувати свої соціально-політичні системи відповідно до власних традиційних цінностей.

Російський наратив стверджує, що в основу нового світового порядку має лягти *«баланс інтересів»* який регулюватиметься *балансом сил*, а не існуючими міжнародно-правовими нормами, а також принцип *демократизації міжнародних відносин*, що передбачає рівність політичних режимів безвідносно до дотримання прав людини (суверенна рівність держав). В якості прикладу міжнародної інституції, яка поважає суверенітет усіх режимів незалежно від форми правління (окрім ООН), російська влада наводять Рух Неприєднання:

«...там представлены и то, что называют демократиями, и электоральными автократиями, монархиями и многими другими формами государственного устройства, каждая из которых в соответствии с Уставом ООН, обладает суверенным равенством...» (Лавров С., Интервью телеканалу «Звезда» для документального фильма, посвященного Движению неприєднання, 28 августа 2022 г.)

Важливим елементом нової багатоплярної системи російський наратив називає також *принцип справедливості*, що вміщає в себе: *створення нової глобальної фінансової системи «заснованої на фінансових системах впливових світових держав» та запровадження в міжнародних відносинах механізму вільного обміну технологіями та освітою*. Деталі функціонування та процесу створення нових інституцій та механізмів наразі в російських стратегічних наративах не розкрито, при цьому першим кроком в рамках створення нової фінансової системи називається відмова від долара та євро в міжнародних розрахунках та перехід на національні валюти.

Висновки

Російські стратегічні наративи, що висвітлені в цій статті, створюють зв'язну та послідовну історію, яка може вважатися сучасним російським гранд-наративом. В цій історії Росія позиціонує себе як супротивника ліберального світу, як його жертву та як лідера, що прагне очолити світовий рух проти його гегемонії. Російську війну проти України описано лише як частину цього глобального протистояння, а тому ворожа політика російського уряду щодо Західних країн з високою вірогідністю збережеться і після завершення російсько-української війни за умови збереження існуючого російського політичного режиму.

Для легітимації будь-яких дій російської влади та російської армії в очах можливих послідовників Росії (країн Глобального Півдня та прихильників консервативних цінностей), російські стратегічні наративи наповнюють політику Росії змістом вищої мети – захистом традиційних цінностей. Іншим елементом легітимації політики російської влади є також наратив про несаможиттєвість та про відсутність ідентичності чи державності у об'єкта російської агресивної політики. Такий наратив російська влада наразі використовує проти України та поступово вводить в глобальний дискурс щодо європейських держав. Позбавлення суб'єктності та ідентичності в російських стратегічних наративах прямо пов'язано з наративом «втручання заради захисту», який таким чином поширюється не лише на тих, хто належить для «Русского мира», але й на тих, кого вже одного разу в історії Росія «звільняла від нацизму», і загалом на тих, хто може відчувати загрозу з боку «ліберального неоколоніалізму» і звернутися до Росії про захист.

Російські стратегічні наративи ідентифікують російські зовнішньополітичні цілі, які об'єднано великою метою перебудови світового порядку «на більш справедливих засадах», що передбачає поділ світу між глобальними потугами на сфери впливу, або сфери регіональної інтеграції. У майбутньому світі, поділеному на сфери впливу великих гравців, Росію визначено як майбутній центр євразійської регіональної інтеграції. Варто відмітити те, що російський наратив до гранд-регіону Великої

Євразії прилучає також і Європу. Саме те, що Росія бачить Європу в зоні своїх інтересів та свого впливу і пояснює російське твердження про несаможиттєвість Європи щодо США, та необхідність відновлення суверенітету європейських держав для об'єднання в перспективі в єдиний інтеграційний простір Великої Євразії.

Кидаючи виклик існуючому світовому порядку, Росія стверджує, що двома стовпами нового світового ладу повинні бути:

- принцип «балансу інтересів», який регулюватиметься балансом сил, а не існуючими міжнародно-правовими нормами. Таким чином, глобальну систему міжнародного права та міжнародних інститутів має бути скинуто до нульової точки та створено нову систему;
- принцип демократизації міжнародних відносин, який передбачає рівноправність і безкарність політичних режимів незалежно від дотримання прав людини.

Якщо Росія, разом із союзниками, досягне успіху у цьому нормативному протистоянні, це означатиме утвердження світового порядку заснованого на балансі сил та поділі світу на сфери впливу. Це також означатиме ерозію міжнародно-правової системи, системи міжнародних інституцій, в тому числі фінансових, непередбачувані наслідки для світової економіки та національних економік багатьох країн. Для країн Європи та ліберального світу загалом вірогідними наслідками може стати зростання популярності радикальних сил правого та лівого спрямування та їх перемога на виборах, економічна та політична нестабільність, зростання рівня корупції, прийняття внутрішньополітичних рішень, що суперечать стандартам ліберальних демократій, руйнацію європейської та трансатлантичної єдності та зростання загроз у сфері безпеки для європейських країн, розпалення внутрішніх конфліктів в країнах ЄС, загрозу існуванню Європейського Союзу.

Юрій ФЕДОРОВ,

кандидат історичних наук, військовий експерт, Чехія

До питання денуклеаризації Росії

«Демілітаризація та денуклеаризація РФ є необхідними з позиції покарання світовою спільнотою ядерної держави-агресора, що напала на без'ядерну державу, погрожує застосуванням ядерної зброї, захопила об'єкти атомної енергетики з ризиком виникнення масштабної ядерної аварії, стимулювала дискредитацію глобального режиму нерозповсюдження ядерної зброї й прискорення розробок такої зброї та її носіїв в порогових країнах.»

Денуклеаризація Росії диктується безпрецедентністю нападу ядерної держави на без'ядерну учасницю ДНЯЗ, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї. Вважаємо, що США як провідна ядерна держава та інші члени «ядерного клубу» – Велика Британія, Франція та КНР як країни, відповідальні за долю світу, мають ініціювати запуск процесу схилення до денуклеаризації країни-агресора. Має бути поставлена умова – без денуклеаризації РФ неможливе зняття санкцій, а будь-яке ухилення від денуклеаризації супроводжуватиметься їх посиленням аж до повної економічної ізоляції РФ як джерела загрози миру в Європі».

Маніфест сталого миру. Світ після нашої Перемоги..

I. Ядерне роззброєння Росії є необхідним елементом післявоєнної архітектури безпеки в Європі. Одним з уроків російської агресії проти України є те, що ядерна зброя розглядається Москвою як практичний засіб ведення війни (погрози застосувати ядерну зброю проти України) та як **інструмент ядерного шантажу з метою недопущення допомоги жертві агресії з боку «третіх країн»** (погрози розв'язати ядерну війну, якщо Захід перетне певні «червоні лінії»). Це стосується не лише України, а й усіх країн, які є потенційними об'єктами російської військово-політичної експансії та агресії – країн Балтії, Польщі, інших членів Північно-атлантичного альянсу, Грузії, Казахстану тощо.

Наближені до влади російські аналітики відкрито говорять не тільки про можливість застосування Росією ядерної зброї, якщо вона опиниться на межі існування, але і про доцільність нанесення ядерних ударів по західних країнах з метою їх радикального ослаблення. «Ця військова операція не може закінчитися вирішальною перемогою без нав'язування Заходу стратегічного відступу або навіть капітуляції», – писав, наприклад, Ка-

раганов. Для цього, розмірковує він, «потрібно буде відновити довіру до ядерного стримування, знизивши неприйнятно піднятий поріг застосування ядерної зброї, розраховуючи, але швидко піднімаючись по сходах стримування-ескалації. ... Ворог повинен знати, що ми готові завдати превентивного удару у відповідь за всі його нинішні і минулі агресії³. А шантажувати Захід, пропонує Караганов, найкраще йти вгору по сходах ескалації. Останнє добре відомо: воно може включати в себе заяви про наміри застосувати ядерну зброю, передачу ядерної зброї військам, приведення їх у повну бойову готовність і подальше реальне застосування, спочатку одиничний, потім масовий.

Одкровення Караганова можна було б вважати нісенітницею не зовсім здорової людини. Але подібні ідеї пропагують разом з ним люди, що належать до *вершків російської* політології Федір Лук'янов і Дмитро Тренін, які до недавнього часу вважалися на Заході найбільш обізнаними інтерпретаторами російської зовнішньої політики. «...Необхідно терміново розпочати

³ <https://globalaffairs.ru/articles/tyazhkoe-no-neobhodimoe-reshenie/>

розмову з провідними країнами світової більшості щодо можливості (доцільності, неминучості) нанесення обмежених ядерних ударів по країнах, які підтримують війну в Україні, насамперед по НАТО. Продовження такої війни зменшить опір цій ідеї. Необхідно активно просувати таку тенденцію», – написали вони разом з політологом Карагановим і послом Крамаренком в аналітичній записці, надісланій в Адміністрацію президента⁴. Тренін при цьому не вважає за потрібне приховувати, що російський ядерний «удар по території України, взагалі, нікого не зупинить, удар по території Європи не буде розглядатися як критично важливий, як критично небезпечний. Інша справа удар по території США.⁵ Це ще одне підтвердження того, що російська агресія проти України розглядається в Москві як перший крок у «великій війні» із Заходом, в якій Росія планує першою застосувати ядерну зброю.

Так, напад Росії на Україну, а до цього і на Грузію, підтверджує, що поки Росія залишається в державній формі, зберігається реальна небезпека її військової агресії проти сусідніх країн та, відповідно, небезпека ядерної ескалації аж до реального застосування ядерної зброї з усіма витікаючими наслідками регіонального та глобального масштабів. У світлі цього денуклеаризація Росії належить до ключових безпечових інтересів не тільки держав, що їх оточують, але і держав «колективного Заходу», і, по суті, всього світового співтовариства. Це важливо, оскільки ядерне роззброєння Росії може бути досягнуто тільки колективними зусиллями ряду держав.

Важливо й те, що агресивність Росії не залежить від форми її державного устрою і правлячого режиму в ній. Вона впливає з глибинних особливостей суспільної свідомості і політичного мислення російського суспільства, які уражені параноїдальним синдромом і призводять до того, що зовнішня експансія, реконструкція імперії і створення пояса залежних країн і територій навколо неї є невід'ємною метою і характеристикою зовнішньої політики Російської держави.

IV. Стратегія денуклеаризації Росії залежить від конкретних результатів російсько-української війни, точніше, від того, в якому стані опиниться Росія після неминучої поразки. Є три варіанти:

- A. Росія розпадається на кілька державних і квазідержавних утворень в результаті боротьби за владу в Москві після відходу або усунення В. Путіна, що впливає з цього паралічу центру прийняття рішень, розпаду централізованого апарату державного управління і, в кінцевому підсумку, передачі реальної влади в руки **регіональних еліт**.
- B. Росія залишається єдиною державою, але ослабленою до межі, життєво зацікавленою в нормалізації відносин із західним світом. Військові, які програють війну, втрачають політичний вплив, влада переходить в руки **деїдеологізованих технократів**.
- C. Росія виходить з війни, зберігаючи за собою кістяк військової машини, більш-менш ефективний військово-промисловий комплекс, систему державного управління. Її політична система може бути як авторитарною військово-фашистською, так і напівдемократичною республікою, але з переважним впливом **генералів армії і спецслужб**. Не виключено, що Путін залишиться найвищою посадовою особою.

V. Варіант А часто розглядається багатьма лідерами і політичними силами на Заході як найбільш небезпечний, оскільки загрожує потраплянням ядерної зброї, як тактичної, так і стратегічної, в руки безвідповідальних, можливо, злочинних угруповань, і її розповсюдженням. Звичайно, заперечувати такого роду можливість, але тільки можливість, не потрібно. Також важливо враховувати, що запобігти краху бюрократичної системи певними заходами з боку зовнішніх сил нереально. Такі процеси, як це було в 1990-91 роках, мають свою логіку і, раз виникнувши, розвиваються за своїми законами.

Разом з тим, послаблення, аж до розвалу, апарату управління та правоохоронних органів дозволить взяти під контроль «об'єкти «С»

4 <https://z-quotes.chasovschik.com/> Застосування/ Проблеми та уроки-Остання-Історія-Оте/

5 <https://globalaffairs.ru/articles/vernite-strah/>

Міністерства оборони РФ (централізовані бази зберігання ядерної зброї), командні центри підрозділів Ракетних військ стратегічного призначення, дальньої авіації, а також з'єднання військово-морських стратегічних сил, центри зв'язку та інші ключові об'єкти управління ядерними силами **шляхом проведення десантних операцій**. Розташування цих об'єктів добре відомо, вони знаходяться під постійним контролем спецслужб США і ряду інших західних держав (наприклад, членів розвідувального альянсу «П'ять очей»). Також можна просто **купити ядерну зброю у тих, хто нею керує**.

VI. У разі радикального послаблення Росії внаслідок поразки у війні з Україною **денуклеаризація Росії має стати одним із пунктів домовленостей або угоди про її капітуляцію**, умовою нормалізації відносин з переможною коаліцією України та її західних союзників. Немає сумнівів, що ядерне роззброєння Росії зустрине опір частини її політичного класу, державного апарату та громадської думки. Однак цей опір навряд чи буде вирішальним в умовах, коли і населення, і еліти Росії будуть стурбовані насамперед власним виживанням та/або збереженням позицій у суспільній системі, а не ядерним статусом.

VII. У цих двох випадках корисним технічним заходом, **першим кроком у ядерному роззброєнні Росії може стати введення в систему «Казбек» додаткового «ядерного ключа» (термінал «Чегет»), через який передаються команди на застосування російської стратегічної ядерної зброї**. Механізм дії цієї системи строго засекречений, однак, за деякими даними, поворотом «ядерного ключа» можна, по-перше, розблокувати систему передачі команд на запуск стратегічних ядерних сил, а, по-друге, дати відповідну команду. Відповідно, запровадження додаткового терміналу під міжнародним контролем могло б знизити ризик застосування Росією стратегічної (але не тактичної) ядерної зброї.

VIII. Найскладнішою буде денуклеаризація Росії, якщо вона вийде з війни, зберігши значну частину збройних сил, а також здатність відновити військовий потенціал з урахуванням досвіду російсько-української війни. Цей варіант, яким би парадоксальним він не здавався, деякі

політичні кола західних країн розглядають як найбільш бажаний, оскільки **«дозволяє Путіну зберегти обличчя»** і уникнути глибокої перебудови існуючої системи міжнародних відносин в Європі. Однак насправді саме він є **найбільш небезпечним**. Програна війна породжує реваншистські настрої, а залишковий військово-промисловий та ядерний потенціал створює матеріальні передумови для повторення агресії проти України або країн-членів Північноатлантичного альянсу, насамперед країн Балтії та Польщі. Відповідно, в даному випадку **ядерне роззброєння Росії особливо необхідне**.

IX. Для досягнення денуклеаризації Росії в такому розвитку подій можна переконати її політичне керівництво та військово командування, по-перше, у безглуздість ядерного шантажу, іншими словами, що Захід, насамперед країни НАТО, у разі загрози застосування Росією ядерної зброї, застосує всі наявні в їх розпорядженні засоби для усунення цієї загрози. По-друге, продовження політики залякування реальних і потенційних супротивників та підготовка до ядерної війни призведе до її серйозних наслідків. Результатом цього стане нова гонка озброєнь, яку Росія програє, в т. ч. через зростаюче відставання в науково-технічній сфері.

У тому, що така стратегія має високі шанси на успіх, переконує досвід вирішення «ракетної кризи» в Європі в 1980-х роках. Розміщення в СРСР ракет середньої дальності SS-20 (Pioneer) було спрямоване на придбання потенціалу переможної обмеженої ядерної війни в Європі. Після того як НАТО і США прийшли до висновку, що для припинення розгортання цих ракет і скорочення їх кількості, шляхом переговорів і неможливих дипломатичних рішень було вирішено розмістити в Європі американські ракети середньої дальності «Томагавк» і «Першинг-2». Зрештою Москва переконалася, що ці ракети можуть завдати не тільки роззброюючого, але і обезголовлюючого удару, і **СРСР був змушений погодитися на знищення всього класу відповідних ядерних озброєнь**. Іншими словами, коли радянська еліта зрозуміла, що Захід має технічні можливості перемогти СРСР у ядерній війні і, що важливіше, політичну волю для цього, вона погодилася на реальне ядерне роззброєння. Схоже, що логіка ядерного мислення нинішньої російської влади і осо-

бливо військового командування принципово не відрізняється від радянських попередників.

Саме в нинішній час і в найближчій перспективі після закінчення війни проти України необхідно переконати Росію, що її відмова від ядерного роззброєння змусить Захід:

а) підвищити боєздатність стратегічних сил наземного і повітряного базування (наприклад, шляхом розгортання двох додаткових боєголовок до МБР Minuteman III);

б) створити і розгорнути на європейському театрі бойових дій ядерну та високоточну неядерну зброю, здатну превентивно ліквідувати командні центри, російську ядерну зброю та її носії, призначені для застосування проти європейських держав як НАТО, так і країн, що не є членами НАТО.

До таких засобів належить, зокрема, озброєння класу Mid-Range Capability, а саме:

- вже переданий армії США мобільний ракетний комплекс наземного базування «Тифон» (пуск крилатих ракет «Томагавк» дальністю до 1,8 тис. км та зенітних ракет SM-6 дальністю до 460 км по наземних цілях);

- ракети Precision Strike Missile дальністю 499–550 км (у перспективі до 1 тис. км) знаходяться на передових стадіях розробки;

- перспективний гіперзвуковий ракетний комплекс середньої дальності наземного базування LRHW (Long Range Hypersonic Weapon) із заявленою дальністю понад 2775 км.

Завдання зі знищення російської ядерної зброї, як тактичні, так і, в певних випадках, стратегічні, також можуть вирішити багатоцільові винищувачі F-35 і важкі бомбардувальники B-2 Spirit, непомітні для радарів. Необхідно також чітко дати зрозуміти Москві, що Захід має політичну волю превентивно застосувати ці засоби у разі виявлення підготовки Росії до застосування ядерної зброї.

XI. Критичним чинником успіху денуклеаризації Росії є рішучість **Заходу** перемогти Росію превентивним застосуванням ядерної та високоточної неядерної зброї. Це, зокрема, вимагає **перегляду деяких принципових положень стратегічних доктрин та ядерної політики, спрямованих на збереження стратегічного паритету**. Денуклеаризація Росії, необхідна для забезпечення глобальної та європейської безпеки, стане реальністю лише після того, як Росія переконається у рішучості Заходу досягти стратегічної ядерної переваги.

Андрій ГРИЦЕНКО

Професор кафедри Військово-Морських Сил
Національного університету оборони України,
кандидат військових наук, капітан 1 рангу

Павло ЛАКІЙЧУК,

Керівник безпекових проектів
Центру глобалістики «Стратегія XXI»,
капітан 1 рангу

Брандери ХХІ сторіччя. Учора, сьогодні і завтра морських ударних дронів

Статтю присвячено актуальній проблемі усвідомлення ролі і місця морських роботизованих систем (МРС) під час виконання завдань у минулих, сучасних війнах і війнах майбутнього. На морі, і не тільки. Метою статті не є встановлення чіткої залежності величин безпосередніх чи опосередкованих збитків воєнно-економічній (логістичній) діяльності воюючих держав на морі від дій МРС противника, чи застосування своїх сил, але лише окреслення певних тенденцій, які існували, існують досі, і, можливо, існуватимуть в майбутньому у галузі боротьби на морі. Зрозуміло, що за результатами проведеного авторами статті дослідження складно встановити якісні сталі математичні або логічні залежності чи дійти якихось карколомних висновків. Все це об'єктивно потребує врахування геостратегічних умов діяльності об'єктів і суб'єктів впливу, такої діяльності.

Семінар «Виклики безпеки в Чорноморському регіоні», 12 вересня 2019, Бухарест. Генерал Браян Келлер – другий ліворуч.

У вересні 2019 року в кулуарах однієї з міжнародних експертних зустрічей, присвяченої тенденціям архітектури безпеки в Чорноморському регіоні, відбулася приватна розмова з

Директором напрямку військової підтримки Національного агентства геопросторової розвідки, генерал-майором армії США Браяном Келлером. «Чому б вам не поглянути в бік мор-

ських дронів?» – несподіваним запитанням розпочав розмову американський розвідник. «США – заможна держава, яка може дозволити собі будувати те, що їм потрібно тут і зараз», – пояснив свою думку генерал Келлер, – «До прикладу, наші військові дійшли висновку, що ВМС США потрібен новий клас бойових кораблів – кораблі літоральної зони. Ми замовили з десятків LCS класу Independence на декілька мільярдів доларів, але якщо виявиться, що вони не виправдовують надії – ми їх поставимо в консервацію і, спираючись на досвід їх експлуатації, будемо будувати інші кораблі. Україна – бідна держава. Обмежені в ресурсах, ви не можете так експериментувати. Ви маєте сьогодні починати будувати те, що буде вам в нагоді і через двадцять і через п'ятдесят років...» «За морськими безпілотниками майбутнє!» – наприкінці підкреслив американський генерал.

Ця розмова добре закарбувалася в пам'яті. А от наголос на морських безпілотних апаратах тоді пройшов поза увагою – тільки-но вийшла друком «Стратегія Військово-Морських Сил Збройних Сил України 2035» в ході підготовки якої розгорілися палкі дебати який же флот нам будувати. Боролися дві концепції – класична, яка полягала в тому, що ядро ВМС мають складати традиційні універсальні бойові кораблі, і ідея «москітного флоту», задум якої полягає у швидкому будівництві великої кількості відносно дешевих невеликих малопомітних, швидкохідних і маневрених ракетних і патрульних катерів з потужним озброєнням. Тактика «москітів» мала полягати в одночасному застосуванні «рою», що атакує цілі з різних напрямків, – противник просто не встигатиме виявити напрямки окремих ударів та не зможе вести прицільний вогонь по катерах.

Таку тактику, до слова, застосовують вже давно – торпедні та ракетні «москіти» вже стали ефективною і водночас асиметричною силою на закритих морських театрах в протиборстві з великотоннажними бойовими кораблями¹. Саме через це флоти різних країн приділяли значну увагу протикатерній (ПКАО) та протимінній (ПМО) обороні (катери могли бути носіями не тільки протикорабельних торпед, але й

морських мін). ПКАО з'єднань набула настільки глибокого розвитку, що навіть змінила тактику застосування сил флоту у прибережних операціях.

Отже на 2022 рік спадкоємна концепція «москітного флоту» у нас вже була², але валідувати її на рівні держави, а тим більше реалізувати її «в залізі» ми просто не встигли – розпочалося широкомасштабне вторгнення противника, в тому числі й з моря.

Тим часом Браян Келлер дивився далі, пропонував підняти ідею «москітів» на порядок вище. І зрештою її реалізували Сили оборони України в рамках проекту «Армії дронів»³... Цьому сприяв ряд факторів, про що читайте нижче.

Неправильно говорити, що морські дрони (МДр), чи, вірніше, морські безекіпажні апарати та системи – це винахід останніх років. Засоби, які отримали узагальнену назву Uninhabited maritime vehicles (UMVs), використовуються у ВМС різних держав світу вже понад двадцять п'ять років⁴. Поштовхом для їх появи у військових флотах стало поширення технологій безлюдних дистанційно керованих роботизованих систем в цивільному секторі морегосподарства. Втім здебільшого військові досі не визначилися з тим, наскільки і в якому статусі морські безпілотні апарати використовуватимуться у військових цілях. Попри те, що військово-морські сили провідних держав дедалі частіше включають UMVs у свій арсенал, більшість з них залишаються експериментальними. Аналіз використання морських безпілотних систем в флотах провідних армій світу, наведений в блозі Міжнародного інституту страте-

2 Ірина Назарчук. Перед обличчям військових загроз: на чому Україна робить акцент у розбудові флоту? Радіо Свобода. 19.05.2021. <https://www.radiosvoboda.org/a/rozbudova-viyskovoho-flotu-ukrayiny/31259308.html>

3 Юрій Тарасовський. Масове виробництво дронів, ударні роти БПЛА, навчання операторів. Які досягнення проекту «Армія дронів» за рік. Forbes. 26.07.2023. <https://forbes.ua/news/masove-virobnitstvo-droniv-udarni-roti-bpla-navchannya-operatoriv-yaki-dosyagnennya-proektu-armiya-droniv-zarik-26072023-15047>

4 Patterson, Ruth G.; Lawson, Emily; Udyawer, Vinay; Brassington, Gary B.; Groom, Rachel A.; Campbell, Hamish A. Uncrewed Surface Vessel Technological Diffusion Depends on Cross-Sectoral Investment in Open-Ocean Archetypes: A Systematic Review of USV Applications and Drivers". *Frontiers in Marine*. 2022. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2021.736984/full>

1 Ігор Кабаненко. Морські москіти в еру протикорабельної ракетної зброї. 25.05.2021. «Український мілітарний центр». <https://mil.in.ua/uk/blogs/morski-moskity-v-eru-protikorabelnoyi-raketnoyi-zbroyi/>

У ФОКУСІ: ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ ДРОНІВ

гічних досліджень (IISS) «Military Balance+»⁵, свідчить що майже три чверті типів з існуючих морських безпілотників є «експериментальними, але придатними для операцій».

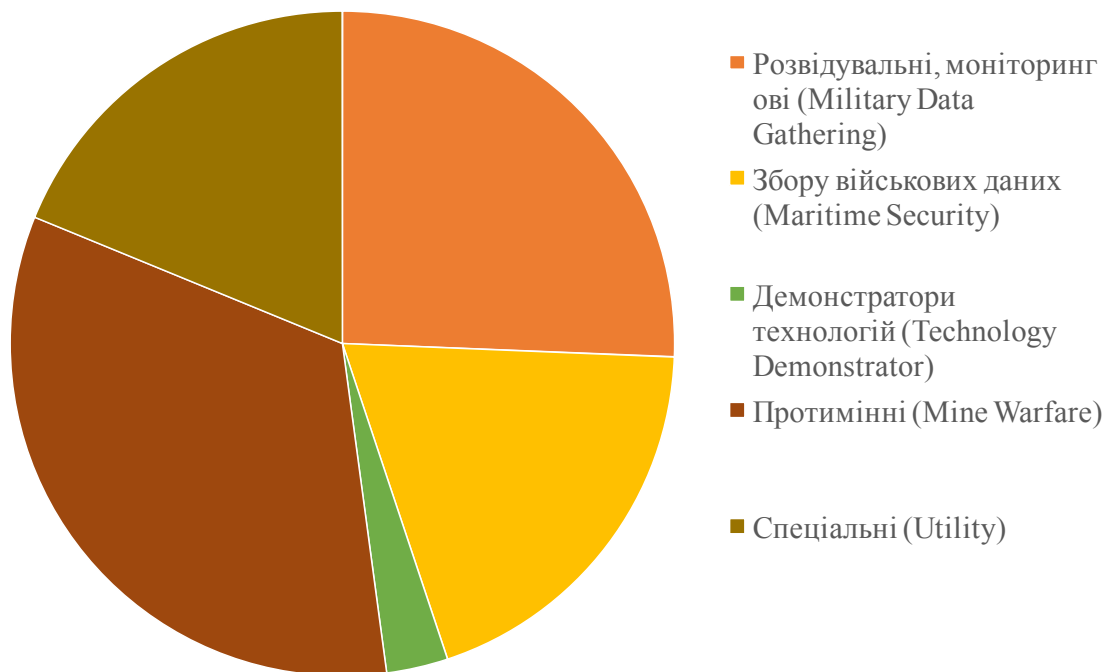
На сьогодні, за оцінками IISS, у ВМС провідних держав світу експлуатується щонайменше 134 типи морських дронів. Експерти Міжнародного інституту стратегічних досліджень поділяють їх на:

- Морські безпекові (Maritime Security) – як правило, ті що виконують патрульні функції;
- Збору військових даних (Military Data Gathering) – розвідувальні, моніторингові;

- Протимінної боротьби (Mine Warfare) – шукачі мін, тральщики;
- Демонстратори технологій (Technology Demonstrator) – різноманітні дослідні зразки;
- Спеціальні (Utility) – сюди входять усі види дронів, які не потрапили до чотирьох попередніх.

За оцінками дослідників IISS, більшість існуючих платформ (автономних дронів) і систем (комплексів, які мають в своєму складі роботизовані елементи) – це розвідувально-патрульні або засоби протимінної боротьби (див. діаграму).

Кількість типів морських безпілотних апаратів і роботизованих систем за призначенням

⁵ Jonathan Bentham. Navies get their feet wet with UUVs Military Balance Blog. 11th September 2023. <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2023/09/navies-get-their-feet-wet-with-uuv/>

У ФОКУСІ: ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ ДРОНІВ

На наш погляд, такий порядок визначається, точніше визначався до лютого 2022 року, певною інертністю мислення. Військове мистецтво і військові технології насправді дуже консервативні поняття. І для революційних змін в них потрібні екстраординарні умови, зазвичай велика війна – тоді технології і тактика «галопом» проходять той шлях, який, за мирних умов, долали б роками-десятиріччями. Більше того, ті напрацювання, які здавалися в мирний час проривними, часто виявляються «хибною гілкою еволюції», а ті, що тривалий час залишалися на периферії уваги військових фахівців, виявляються базовими для нових принципів ведення операцій.

UMVs можна поділити за сферами їх застосування або за їх функціональним призначенням.

Помилкою розробників бойових морських надводних дронів – USV (uncrewed surface vessel), на наш погляд, (тривалий час було навіть не те, що вони не бачили їх як самостійну військово-морську силу, а намагалися інтегрувати їх в той, вже сталий, комплекс традиційних сил і засобів війни на морі, який передбачав домінування crewed surface vessels. Безекіпажні платформи намагалися інтегрувати в комплекс озброєння надводних кораблів, як таку собі проміжну ланку (навіщо?) між судном-носієм і ударним ракетним озброєнням. Очевидно, за зразком дистанційно-керованих апаратів, як елемента озброєння тральщиків-шукачів мін, які добре себе зарекомендували. Прикладом такого, типового для періоду до російського вторгнення в Україну зразка, є ту-

рецька морська безекіпажна платформа ULAQ. В жовтні 2020 року проєкт надводного дрона ULAQ представили турецька суднобудівна компанія ARES. Презентований прототип ударного дрона, або AUSV (armed unmanned surface vehicle), озброєний пусковим блоком з чотирьох керованих ракет для ураження морських цілей і двох зенітних (4-х 70-мм ракет Cirit та 2-х ПТКР L-UMTAS, озброєння катера можна змінювати залежно від завдань). Основні ТТХ – довжина 11 метрів, ширина – 2,7, вага – 2 тони, максимальна швидкість до 65 км/год, дальність автономного плавання до 215 морських миль (400 кілометрів). ULAQ може бути оснащений оптико-електронною і радіолокаційною станціями виявлення і супроводу цілей, системами захищеного зв'язку, радіорозвідки і радіопридушення, що відповідають різноманітним оперативним і тактичним потребам. За задумом розробників безпілотник має стати частиною комплексу озброєння корабля-носія, а управляти ним можна буде з будь-яких інших платформ: морських, наземних, повітряних, космічних. Контракт на виробництво надводних дронів ULAQ для ВМС укладений між Агенцією оборонної промисловості Туреччини та компаніями Ares Shipyard і Meteksan у 2022 році⁶.

Втім тріада «корабель-платформа – дрон-носії озброєння – протикорабельні ракети (міни, торпеди тощо)» як ударний комплекс продемонструвала свою малоперспективність – складно, дорого і незрозуміло з точки зору тактики застосування.

Турецький морський ударний безпілотник ULAQ (AUSV, Armed Unmanned Surface Vessel) Фото: ulaq.global

⁶ ВМС Туреччини отримують безпілотні катери ULAQ. Black Sea News. 28.12.2022 <https://www.blackseanews.net/read/198552>

У ФОКУСІ: ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ ДРОНІВ

Прорив у використанні морських дронів зробила Україна – багатофункціональні і багатосферні дрони, дистанційно керовані ударні безкіпажні морські апарати, які в народі отримали влучну назву «дрони-камікадзе»!

Говорити, що морські «дрони-камікадзе» наше абсолютне ноу-хау буде не зовсім вірно. До 2022 року є щонайменше один приклад використання дрона-камікадзе проти великого військового корабля. У січні 2017 року еменські повстанці-хусити несподівано атакували безпілотним катером у відкритому морі фрегат ВМС Саудівської Аравії Al Madinah. Внаслідок вибуху корабель був пошкоджений, загинули два моряки. Цей інцидент можна вважати першим бойовим використанням дрона-камікадзе, до того подібні напади здійснювали судна, керовані людьми-смертниками. Військова творчість хуситів залишилась на рівні «аматорства». Українці ж не тільки не тільки розробили лінійку морських дронів, а й напрацювали оригінальну тактику їх комплексного бойового застосування у взаємодії з іншими силами і засобами ВМС. Морські дрони-брандери стали повноцінною бойовою силою. Хоча морські дрони не новинка, широкомасштабне вторгнення Росії в Україну стає таким же каталізатором їх прийняття на озброєння флотів, яким стала війна в Афганістані для безпілотних літальних апаратів – БПЛА. Завдяки інноваційному бойовому застосуванню ударних морських дронів Україна продемонструвала асиметричну перевагу, яку може отримати менший флот дронів-камікадзе у боротьбі з традиційними великими морськими платформами.

То що ж таке наші славетні морські дрони? Як вони з'явилися? Як ми відзначали вище, збройові технології і тактика застосування озброєнь – речі консервативні. Зазвичай в їх розвитку переважає еволюційний шлях. Але війна в еволюції зброї постає зламним, революційним періодом. Не завжди, але часто. Коли для якісного стрибка накопичаться відповідні передумови. Причиною такого «ривка» для ЗСУ стало те, що початок широкомасштабної агресії Росії проти України ми зустріли фактично не маючи боездатного флоту в Чорному морі; перевага Чорноморського флоту РФ, за оцінками командувача ВМС України віце-адмірала Олексія Неїжпапи складала 12:1, а бойових ударних кораблів ВМСУ взагалі не мала – необхідно було приймати нестандартні асиметричні рішення аби позбавити противника домінування в морі. Першим з них стали берегові проти корабельні ракетні комплекси. Другим – морські ударні безпілотні апарати. Передумовою для появи морських дронів-камікадзе стало широке використання у війні безпілотних літальних апаратів, у тому числі баражуючих боєприпасів різних типів, розмірів і потужності. Грубо кажучи, якщо ви вже знаєте як зручно доставити на голови ворогам 300-грамову гранату, трикілограмову міну чи двадцять кілограмів вибухівки, то як закинути йому 250-кілограмову авіабомбу – питання лише вибору засобу доставки. І якщо бомба заважка для повітряної платформи – міняємо середовище, є дрон-камікадзе повітряний – буде і морський.

Український ударний дрон-камікадзе. Травень 2022 року. Інфографіка на основі фото з відкритих джерел.

У ФОКУСІ: ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ ДРОНІВ

Конструкція українських морських дронів-камікадзе настільки ж проста, наскільки геніальна. В якості бойової частини USV першого покоління виступали авіаційні бомби ФАБ-100 чи ФАБ-250. Два контактні детонатори ударного типу розташовувалися в носовій частині конструкторії. Як і у більшості ударних БПЛА, морський дрон керувався за допомогою систем

державна компанія «Спецтехноекспорт» представила свою розробку – морський автономний безпілотний охоронний роботизований апарат MAGURA V5. За пару днів сюжет про український безпілотник вийшов на американському телеканалі CNN. Там продемонстрували дрон, який повністю відповідає характеристикам та виглядає як MAGURA V5.

Морський дрон-камікадзе Magura V5, липень 2023 року. Стоп-кадр з репортажу CNN.

супутникової геолокації, а також по відеоканалу, в якому сигнал з камери передається через систему супутникового зв'язку Starlink на пульт керування оператору. Залишилося помістити це усе в гідродинамічний склопластиковий корпус з потужним і економічним рушієм. Конструкція перших морських дронів складалася з елементів цивільних гідроциклів, які є доволі поширеними на ринку. Такий підхід значно спростив та здешевив процес виробництва дронів. Безекіпажне судно приводилося в дію водометним рушієм у кормовій частині корпусу, котрий працює в зв'язці з потужним трициліндровим бензиновим двигуном, який здатен розганяти «гідроцикл» до 70 миль на годину. При потребі такі дрони можна збирати вручну майже в будь-якому гаражі. Ціна за один морський дрон, за оцінками експертів, складає приблизно \$274 тисячі⁷.

Наприкінці липня на міжнародній виставці озброєння IDEF-2023 в Туреччині українська

«Спецтехноекспорт» подає такі тактико-технічні характеристики MAGURA V5⁸:

- Габаритні розміри: довжина 5,5 м, ширина 1,5 м, висота над ватерлінією 0,5 м,
- Повна вага: до 1000 кг,
- Бойове навантаження – 320 кг,
- Максимальна швидкість: 42 вузли (майже 78 км/год),
- Крейсерська швидкість (економход): 22 вузли (40,7 км/год),
- Дальність дії: 450 морських миль (833 км),
- Автономність: до 60 годин,
- Методи навігації: автоматичний GNSS (Global Navigation Satellite System), інерціальний, візуальний,
- Передача відео: до 3 відеопотоків одночасно у форматі HD,
- Криптозахист: 256-бітове шифрування.

⁷ Н I Sutton. Sea Baby: The Ukrainian Navy's 'Bridge Killer' Maritime Drone. 16 August 2023. <http://www.hisutton.com/Ukraine-USV-Sea-Baby.html>

⁸ Розкрито деталі нового українського морського дрона MAGURA V5. Український промисловий портал. 25.07.2023. <https://uprom.info/news/vpk/rozkryto-detali-novogo-ukrayinskogo-morskogo-drona-magura-v5>

Прототип турецького морського дрона-камікадзе ULAQ KAMA. Фото: ulaq.global

Дані про ТТХ українських морських дронів, які надають інші джерела – схожі, але дещо відмінні. Очевидно, це обумовлено тим, що українці швидко вдосконалюють свої USV – у нас нема часу на тривалі заводські та державні випробування нових зразків. Зброю випробовують безпосередньо в ході ударів по ворожих кораблях. Отже мова може йти про п'ять-шість моделей безпілотників, розроблених/модифікованих для виконання конкретних задач. Еволюція українського морського дрона триває. Можна спрогнозувати, що, з його вдосконаленням і, відповідно, певним здорожчанням, до цього типу озброєнь може бути «перенесено» напрацювання і концепції, застосовані в інших видах зброї. Наприклад головки самонаведення, що традиційно використовують в крилатих ракетах чи торпедах – інфрачервоні, акустичні, радіолокаційні, лазерні тощо. Ще одне вдосконалення, яке очевидне на око, – збільшення потужності і модифікація бойової частини залежно від виконуваних завдань; ударний детонатор при цьому було б логічно продублювати дистанційнокерованим або запрограмованим електронним ініціатором (зокрема і з функцією самоліквідації). Слабким місцем сучасних

USV-дронів є їх вразливість для засобів протикатерної і протидиверсійної оборони. Один зі шляхів підвищення стійкості дронів-камікадзе до засобів ПКО і ПДО, а також набуття спроможності здійснення удару нижче ватерлінії цілі, – в напрямку напівзанурених самозаглибних систем, що буде наближати характеристики дронів до параметрів сучасних торпед. Такий «закон перетікання технологій».

Разом з вдосконаленням «заліза» вдосконалюється і тактика застосування морських дронів – від одиничних атак стаціонарних об'єктів до комплексних скоординованих ударів по групах ворожих кораблів в морі чи військово-морських базах з залученням великої кількості морських і повітряних дронів різного призначення, крилатих ракет і авіації. А це зовсім інший рівень! Тактика комплексного застосування «рою» повітряних і морських дронів-камікадзе – ось це наше ноу-хау. Саме її будуть вивчати в академіях і на неї будуть орієнтуватись розробники аналогічної техніки в майбутньому. Та що в майбутньому, вже зараз увага провідних флотів світу прикута до операцій українських морських дронів. Особливу увагу фахівці зосеред-

жують на комплексному застосуванні великої кількості одно- і багатосферних дронів у поєднанні з потужними кібернетичними ударами.

Приклад: після історії успіху українських ударних дронів, турецькі виробники морських дронів про яких ми згадували вище, Ares Shipyard і Meteksan, на IDEF-2023 вже запропонували свій варіант дрона-камікадзе – ULAQ KAMA. KAMA матимуть наступні характеристики: довжина корпусу – 6,37, ширина – 1,2 метри, швидкість ходу – понад 20 вузлів, дальність ходу – 200 морських миль, мореплавність – до 4 балів, маса – 1,3 тонни, з яких бойова частина або інше корисне навантаження – 200 кілограмів⁹. Можна порівняти з ТТХ MAGURA V5.

Іноземні колеги часто питають: «А коли російський флот почне використовувати морські дрони в протистоянні з Україною на морі?» Відповідь – не скоро. Для цього кроку немає одного фактора: для виконання тих завдань, які українці покладають на дрони, у росіян з лишкою «класичних» засобів – у них чисельний флот ракетних і патрульних кораблів, які мають на озброєнні крилаті ракети, торпеди, корабельну артилерію. Саме тоді, коли на Знаменці зрозуміли, що «невичерпний» запас крилатих ракет «повітря-земля» вичерпується і відновити його в потрібному обсязі ніяк – кинулися до іранських мулл випрошувати «Шахеда», тоді з маргінесу на сцену вигулькнув «Ланцет». Якось так буде і з морськими дронами. До слова, в липні російські пропагандисти вже продемонстрували «безекіпажний катер-безпілоти́к – морський дрон-ліквідатор».

Хоча така технологія морських дронів-камікадзе показала високу ефективність для України у протистоянні переважальним силам російського флоту, ця тактика стала і «головним болем» для держав, які мають великі «класичні» флоти. І це не тільки росіяни, які вимушені, поки що безуспішно, шукати дієві способи протидії українським дронам-камікадзе. Потенційно UMV, як новий вид зброї «слабкого проти силь-

ного» викликає занепокоєння в штабах флотів провідних держав світу. Адже українським досвідом можуть скористатися і інші, менш прихильні до Заходу, держави. Наприклад, згодом рої дрони-камікадзе можуть з'явитися в Перській затоці чи деінде на Близькому Сході зриваючи там як місії військових кораблів, так і блокуючи цивільне судноплавство – думають там.

8 жовтня, пресслужба турецької Агенції оборонної промисловості повідомила, що Туреччина провела ударні випробування надводних дронів-камікадзе Albatros-S. Рій з восьми надводних дронів Albatros-S при підтримці з повітря БПЛА Bayraktar TB2 за лічені хвилини потопив 69-метрове судно-мішень. Згідно з заявою SavunmaSanayiST, це було «перша у світі спільна операція групи надводних безпілоти́ків і безпілотною літального апарату»¹⁰...

Попри турецьку браваду, справжня пальма першості за Україною. Авторитетний портал Naval News написав «Морські безпілоти́ки є актуальною темою для багатьох ВМС, але Україна стала першою, хто сформував спеціалізований підрозділ із застосування безпілоти́ків-камікадзе. Нещодавно створена 385-та окрема бригада є унікальною у світі. І вона формується за потреб воєнного часу... Україна швидко завоює репутацію інноваційної та винахідливої країни».

Українські морські дрони вже вписали свою сторінку в історію військово-морського мистецтва. Тим не менше, майбутнє UMV ставить перед викликом провідні військово-морські сили – яким має бути правильний баланс між традиційними бойовими платформами та безпілоти́ними системами задля ефективного виконання військових місій та задоволення оперативних потреб. Це завдання, яке ще потрібно вирішити. Але в кожному разі за морськими безпілоти́ками майбутнє!

⁹ Туреччина показала свій катер-камікадзе, готова за 1 рік зробити 100 одиниць. Black Sea News. 27.07.2023 <https://www.blackseanews.net/read/206832>

¹⁰ Haber Merkezi. Albatros Kamikaze İDA Sürüsü gemi batırdı: Dünyada ilk. SavunmaSanayiST. 8 Ekim 2023. <https://www.savunmasanayist.com/albatros-kamikaze-ida-surusu-gemi-batirdi-dunyada-ilk/>

Богдан УСТИМЕНКО,

доктор філософії у галузі політології,

керівник Українського інституту морського права і безпеки

асоційований експерт Центру глобалістики «Стратегія XXI»

Підготовка стратегічних документів у сфері національної безпеки України в умовах російської агресії: обрані аспекти

Створення безпечного середовища для власних громадян є головним обов'язком держави. Органічно та міцно побудована система національної безпеки, ефективна взаємодія всіх її елементів, справедливі процедури відбору професійних кадрів для роботи у сфері національної безпеки, які мають глибокі знання та стратегічне бачення шляхів вирішення накопичених за роки незалежності безпекових проблем – є запорукою захищеності та економічного добробуту Українського народу і уникнення міждержавних збройних конфліктів у майбутньому. Автор пропонує розглянути питання про викладення у новій редакції Закону України «Про національну безпеку України» або прийняття нового Закону про національну безпеку України.

Спробуємо наразі визначити окремі елементи, з яких складається система національної безпеки України, а також окреслити засади ефективного планування у сфері національної безпеки в умовах російської агресії.

Почнемо дослідження з огляду деяких теоретичних, але надзвичайно важливих питань.

У світі не існує єдиного усталеного визначення поняття «національної безпеки» і виняткового переліку сфер (компонентів), що воно має охоплювати [1].

У справі планування у сфері національної безпеки будь-якої держави визначальним є те, який зміст державний апарат вкладає у термін «національна безпека» та який підхід був обраний до тлумачення такого складного феномену.

Відповідно до визначення, яке містить Закон України «Про національну безпеку України» [2], національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Як ми бачимо, поточна позиція державного апарату щодо терміну «національна безпека України» не відображає необхідності першочергового забезпечення захищеності людини як найвищої соціальної цінності в Україні, що не відповідає статті 3 Конституції України.

Водночас, Юридична енциклопедія визначає, що національна безпека є станом захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [3, с. 210].

На нашу думку, Юридична енциклопедія містить більш коректне визначення, оскільки будь-яка цивілізована держава, перш за все, фокусується на захищеності людини, власного громадянина.

Слід додати, що приписом статті 27 Конституції України встановлений обов'язок держави – захищати життя людини. Але цей обов'язок не є одностороннім, він не скасовує конституційних обов'язків громадян України, передбачених статтею 65 Конституції України, а саме: захищати свою Батьківщину, її незалежність та територіальну цілісність, відбувати військову службу відповідно до закону.

Отже, ми переконані в тому, що необхідно змінити концептуальний підхід до визначення терміну «національна безпека України» шляхом закріплення необхідності забезпечення, перш за все, безпеки людини, що буде відповідати Основному Закону України.

Необхідно звернути особливу увагу й на елементи, з яких складається система національної безпеки України. Визначення таких елементів, або сфер, має не лише теоретичне, а й суто практичне значення, оскільки за планування і реалізацію державної політики у кожному з елементів національної безпеки повинні відповідати конкретні державні органи, підрозділи та їх керівники.

Почнемо з огляду правових норм, які стосуються визначення елементів національної безпеки.

Конституція України [4] визначає наступні елементи системи національної безпеки:

- 1) Безпека людини (стаття 3 Конституції України);
- 2) Екологічна безпека (статті 16, 92 та 116 Конституції України);
- 3) Економічна безпека (стаття 17 Конституції України);
- 4) Інформаційна безпека (стаття 17 Конституції України);
- 5) Державна безпека (статті 17 та 37 Конституції України);
- 6) Громадська безпека (стаття 138 Конституції України).

Згідно із частиною першою статті 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [5] основними засадами внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є, серед іншого, забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах.

Тобто, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» фактично розрізняє наступні сфери національної безпеки:

- Зовнішньополітична;
- Оборонна;
- Соціально-економічна;
- Енергетична;
- Продовольча;
- Екологічна;
- Інформаційна.

У свою чергу, Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [6] встановлено, що відповідно до функцій, визначених Конституцією України, цим Законом та іншими законами, Рада національної безпеки і оборони України, серед іншого, приймає рішення щодо визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, військовій, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах (пункт 1 частини першої статті 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України»).

Водночас, Закон України «Про національну безпеку України» містить визначення лише таких елементів національної безпеки як «воєнна безпека», «державна безпека» та «громадська безпека і порядок». Визначення термінів «безпека людини», «екологічна безпека», «економічна безпека» та «інформаційна безпека» чинна редакція Закону України «Про національну безпеку України» не містить.

Також, у Законі України «Про національну безпеку України» (далі іноді – Закон про нацбезпеку або Закон) зазначено, що документами довгострокового планування є Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма (абзац другий частини третьої статті 25 Закону).

Залишається відкритим питання, чому ця норма Закону не встановлює для державного апарату обов'язку щодо розроблення документів

довгострокового планування, направлених на визначення пріоритетів, завдань і заходів із забезпечення безпеки людини, екологічної безпеки, економічної безпеки, інформаційної та державної безпеки України?

Така прогалина свідчить, зокрема, про ігнорування Верховною Радою України VIII скликання під час голосування за Закон України «Про національну безпеку України» змісту статті 3 Конституції України, яка встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а також статті 17 Основного Закону України, якою, серед іншого, встановлено, що забезпечення економічної та інформаційної безпеки України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Припис частини четвертої статті 3 Закону про нацбезпеку містить перелік деяких напрямів державної політики у сферах національної безпеки і оборони, яка відповідно до цієї ж норми Закону спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України тощо.

Але згаданий вище перелік напрямів не в повній мірі відповідає Конституції України. Частина четверта статті 3 Закону про нацбезпеку не містить найважливішого напрямку державної політики – забезпечення безпеки людини. Ця ж норма містить згадку про необхідність забезпечення зовнішньополітичної безпеки, водночас забезпечення внутрішньополітичної безпеки залишилося поза рамками спеціального Закону.

Необхідно звернути увагу й на визначення термінів «воєнна безпека» та «державна безпека», які містить Закон про нацбезпеку.

Так, «воєнна безпека» відповідно до Закону про нацбезпеку – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від *воєнних* загроз, а «державна безпека» – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних

інтересів від реальних і потенційних загроз *невоєнного* характеру.

Водночас, приписом статті 17 Конституції України чітко закріплено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

В цьому контексті вбачаємо за слушне процитувати також положення Законів України «Про Збройні Сили України» [7] та «Про Державну прикордонну службу України» [8].

Згідно із статтею 1 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Отже, саме **ЗСУ є головною силою**, яка захищає державу Україна, її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість, що, безумовно, прямо впливає на стан захищеності нашої держави, забезпечення державної безпеки.

У свою чергу, на Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні (стаття 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»). Під час дії воєнного стану загонами морської охорони та прикордонні загонами у встановленому законом порядку можуть залучатися відповідними органами військового управління Збройних Сил України до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України (частина друга статті 9 та частина друга статті 10 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»).

Як наслідок цього, є підстави вважати визначення терміну «державна безпека», відображеного у Законі про нацбезпеку, таким, що не відповідає Конституції України та Закону України «Про Збройні Сили України».

Як було вже зазначено, Закон про нацбезпеку визначає державну безпеку як стан захищеності життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз *невоєнного* характеру. Водночас, враховуючи зміст статті 17 Конституції України та статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України», можна дійти до очевидного висновку, що державна безпека України є станом захищеності держави, зокрема, від загроз воєнного характеру, а воєнна безпека є невід'ємною складовою державної безпеки.

З огляду на викладене вище, вважаємо, що чинна редакція Закону України «Про національну безпеку України» містить суттєві недоліки нормотворчої діяльності законодавця та не в повній мірі відповідає Конституції України.

Також, не дивлячись на те, що Стратегію національної безпеки України було прийнято ще у 2020 році [9] у безпековому середовищі, яке радикально відрізнялося від поточного (до повномасштабного вторгнення РФ в Україну), цей документ стратегічного планування є чинним та заслуговує на окрему увагу.

Так, пункт 66 Стратегії національної безпеки України від 2020 року визначає перелік документів планування у сферах національної безпеки і оборони, який необхідно розробити, а саме: Стратегія людського розвитку; Стратегія воєнної безпеки України; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія економічної безпеки; Стратегія енергетичної безпеки; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату; Стратегія біобезпеки та біологічного захисту; Стратегія інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки України; Стратегія зовнішньополітичної діяльності; Стратегія забезпечення державної безпеки; Стратегія інтегрованого управління кордонами; Стратегія продовольчої безпеки; Національна розвідувальна програма. Цей перелік назв документів демонструє по-

гляд Президента України та його команди на систему національної безпеки та окремі елементи такої системи.

Можемо відмітити, що Стратегія національної безпеки України від 2020 року окреслює наступні напрями державної політики:

- 1) людський розвиток;
- 2) воєнна безпека;
- 3) громадська безпека та цивільний захист;
- 4) розвиток оборонно-промислового комплексу;
- 5) економічна безпека;
- 6) енергетична безпека;
- 7) екологічна безпека та адаптація до зміни клімату;
- 8) біобезпека та біологічний захист;
- 9) інформаційна безпека;
- 10) кібербезпека;
- 11) зовнішньополітична діяльність;
- 12) державна безпека;
- 13) інтегроване управління кордонами;
- 14) продовольча безпека;
- 15) розвідувальна програма.

Наслідком цього, після проведеного нами аналізу обраних нормативно-правових актів України в контексті ідентифікації елементів національної безпеки України, буде корисним також звернути увагу на домени ('domains'), які згадуються у Стратегії національної безпеки США, прийнятої у 2022 році [10, с. 22], а саме: воєнний (земля, повітря, море, кібер та космос) та невоєнний (економіка, технології та інформація) домени.

Враховуючи норми Конституції України, Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», Закону України «Про Збройні Сили України», Закону України «Про Державну прикордонну службу України» та Закону про нацбезпеку, а також Стратегій національної безпеки України та США, пропонуємо власний розподіл напрямів забезпечення (елементів) національної безпеки України, фундаментом якого є Конституція України:

У ФОКУСІ: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

№	Назва головного елемента національної безпеки України	Назва(и) субелемента(ів) головного елемента національної безпеки України	Примітки
1.	Безпека людини	Безпека здоров'я нації Продовольча безпека Громадська безпека	-
2.	Економічна безпека	Економічна безпека Енергетична безпека Морська безпека	Морська торгівля та морські енергоресурси мають ключове значення для економіки України
3.	Державна безпека	Военна безпека Безпека державного кордону Безпека критичної інфраструктури Політична безпека	Военна безпека забезпечується у таких доменах: на землі, на морі, у повітрі, у космосі та у кіберпросторі До політичної безпеки відноситься як зовнішньополітична, так й внутрішньополітична безпека Однією з головних загроз політичній безпеці України є корупція
4.	Інформаційна безпека	Кібербезпека Захист інформаційного простору України від дезінформації та деструктивної пропаганди	-
5.	Екологічна безпека	-	-
6.	Науково-технологічна безпека	-	-

Отже, пропонуємо умовно поділити систему національної безпеки України на шість головних елементів, а саме: безпека людини, економічна безпека, державна безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека та науково-технологічна безпека. У свою чергу, кожен з головних елементів може мати субелементи.

На підставі викладеного вважаємо, що Закон України «Про національну безпеку України» необхідно викласти у новій редакції або прийняти новий Закон про національну безпеку України (далі іноді – Новий закон), у якому чітко встановити вичерпний перелік напрямів планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Для кожного напрямку державної політики у сфері забезпечення національної безпеки у новому законі необхідно передбачити обов'язок розробити окрему «галузеву» Стратегію протягом 180 календарних днів після набуття чинності цього закону. Кожну з «галузевих» Стратегій, за умови попереднього схвалення Радою національної безпеки і оборони України, затверджує Президент України в межах конституційних повноважень, визначених статтею 106 Конституції України.

Також, з метою реалізації кожної із «галузевих» Стратегій, у Новому законі необхідно передбачити обов'язок Кабінету Міністрів України, враховуючи статтю 116 Конституції України та в координації з Президентом України, одночасно із затвердженням кожної Стратегії затверджувати урядовий план заходів із реалізації відповідної Стратегії, який буде містити етапність та строки реалізації кожного заходу із зазначенням відповідальних виконавців. З метою забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю державних органів щодо реалізації документів планування, необхідно забезпечити публікацію урядових планів заходів із реалізації Стратегій (окрім їх засекречених додатків).

Крім того, організаційні структури Апарату Ради національної безпеки і оборони України та головного «безпекового» структурного підрозділу Секретаріату Кабінету Міністрів України необхідно привести у повну відповідність до елементів системи національної безпеки, вста-

новлених Новим законом. Наприклад, «служба з питань безпеки людини Апарату РНБО України», «експертна група з науково-технологічної безпеки Директорату з питань національної безпеки Секретаріату Кабінету Міністрів України». При цьому, завдання, функції та права підрозділів Апарату РНБО України та Секретаріату КМУ, безумовно, повинні відповідати їх назвам.

З метою підготовки пропозицій Президенту України щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних із плануванням та реалізацією державної політики у сфері національної безпеки України за напрямами, а також виконанням завдань, які будуть визначатися «галузевими» Стратегіями, пропонуємо утворити за напрямами державної політики у сфері національної безпеки України спеціальні ради при Президентові України як консультативно-дорадчі органи, до складу яких будуть введені державні та недержавні експерти, політики та вчені, зокрема іноземні.

Так, наприклад, при Президентові України можуть бути утворені консультативно-дорадчі органи, як-то Консультативна рада з питань безпеки людини, Консультативна рада з питань економічної безпеки України, Консультативна рада з питань державної безпеки України тощо.

Ми переконані, що безпрецедентний масштаб та тривалість загроз нашій державі вимагають від державного апарату пошуку нових шляхів для забезпечення безперервного суттєвого зміцнення національної безпеки України.

Враховуючи введений в Україні воєнний стан та триваючу агресію Російської Федерації, ефективно планування у сфері національної безпеки, а також якісне і своєчасне виконання державним апаратом запланованого, збереже тисячі життів українців та допоможе державі відновити свою територіальну цілісність у міжнародно визнаних кордонах.

Рекомендації для державного апарату. З огляду на викладене вище, а також радикальну зміну безпекового середовища з дати набрання чинності Законом України «Про національну безпеку України», вважаємо за необхідне сформулювати наступні рекомендації:

У ФОКУСІ: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Розглянути питання про викладення у новій редакції Закону України «Про національну безпеку України» або прийняття нового Закону про національну безпеку України, яким, зокрема, передбачити:

1. Поділ системи національної безпеки України на *шість* головних елементів, а саме: безпека людини, економічна безпека, державна безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека та науково-технологічна безпека;
2. Розроблення окремої «галузевої» Стратегії для кожного напрямку державної політики у сфері забезпечення національної безпеки (елементу системи національної безпеки) протягом 180 календарних днів після набуття чинності закону;
3. Одночасно із затвердженням Президентом України кожної «галузевої» Стратегії, затвердження Кабінетом Міністрів України урядового плану заходів із реалізації відповідної Стратегії, який буде містити етапність та строки реалізації кожного заходу із зазначенням відповідальних виконавців;
4. Публікацію урядових планів заходів із реалізації «галузових» Стратегій (крім засекречених додатків);
5. Визначення для кожного напрямку державної політики у сфері забезпечення національної безпеки конкретних відповідальних структурних підрозділів Апарату Ради національної безпеки і оборони України та Секретаріату Кабінету Міністрів України;
6. Утворення за напрямами державної політики у сфері національної безпеки України спеціальних рад при Президентові України як консультативно-дорадчих органів, до складу яких будуть введені провідні державні та недержавні експерти, політики та вчені, зокрема іноземні;
7. Забезпечення приведення у відповідність до цього закону нормативно-правової бази України.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія Сучасної України. Том 22. Київ: «Інститут енциклопедичних досліджень НАН України», 2020. 712 с. URL: <https://esu.com.ua/article-71068>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Юридична енциклопедія. Том 1. Київ: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. 669 с.
4. Конституція України. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
6. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>.
7. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.
8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
9. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.
10. The Biden-Harris Administration's National Security Strategy. 2022. 48 p. WH.GOV. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>.

Дарина ЛЕСНЯК,
Віце-президентка Українського клубу,
Колумбійський університет

Чорноморські уроки для Тайваню

Одним із ключових висновків з війни в Чорному морі для випадку Тайваню, як острівної країни, є те, що протикорабельна, протиповітряна та протидесантна готовність мають бути пріоритетними. Додаткові можливості санкційної політики – це моніторинг, координація дій урядових та громадських структур, посилення контролю задля заміни російських енергоносіїв та обнулення їх імпорту до G7/ЄС. За відсутності посиленого правозастосування щодо дотримання санкційного законодавства, ефективність санкцій неминуче буде підірвано, а разом з нею й довіру до США/G7/ЄС.

Перед тим, як Росія розпочала вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, багато аналітиків прогнозували, що Київ впаде за три дні. Ці прогнози були непрофесійні та безпідставні і повторювали твердження російської пропаганди. Особливо показово те, що найбільша різниця в силах між Україною та Росією стосувалася військово-морського потенціалу двох країн. Зібраний РФ у Чорному морі флот, до якого ввійшли не тільки кораблі одного з чотирьох російських флотів, а також кораблі з інших флотів, зокрема, великі десантні кораблі (ВДК) для висадки сил і засобів на українське узбережжя, а також кораблі з ракетною зброєю на борту значно перевершував Військово-морські сили Збройних сил України.

Напередодні повномасштабного вторгнення в Україну флотське угруповання Південного військового округу РФ налічувало 275 кораблів і суден, 74 з яких були бойовими. З іншого боку, ВМС України налічували 16 кораблів, 12 з яких були малими патрульними катерами. ВМСУ не мали підводних човнів, в той час як росіяни мали 7 одиниць, оснащених крилатими ракетами морського базування «Калібр». Також

Україна не мала достатніх засобів для оборони узбережжя, лише один дивізіон ПКР «Нептун» та певну кількість гаубичної артилерії великого калібру. З огляду на величезну різницю у військово-морських можливостях і початкові успіхи Росії на Чорному морі, для пересічного зарубіжного спостерігача було дивним бачити, що російське флотське угруповання різномірних ударних сил, маючи таку перевагу, не тільки не змогло забезпечити висадку десанту, але було змушене у квітні 2022 року відступити від українського узбережжя.

Найяскравішим прикладом провалу Росії в Чорному морі стало знищення флагмана Чорноморського флоту – гвардійського ракетного крейсера «Москва». 14 квітня 2022 року флагман зазнав удару двома українськими протикорабельними ракетами «Нептун», в той час, як БПЛА «Байрактар» робив у повітрі відволікаючі маневри. Хоча немає жодних сумнівів у тому, що пошкодження, завдані ракетами крейсеру, призвели до його знищення, цей інцидент також підкреслив недостатній рівень підготовки російського флоту. На крейсері «Москва» були проблеми з технічним обслуговуванням. Крейсер мав кількашарову систему протиповітряної оборони, яка теоретично мала захистити корабель від ураження. Однак недбалість та некомпетентність екіпажу обнулили ефективність системи захисту.

Одним із ключових висновків з війни в Чорному морі для випадку Тайваню, як острівної країни, є те, що протикорабельна, протиповітряна та протидесантна готовність мають бути пріоритетними.

Щоб зміцнити оборону Тайваню, наявні системи протикорабельних крилатих ракет наземного базування повинні бути вдосконалені шляхом збільшення радіусу дії систем і поліпшення головок самонаведення у ПКР Harpoon. Водночас, Тайвань має власні ПКР Hsiung Feng III (надзвукову) та Hsiung Feng 2E (дозвукову). Крім того, цього року Тайвань планує запустити масове виробництво варіанту власної протикорабельної ракети Hsiung Feng III збільшеної дальності тоді як обсяг виробництва Hsiung Feng II і базової моделі Hsiung Feng III планується збільшити. Варіант ракети Hsiung Feng II має стандартну дальність ураження 148 км., тоді як новий варіант ракети Hsiung Feng II, що виробляється, має дальність від 160 км. до 200 км та покращену маневреність, а її засоби електронної протидії відповідають західним системам. Hsiung Feng III має стандартну дальність ураження від 150 км до 200 км., а варіант збільшеної дальності має ефективну дальність 400 км. Очікується, що вдосконалені ракети Hsiung Feng III значно збільшать дальність ураження протикорабельної зброї країни та посилять здатність військових вражати цілі в морях на північ, південь і схід від власне Тайваню. Тайвань планує виробити понад 1000 протикорабельних ракет до 2026 року. Оборонна промисловість має потужності для виробництва 201 ракетної системи на рік, включаючи 131 ракету Hsiung Feng II або Hsiung Sheng, які мають спільну конвеєрну лінію, і 70 ракет Hsiung Feng III базового або збільшеного варіанту.

Ракетні системи наземного базування відіграватимуть вирішальну роль через безпосередню близькість Китаю до Тайваню – додаткова допомога Тайваню просто може не надійти вчасно, і Тайвань має бути готовим захищати власну територію та запобігати потенційному десантному вторгненню. Крім того, Тайвань повинен переконатися, що він має можливість швидко встановлювати морські міни, щоб націлитися на китайські кораблі, що наближаються до острова. Використання ПЗРК, таких як Stinger, також може бути реалізовано, як це було ефективним в Україні проти російських гелікоптерів, штурмовиків та дронів. Звісно, що ПЗРК не допоможуть, якщо не буде вилаштовано ешелоновану систему ППО.

ЗРК Improved HAWK (I-HAWK) залишається основою протиповітряної оборони Тайваню. Це

система середньої дальності, на малих і середніх висотах, призначена для захисту фіксованих і мобільних засобів від високошвидкісних літаків. Тайпей також розгорнув ЗРК місцевого виробництва – Tien Kung або Sky Bow, що призначений для заміни знятої з експлуатації американської системи Nike-Hercules. Tien Kung – це система середньої та великої дальності. Інший варіант, Tien Kung-II, налаштований як стаціонарна, двоступенева, однорейкова або бункерна система. Для виявлення цілей, відстеження та наведення ракет на середньому курсі Tien Kung використовує багатофункціональний радар із фазованою решіткою з пов'язаною комп'ютерною системою керування вогнем та антенним освітлювачем безперервної хвилі, які прив'язані до радара.

У відповідь на зростання ракетної загрози з боку континентального Китаю, Тайвань придбав модифіковану систему протиповітряної оборони (MADS), вдосконалений варіант зенітно-ракетної системи Patriot. MADS, які почали надходити на Тайвань у 1997 році, розгорнуто навколо густонаселеного Тайпею.

ППО малої дальності забезпечують в основному системи Chaparral та Skyguard. Chaparral складається з чотирьох модифікованих ракет AIM-9C Sidewinder, встановлених на гусеничному транспортному засобі. Skyguard – інтегрована система протиповітряної оборони, що складається з модифікованої зенітно-ракетної установки AIM-7M/Sparrow і 35-мм гармати AAA. Також Тайвань має версію ракет Sea Sparrow наземного базування і використовує їх у своїй системі протиповітряної оборони Skyguard.

Однією зі сфер, де оборона Тайваню має відрізнитися від української, є збереження домінування в повітрі. Нестача в Україні сучасних багатоцільових літаків надзвичайно ускладнила операції в Чорному морі. Якби Україна мала F-16 Fighting Falcon, вона змогла б використовувати ракети AGM-84 Harpoon для націлювання на кораблі російського флоту, змусивши їх відійти ще далі від українського півдня, щоб уникнути втрати більшої кількості бойових одиниць. Без потужної повітряної компоненти захист Тайваню від Китаю був би надзвичайно складним завданням, оскільки не було би можливості прикрити оборону Тайваню.

Ще одним важливим фактором, який слід врахувати, є збереження контролю над морем, що є обов'язковим для захисту ланцюжків постачання. Боротьба в Чорному морі оголила слабкі місця ланцюжків постач в обох сторін. Понад 70% зовнішньої торгівлі України йшло через Чорне море до початку війни. Це цілком зрозуміло з огляду на те, що Україна має вихід у Світовий океан тільки через Чорне море. Україна є потужним гравцем на глобальному продовольчому ринку і десятки мільйонів тон українського збіжжя прямували на ринки саме з портів Чорного моря.

Росія перетворила продовольчі постачання на зброю через свій контроль над регіоном. Позбавивши продовольства вразливі регіони Глобального Півдня, які залежали від експорту українського зерна, Росія створила передумови для гуманітарної кризи, яка дозволила б їй тиснути на Захід і змушувати Україну та її партнерів йти на компроміси з агресором. Ідея Чорноморської ініціативи за посередництва Туреччини полягала в тому, щоб дозволити Україні експортувати своє зерно зі своїх портів, попри російський контроль над Чорноморським регіоном. Однак це був далеко не надійний спосіб захистити глобальну продовольчу безпеку. Україна та її партнери опинилися в ситуації, коли втілення угоди цілком залежало від агресора. Коли Росія не захотіла відновити свою участь в угоді про експорт зерна і таким чином вийшла з ініціативи, вона вкотре довела, що їй не можна довіряти у виконанні даних нею зобов'язань, і викрила слабкість Заходу покладаючись на те, що ворог дотримається свого слова. Це фіаско не тільки підкреслює марність співпраці з ворогом, але й викриває небезпеку, пов'язану з тим, щоб дозволити агресору зберегти контроль над морем. Контроль над морем визначає гнучкість, яку повинна мати будь-яка зі сторін для ведення будь-якої діяльності в регіоні. Запобігання захопленню ворогом контролю над морем має бути головним пріоритетом.

Керченський міст – незамінна транспортна комунікація, що з'єднує Росію з окупованим Кримом – полегшує військові та цивільні ланцюжки постачання і має важливе значення для того, щоб Росія тримала свій контроль над Чорним морем. Від початку війни українці двічі атакували Керченський міст – спочатку у жовтні 2022 року, а потім знову в липні 2023 року.

Успіх українських сил у підриві Керченського мосту підкреслює важливість використання безпілотних апаратів у морі, особливо під час другого удару в липні, під час якого українські сили використовували морські безпілотники для штурму мосту. Повне руйнування мосту або непоправні його пошкодження залишать Росію з однією єдиною сухопутною лінією постачання через окуповані території вздовж Азовського узбережжя в Україні, що спричинить додаткові обмеження постачання, оскільки ця лінія перебуває під періодичним вогневим контролем ЗСУ.

Росія почала з переважаючих позицій у Чорному морі, використовуючи свою військово-морську перевагу для нанесення ракетних ударів по українських містах. Однак за допомогою ПКР, морських та повітряних дронів українці змогли відтіснити російський флот далі від українських територій. Ураження російських суден в зоні Керченської протоки та Новоросійська влітку 2023 року показує, що усі російські кораблі в Чорному морі є в зоні ураження ЗСУ. Тим не менш, Росія зберігає значною мірою контроль над Чорноморським регіоном через повітряну компоненту і продовжує перешкоджати експорту зерна з українських портів, а також мінувати морські шляхи.

Небезпека ворожого контролю над морем особливо актуальна у випадку вторгнення Китаю на Тайвань. Тримати контроль над Тайванською протокою буде особливо складно через близькість протоки до материкового Китаю. Якщо Китай отримає контроль над протокою, загроза тайванському ланцюжку постачання може бути ще серйознішою, ніж у ситуації з Україною. Це пов'язано з тим, що, на відміну від України, Тайвань не має сухопутних кордонів з будь-якими іншими країнами, які могли б надати сухопутні варіанти для підтримки ланцюжка постачання (наприклад, через Польщу, Словаччину, Румунію у випадку України). Це означає, що якщо Тайвань буде оточений китайським флотом і відрізаний від решти світу, постачання напівпровідників, вироблених на Тайвані, будуть негайно скорочені. Це призведе до серйозних наслідків у багатьох галузях, включно з автомобілебудуванням, охороною здоров'я, телекомунікаціями та виробництвом побутової електроніки. Якщо дозволити ворогу

У ФОКУСІ: ТАЙВАНЬ

порушити ланцюжок постачання, це створить надзвичайні проблеми як для захисту Тайваню, так і для світової торгівлі, і цьому слід запобігти за будь-яку ціну.

Війна Росії в Україні перетнула позначку в 20 місяців, а битва за контроль над Чорноморським регіоном все ще триває. Однак уроки, винесені з війни, дають корисну інформацію, яка може мати вирішальне значення для підготовки Тайваню до майбутнього вторгнення Китаю. Тайвань має бути підготовлений у військовому плані – окрім розвитку адекватного військово-морського потенціалу, тайванські сили повинні забезпечити озброєння ракетними системами наземного базування великої дальності (тайванці мають ракети середньої дальності Yun Feng для ураження наземних цілей) щоб захистити острів від наближення китайського флоту, а також морськими безпілотниками для допо-

моги обороні Тайваню. Дуже важливо за рахунок домінування в повітрі взяти і утримувати контроль над Тайванською протокою, оскільки острів надзвичайно вразливий до втрати свого основного ланцюга постачання. До вторгнення Тайваню треба розробити надзвичайний торговельний механізм, який передбачатиме участь насамперед Японії та Південної Кореї (і, можливо, Філіппін та В'єтнаму). Механізм може включати лінію оперативної взаємодії ВМС Японії та Південної Кореї, які не дозволять китайському флоту оточити острів і відрізати Тайвань від решти світу і, таким чином, забезпечити продовження експорту та торгівлі. Вторгнення на Тайвань спричинить багато непередбачуваних викликів. Тайвань та його партнери повинні винести уроки з війни на Чорному морі, щоб подолати перешкоди, які можна передбачити.

Список джерел:

1. Маккарті, Ніалл і Фелікс Ріхтер. «Інфографіка: військовий дисбаланс у Чорному морі». Щоденні дані Statista, 26 листопада 2018 р., www.statista.com/chart/16207/estimated-strength-of-the-russian-black-sea-fleet-and-ukrainian-navy/.
2. «Морська війна в Україні - Москва, ракети та уроки». YouTube, 23 жовтня 2022 р., www.youtube.com/watch?v=YrgCPsock6w.
3. Рот, Ендрю. «Чому атака на Керченський міст важлива для війни в Україні?» The Guardian, 17 липня 2023 р., www.theguardian.com/world/2023/jul/17/why-is-the-kerch-bridge-attack-significant-to-the-war-in-ukraine.
4. Седлер, Brent. «Застосування уроків морської війни в Україні для потенційної війни з Китаєм». Фонд «Спадщина», www.heritage.org/asia/report/applying-lessons-the-naval-war-ukraine-potential-war-china. Станом на 31 липня 2023 року.
5. Піски, Лео. «Затонулий російський військовий корабель «Москва»: що відомо?» BBC News, 18 квітня 2022 р., www.bbc.com/news/world-europe-61103927.
6. Сантора, Марк та ін.: «Вибухи пошкодили Кримський міст, оскільки Росія звинувачує Україну в атаці». The New York Times, 17 липня 2023 р., www.nytimes.com/2023/07/17/world/europe/russia-ukraine-crimea-bridge.html.
7. [https://irp.fas.org/world/taiwan/air-defense-over.htm#:~:text=The%20Improved%20HAWK%20\(I%20DHAWK,mainstay%20of%20Taiwan's%20air%20defense](https://irp.fas.org/world/taiwan/air-defense-over.htm#:~:text=The%20Improved%20HAWK%20(I%20DHAWK,mainstay%20of%20Taiwan's%20air%20defense).

Боротьба за перемогу: Україна, Росія та війна за виживання

Філіп Василевський є директором Центру вивчення розвідки та не-традиційної війни FPRI та стипендіатом Темплтона 2023 року. Він колишній військовий офіцер, що має 31-річну кар'єру в Оперативному управлінні Центрального розвідувального управління. Він був членом першої групи ЦРУ в Афганістані в 2001 році і три роки служив у штаті Ради національної безпеки як директор програм розвідки та таємних дій. Його кар'єра в ЦРУ була паралельна 30-річній кар'єрі в Корпусі морської піхоти (7 років дійсної служби та 23 роки в запасі) як офіцера піхоти, включаючи мобілізацію до Афганістану та Іраку. Філіп Василевський закінчив Університет Пенсильванії в 1983 році зі ступенем бакалавра міжнародних відносин та європейської історії. Він також має ступінь магістра в Гарвардському центрі Девіса з вивчення росії та ступінь магістра з вивчення національної безпеки в Армійському військовому коледжі.

Стаття вперше опублікована 25 серпня 2023 року на сайті Foreign Policy Research Institute. Анотацію зроблено Центром глобалістики «Стратегія XXI» спеціально для журналу Чорноморська безпека.

- Військові цілі Росії проти України перетворилися на створення «замороженого конфлікту» для збереження сухопутного мосту з Кримом. Однак його основною військовою метою залишається послаблення НАТО з метою відновлення сфери впливу в колишніх радянських республіках і державах Варшавського договору. Щоб досягти цього, Росія проводитиме тривалу стратегічну оборону в Україні, щоб продемонструвати, що Україна ніколи не відновить свою територіальну цілісність, і показати, що американська підтримка зрештою припиниться, як це було для інших держав.
- Головна мета України – відновлення територіальної цілісності – є спільною для всього суспільства. Для досягнення цієї мети стратегія України полягає в тому, щоб зламати волю російської армії, а потім повернути Крим, навіть якщо це займе кілька років.
- Українці остерігаються не тривалої війни, а безрезультатної, яка поновиться через п'ять-десять років. Вони хочуть вирішити цей конфлікт із Росією раз і назавжди, а членство в НАТО вважають єдиним способом запобігти цьому.

Ключові висновки:

- І Кремль, і українці сприймають війну як екзистенційний конфлікт, навіть як «священну війну», і готові воювати роками, щоб досягти перемоги.

- Для політиків США небезпеки, пов'язані з війною, затьмарюють можливості. Однією з можливостей є поразка Росії, яка може стати гальмом для подальшої агресії Кремля та каталізатором для того, щоб Росія могла змінити свою імперську ідентичність. Ще одна можливість – це шанс зміцнити звичайні сили НАТО та покращити географічне положення, що дасть НАТО перевагу проти будь-якої можливої майбутньої російської агресії. Для цього Україна має увійти до Альянсу.

Найбільша загроза для Путіна, пов'язана з його способом ведення війни, походить від ультрапатріотичних правих і пояснюється нещодавніми репресіями проти тих, хто скаржить на його лідерство після заколоту Пригожина. Дотепер Путіну вдавалося збалансувати потребу мобілізувати російське суспільство та економіку на війну. Як довго це буде можливо – невідомо. Є повідомлення про те, що Кремлю доведеться провести другу мобілізацію для тривалої війни, і, незважаючи на відносно райдужні прогнози Міжнародного валютного фонду, багато спостерігачів очікують погіршення економіки, оскільки ембарго та обмеження на продаж російських енергоресурсів, запроваджені наприкінці 2022 року, набувають більшої сили.

Українське суспільство сприймає війну як екзистенціальну. Більшість українців, стаючи свідками військових злочинів на окупованих територіях, знаючи про спроби знищити там українську мову та культуру, зазнаючи щоденних нападів, вважають, що росіяни ведуть проти них геноцидну війну. Спілкуючись безпосередньо з громадянами України під час мого візиту, я отримав декілька чітких вражень про те, як вони бачать війну та реагують на неї. Співробітник українського Чорноморського інституту стратегічних досліджень Андрій Клименко вважає, що Росія може і буде вести тривалу війну. Він зазначає, що неможливо перекрити імпорт до такої країни як Росія, з її величезними кордонами та її союзниками, які допомагають уникнути санкцій на продаж енергоресурсів та мікросхем. Він також вважає, що імперське мислення російських чиновників, інтелектуалів і навіть бідніших громадян підтримуватиме війну принаймні до 2024 року. Михайло Гон-

чар, президент українського Центру глобалістики «Стратегія XXI», погоджується, що Росія зможе економічно підтримувати війну протягом кількох років, зазначивши, що енергетичні доходи з 2022 року дозволили Росії збільшити витрати на оборону в 2023 році і що така тенденція триватиме.

Оцінка цілей і стратегій війни Росії та України

Росія. Великі цілі Москви щодо НАТО та американської влади ніколи не змінювалися. Останнє оголошення військових цілей Росії збіглося з самітом НАТО у Вільнюсі. 12 липня 2023 року міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров в інтерв'ю повторив, що військовими цілями Росії є захист населення Донбасу; демілітаризація та денацифікація України (тобто зміна режиму); та усунення загроз безпеці, які виходять з території України. Два ключові пункти військових цілей Росії: по-перше, це імперська віра в те, що Україна не має волі, здатності приймати власні рішення, і тому є нічим іншим, як маріонеткою Заходу; по-друге, Москва вважає, що ця війна корениться в агресії Заходу проти Росії, для якої Україна є лише інструментом. Таким чином, Росія залишається зосередженою на своїй головній стратегічній меті зменшити американську могутність і вірить, що може досягти цієї мети, атакуючи рішучість США. Для цього вона змінила свою військову стратегію на стратегічну оборону. Метою Москви є розчарування українських сил і утримання якомога більшої території, щоб Вашингтон втратив надію, що Україна відновить свою повну територіальну цілісність. Метою Кремля є створення «замороженого конфлікту», який він міг би назвати перемогою, закріпивши сухопутний міст до Криму та продемонструвавши обмеження рішучості Заходу, особливо Америки. Зараз стратегія Росії полягає не в тому, щоб пережити Київ, а в тому, щоб переграти Вашингтон. Це також стратегія нігілізму (тобто стримування за допомогою покарання), яка не дозволяє опоненту діяти, оскільки ціна занадто висока. У намірах Кремля руйнування економіки та міст України, міни і невибухлі боєприпаси на її родючих полях, а також невизначеність місцезнаходження мільйонів її громадян на окупованих територіях (багато з них депортовано до Росії, особливо дітей), що

слугуватиме попередженням її сусідам, членам і не членам НАТО, про те, що станеться з тими, хто гніває Москву. Якщо ця стратегія спрацює, якщо відсутність підтримки створить «заморожений конфлікт» в Україні, це може розпочати процес розколу альянсу НАТО.

Україна. На початку червня 2023 року я брав інтерв'ю в аташе з питань оборони України у Вашингтоні генерал-майора Бориса Кременецького. Він сказав, що перемога України – це відновлення її територіальної цілісності до міжнародно визнаних кордонів 1991 року; використання заморожених російських активів для оплати відбудови України; досягнення справедливості та відповідальності за військові злочини Росії в Україні; і вступ до НАТО для забезпечення безпеки на майбутнє. Наразі існує три сценарії контрнаступу України: або прорив, або прогризання, або глухий кут. Прорив вимагатиме прориву лінії Суровікіна з достатньою кількістю резервів. Якщо українці досягнуть цього, вони можуть використати хаос, що виникне, і швидко рушити через Перекопський перешийок до Криму. Це можливо, але потребуватиме швидшого темпу операцій, ніж досі. Швидше за все, українська армія може прогризти російські укріплення, але при цьому використає більшу частину своїх резервів. Повільніше просування могло б дозволити росіянам провести впорядкований відхід за вузький Перекопський перешийок. Остаточним сценарієм є глухий кут, коли фронт не рухається вперед, а виснаження потребує значного відновлення українських резервів. Подальший розвиток подій залежатиме від Вашингтона, оскільки Київ розраховує на підтримку до 2024 року, а Кремль сподівається, що реалізація тупикового сценарію припинить цю підтримку. Стратегічно та політично контроль над Кримом визначить переможця та переможеного у цій війні. Багато українців вважають однозначну поразку Росії, включаючи втрату Криму, ключем до подолання російського імперіалізму.

Політичні міркування та можливості США. Творці зовнішньої політики США повинні вирішити, з якою метою і як довго Америка збирається підтримувати Україну проти Росії. Україна не може виграти без програшу Росії; але побоювання щодо краху Росії чи можливого використання ядерної зброї, здається, керу-

ють політикою США більше, ніж міркування про можливості, які може принести українська перемога. Американські урядовці повинні також визнати можливості, які можуть зміцнити безпеку США, якщо вони скористаються ними. Однією з можливостей є поразка Росії, яка може стати гальмом для подальшої агресії Кремля та каталізатором відмови Росії від своєї імперської ідентичності. Ще одна можливість – це шанс зміцнити звичайні сили НАТО та покращити його географічне положення, щоб дати йому перевагу проти будь-якої можливої майбутньої російської агресії. Для цього Україна має увійти до Альянсу. Альянс отримав велику користь від жертв України, враховуючи, що лише кілька років тому багато хто вважав, що НАТО не зможе перешкодити Росії захопити країни Балтії. Зараз багато хто вважає, що перемога над російською агресією в Україні може стримати китайську агресію проти Тайваню. Крім того, зменшивши звичайну загрозу Балтії, Сполучені Штати можуть більше зосередитися на загрозах в Індійсько-Тихоокеанському регіоні.

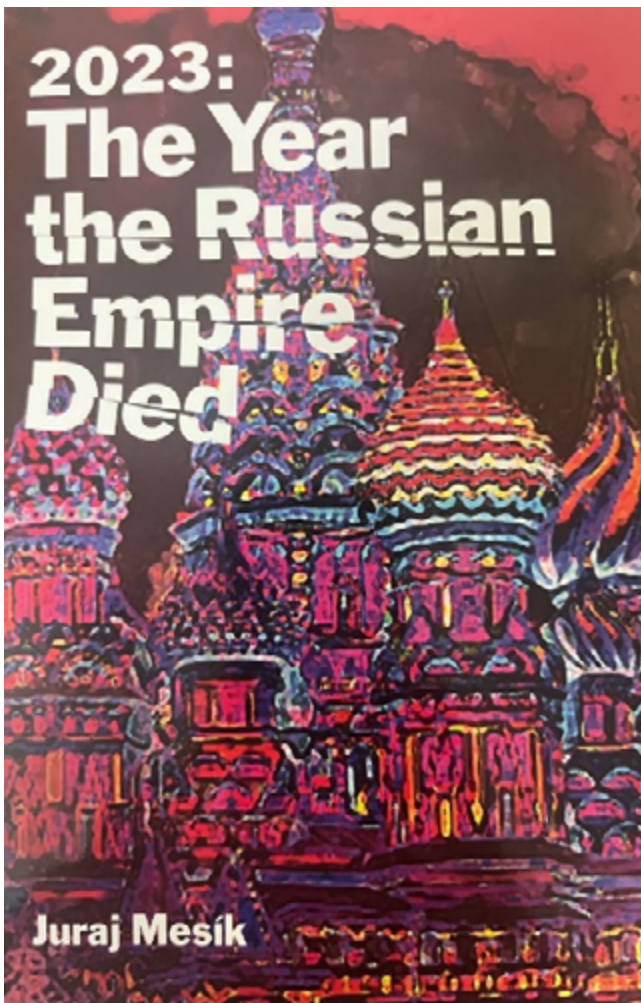
Членство України в Альянсі зробить Чорне море озером НАТО, яке більше не буде вразливим до російського військового та економічного тиску. Будь-який прихований російський імперіалізм доведеться спрямувати на Кавказ, де він зіткнеться з турецькою опозицією, або в Центральну Азію, де Китай уже гарантував територіальну цілісність Казахстану. Україна в НАТО стабілізує Європу до такого рівня, коли її зможуть захищати здебільшого європейські сухопутні сили та повітряні сили та сили протиповітряної оборони США; решта сил США тоді зможе зосередитися на інших загрозах.

Одне питання щодо досягнення миру: *чи можуть замість членства в НАТО бути достатніми інші альтернативи, такі як запропоновані моделі Ізраїлю чи Південної Кореї?* Якщо коротко, то ні. Жодна модель не може запобігти повторному вибуху війни. Модель Південної Кореї – перемир'я вздовж нинішньої лінії фронту – означає заморожений конфлікт, доки одна зі сторін не відновить достатньо сил, щоб почати боротьбу знову. Це шлях, якому надає перевагу Росія, а Україна відкинула, він створить нестабільну ситуацію на континенті, як постійно тліючий запал біля порохової боч-

2023: рік коли російська імперія помре

Анотація книги

Автор: Юрай Месік,
футуролог, Дослідницький центр
Словацької асоціації зовнішньої політики, Братислава.

Всі імперії мертві, а деякі помирають несподівано. Російська імперія, перейменована у російську «федерацію», також приречена на раптову смерть. На думку автора цієї книги, після військової поразки в Україні, російська «федерація» зустрінеться із швидкою дезінтеграцією, на кшталт того, як це сталося з Югославією, Чехословаччиною і Радянським союзом після падіння комунізму та поразки в Афганістані. Росія – колос на глиняних ногах, який тримається лише на репресивному апараті, ідеології манії величчя, та прибутках від продажу нафти та газу.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну відкрило слабкості російських ВПК та економіки, і значно послабило всі сили, які змушували триматися до купи це різноманітне утворення. Колективний захід має готуватися до колапсу РФ, інакше буде захоплений зненацька стрімким розвитком подій, як це було після розпаду СРСР. Демократії не повинні повторювати свої помилки з 20-го сторіччя, в якому Захід тричі рятував російську імперію, лише за для того, щоб потім побачити як Москва знов ставить під загрозу мир у світі.

Замість того, щоб вчетверте рятувати імперію, на думку автора, цього разу політика Заходу має сконцентруватися на досягненні п'яти Д – демілітаризації, денуклеаризації, денацифікації, деколонізації, і поступовому демонтажі залишків російської імперії.

Результатом дезінтеграції РФ може стати хаотична і нестабільна мозаїка з багатьох державних утворень. З руїн сучасної Росії на базі географічних та демографічних параметрів, потенційно можуть утворитися:

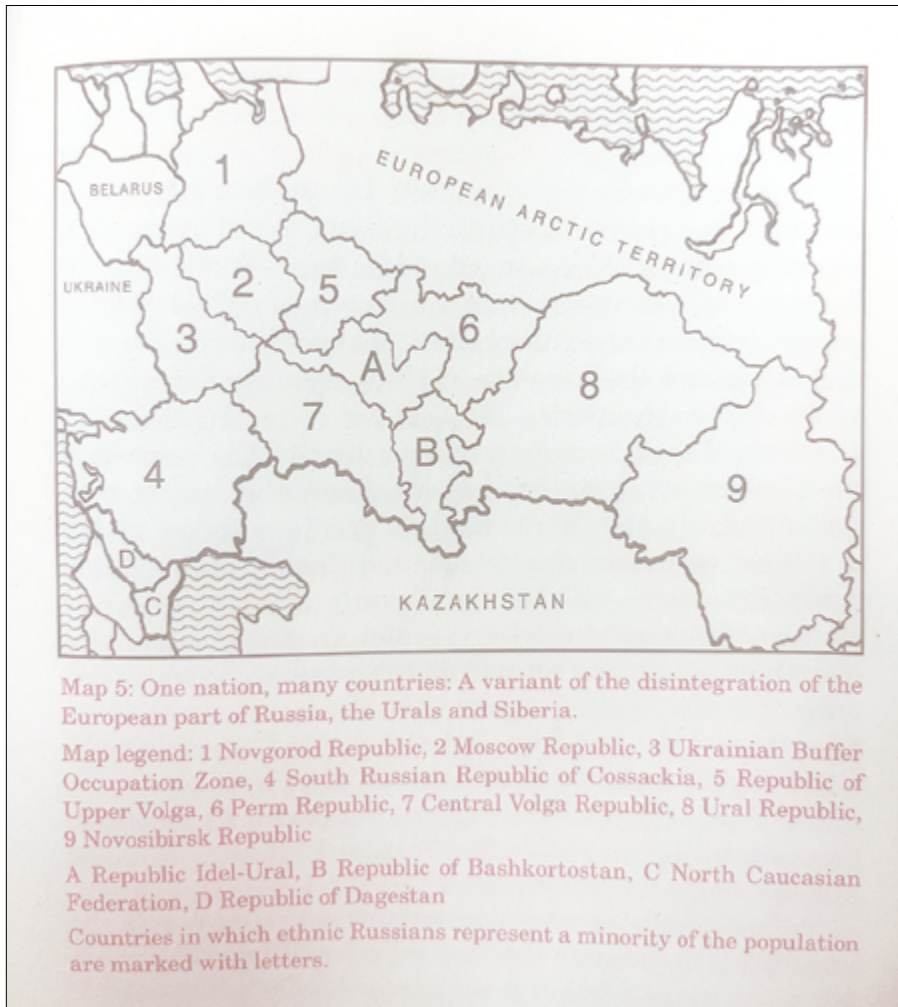
- Новгородська Республіка – столиця Санкт-Петербург, 125 000 кв.миль, населення – 11 млн.
- Московська Республіка – столиця Москва, 66 000 кв. миль, населення – 26 млн., або ж альтернативно – 96 000 кв. миль з населенням 29 млн;
- Українська буферна окупована зона (як альтернативний сценарій реінтеграції з Україною і повернення до кордонів 1991 року) – 56 000 кв. миль, 6 млн. населення, або ж альтернативно 87 000 кв. миль з 9 млн. населення;
- Південно-російська козацька республіка – зі столицею Ростов-на-Дону, площею 188 000 кв. миль, і 17 млн. населення;

У ФОКУСІ: РОЗПАД РОСІЇ

- Республіка Пермь – столиця м. Пермь, площа 96 тис. кв. миль, 3.5 млн. мешканців.
- Республіка Верхнього Поволжжя – зі столицею Нижній Новгород, територією 75 000 кв. миль, населенням 5,5 млн.;
- Центрально-волжська Республіка – зі столицею у Самарі, площею 124 000 кв. миль та населенням у 9 млн. осіб;
- Уральська Республіка – зі столицею в Єкатеринбурзі, площею 350 000 кв. миль, населенням 12 млн. осіб;
- Новосибірська Республіка – зі столицею м. Новосибірськ, площею 350 000 кв. миль і населенням 11 млн. осіб;
- Красноярська Республіка – зі столицею у м. Красноярськ, 500 000 кв. миль територією і населенням 5,5 млн. осіб.
- Далекосхідна Республіка – зі столицею у м. Хабаровськ, площею 360 000 кв. миль і 4 млн. мешканців.

За одним із сценаріїв близько 113 млн. мешканців сьогоднішньої Росії, більшою мірою етнічні росіяни, будуть проживати на території цих 11 державних утворень. Російськомовні меншини, і в деяких випадках діаспори, будуть проживати не лише в республіках Північного Кавказу, Волги, Південного Сибіру та Далекого Сходу, але й на територіях вздовж узбережжя Північного Льодовитого океану, включаючи два величезних адміністративних утворення Російської Федерації – Республіку Саха (Якутія) та Красноярський край.

Російські державні новоутворення можуть стати на руїнах імперії за сприяння західних демократій, що може мати місце лише при наявності чіткого бачення колективним Заходом

Ілюстративна карта варіанту дезінтеграції європейської частини росії з книги Юрая Месіка «2023: Рік коли російська імперія помре»

У ФОКУСІ: РОЗПАД РОСІЇ

післявоєнної Росії. Така візія має бути сформована вже у 2023 році для того, щоб бути узгодженою після розгрому Росії у війні на майбутній Київській мирній конференції.

Якщо ж колективний Захід буде неспроможний до підготовки та поступового втілення плану керованого розпаду, росія або перетвориться на величезний сировинний придаток тоталітарного Китаю або порине у період мафіозних війн із застосуванням приватних армій. Так, приватна армія «Газпрому» може потенційно боротися із ПВК «Роснефти», і входити у союзи з залишками розбитих збройних сил РФ, або ж мілітаризованими утвореннями, які будуть фінансово підтримувати олігархи. Ці війни будуть точитися навколо сировинної бази, великих нафтогазових родовищ Уралу і Сибіру та критичної інфраструктури і основних експортних коридорів для транспортування вуглеводнів, а також за

розподіл ресурсів індустріального комплексу. Це на думку автора, є однією з головних причин поширення приватних компаній в РФ, метою яких вже є не лише участь у бойових діях в Україні, але й гарантування безпеки спонсорів цих армій в новій Росії, а також забезпечення їх частки у розподілі ресурсів.

Колективний Захід може спиратися на позитивні і негативні історичні уроки контрольованої дезінтеграції Австро-Угорської та Османської імперій після 1918 року, а також Німецької та Японської імперій після 1945 року. Найбільш процвітаючі країни сучасності утворилися на руїнах цих імперій. Захід має готуватися до післяпутінського періоду історії Росії. Заколот і марш Пригожина на Москву 24 червня 2023 продемонстрував, що в Росії можливим є будь-який варіант розвитку подій.

Юрай Месік – експерт Словацької асоціації зовнішніх відносин. З 1989 по 1990 рік д-р Месік працював членом парламенту Чехословацьких федеральних зборів у Празі. З 1990 по 1991 рік він обіймав посаду голови Партії зелених Словаччини та заступника голови Федеральної партії зелених. У 1990 році він також став директором Департаменту соціального контексту у Федеральному міністерстві навколишнього середовища в Празі та залишався на цій посаді до 1992 року. З 1993 по 2002 рік пан Месік був директором Nadacia Ekorolis – Екологічного партнерства для Центральної Європи – Словаччина (EPCE). У 1998 році доктора Месіка було обрано до міської ради міста Банська Бистриця.

На початку березня 2003 року Юрай Месік почав працювати старшим спеціалістом з питань громадських фондів Світового банку. Його дворічне завдання є частиною спільної ініціативи Світового банку та Ради з питань фондів щодо запровадження концепції громадських фондів у Банку та вивчення можливості інтеграції громадських фондів у деякі з його операцій розвитку, орієнтованих на громаду, у країнах-клієнтах Банку. Він працював у Світовому банку до 2008 року, тоді повернувся до Словаччини. Відтоді він працює незалежним консультантом і читає лекції про глобальні виклики в Університеті в Оломоуці (Чеська Республіка) та Університеті Коменського в Братиславі.¹

¹ Біографія взята з відкритих джерел: <https://mesik.wordpress.com/english/personal-data/>

Механізми протидії побудові газопроводу «Північний потік-2»

Цією публікацією редакція часопису започатковує новий цикл «З архівів минулого» – оприлюднення деяких напрацювань Центру «Стратегія XXI», які мали непублічний характер. Необхідність цього продиктована (дез)інформаційними кампаніями з дискредитації України, використовуючи необізнаність широкої аудиторії як в Україні, так і за рубезжем, щодо окремих аспектів подій, які мали місце. В даному випадку мова піде про російські газопроводи «Північний потік». Як відомо, вони були підірвані 26 вересня 2022 року. При тому, що пішов другий рік, розслідування не дало відповіді на питання хто автор цієї безпрецедентної диверсії. Натомість з'явилася низка версій про авторство то американців, то британців, то американців разом з норвежцями. А домінуючою лишається версія про «український слід», яка періодично з новими «подробницями» появляється в медіа-просторі.

Чи є насправді «український слід» в протидії путінським потокам? Так, є. І це ніколи не було секретом. Україна жорстко опонувала проекту експорту путінської корупції в Європі під назвою «Північний потік-2». Але це робилось в рамках конвенційних дій, використовуючи наявні міжнародно-правові механізми. Успіхом корпоративної дипломатії «Нафтогазу України» можна вважати санкції США проти ПП2. Тогочасна адміністрація США була активною

в протидії цьому проекту, навіть нашоувхуючись при цьому на активний опір з боку різного калібру путінферштеєрів та російської агентури в Європі. Беручи це до уваги, Центром «Стратегія XXI» були напрацьовані механізми гібридного блокування ПП2 на його завершальному етапі. Цим планам стала на заваді зміна американської адміністрації в 2020 році, яка зайняла угодовську позицію щодо Кремля та його дітища під назвою «Північний потік-2».

Попри те, що фокус уваги у дослідженні сконцентрований на тематиці «Північного потоку-2», дослідження не втратило своєї актуальності, адже у ньому висвітлені можливості росії на Балтиці, методи компенсації росією переваги військового потенціалу НАТО в регіоні, окреслені вразливості підводної інфраструктури зв'язку Балтійського моря. В даному дослідженні ще 2 роки тому експерти Центру попереджали: «...Можливі окремі дії РФ диверсійного характеру проти чутливих об'єктів активних учасників протидії газопроводу та росту російського впливу у регіоні, особливо вразливими вважаються об'єкти Польщі, Литви, Латвії та Естонії...» Якраз жовтневий інцидент на Балтиці з пошкодженням газогону "Balticconnector" між Фінляндією та Естонією та комунікаційних кабелів між ними, й актуалізував для нас необхідність публікації дослідження Центру глобалістики «Стратегія XXI».

1. ОКРЕМІ НЕДООЦІНЕНІ ВРАЗЛИВОСТІ NORD STREAM-2 У ЦІЛОМУ ТА НА ЕТАПІ СПРОБИ ЗАВЕРШЕННЯ БУДІВНИЦТВА.

За оцінкою Експертної групи, недооціненими вразливостями морських газотранспортних проектів «Газпрому» у цілому і «Північного потоку-2», зокрема, є:

1. синхронізація інтервенції Росії із закиданням на схід України диверсійно-терористичних груп з її політико-дипломатичними зусиллями з проштовхування у Європі нових проектів обхідних газопроводів у 2014 році;

2. використання проекту «Північний потік-2» як корупцієгенної «бізнес-наживки» та механізму генерації коштів в інтересах третіх осіб;

3. використання його коридору у позапроектних (військових) цілях, несумісних з газовим бізнесом.

Вразливість 1 має важливе значення в контексті ініціативи законопроектів S.1189¹ та H.R.7561² «Stopping Malign Activities from Russian Terrorism Act» Корі Гарднера від 11 квітня 2019 року та Макса Роуза 09 липня 2020 року відповідно, а також червневої доповіді «The RSC National Security Strategy: Strengthening America & Countering Global Threats» групи 13 республіканців, очолюваної головою Республіканського дослідницького комітету Майком Джонсоном та керівником Робочої групи з питань національної безпеки та закордонних справ Джо Вілсоном, у якій пропонується визнання Росії країною-спонсором тероризму³.

Вразливість 2 можна використати для ініціювання міжнародного розслідування корупцієгенного використання частини доходів від продажу газу компаній, афілійованих з «Газпромом», зокрема, з метою пом'якшення негативної реакції ключових політиків та урядовців з

провідних країн ЄС, передусім, країн-учасниць Нормандського формату – Німеччини та Франції – на російську агресію проти України та подальші дії РФ в Україні. Компанії-оператори «Nord Stream, AG» та «Nord Stream 2, AG», які зареєстровані за межами ЄС – у Швейцарії, можуть використовуватись з метою формування грошового потоку для ланцюжка трансферів коштів задля забезпечення фінансування підривної діяльності РФ у Європі та США.

Вразливість 3 може бути використано для ініціювання аудиту з боку НАТО чи групи країн-членів в зоні Балтійського моря щодо підводної активності Росії та використання траси газопроводу задля вирішення завдань військового характеру.

1.1. Синхронізація інтервенції Росії на сході України у 2014 році з її дипломатичними зусиллями задля проштовхування у Європі розширення «Північного потоку»

Російське приховане вторгнення силами диверсійно-терористичних груп на український Донбас весною 2014 року та різкий сплеск політико-дипломатичної активності РФ і «Газпрому» у Європі свідчать про те, що «криза в Україні та навколо неї» служила, з поміж іншого, меті виправдання необхідності будівництва газопроводів в обхід України, охопленої «громадянською війною».

У березні 2014 року ФСБ готувала озброєну диверсійну групу полковника ФСБ РФ Ігоря Гірка, що дислокувалась в Криму після його окупації РФ, до операцій на сході України і вже у квітні її було перекинуто на Донбас. 12 квітня вона захопила будівлі Національної поліції України та Служби безпеки України в місті Слов'янськ. В подальшому у взаємодії з іншими диверсійними групами та незаконними збройними формуваннями, створеними агентурою ФСБ та ГРУ, був встановлений контроль над частиною Донбасу. В інтерв'ю в російських ЗМІ після свого виходу з Донбасу Ігор Гіркін підкреслював, що саме діями його груп вдалось розгорнути збройне протистояння в Україні. Російська пропаганда подавала це як «громадянську війну в Україні», що приводить до «саморуйнації України», «транзитних ризиків» тощо.

1 <https://www.govtrack.us/congress/bills/116/s1189/text>

2 <https://www.govtrack.us/congress/bills/116/hr7561/text>

3 The RSC National Security Strategy: Strengthening America & Countering Global Threats. <https://rsc-johnson.house.gov/task-forces/national-security-foreign-affairs-task-force>

Опираючись на зазначені вище пропагандистські тези, Росія протягом квітня – липня 2014 року різко інтенсифікувала свою енергетичну дипломатію, аби прискорити реалізацію проекту газопроводу «Південний потік» на Чорному морі та ініціювати «Північний потік-2» на Балтиці під приводом ненадійності України як транзитної країни для експорту російського газу в Європу. Підтвердженням цьому є низка зустрічей керівництва «Газпрому» з керівництвом Європейської Комісії, федерального уряду Німеччини, керівниками провідних європейських газових компаній, а особливо спеціальні звернення В. Путіна до європейських лідерів 10 квітня та 15 травня 2014 року, телефонні розмови з А. Меркель 4 травня 2014 р. та втрюх – з Ф. Оландом та А. Меркель 19 червня 2014 р., а також медіа-заходи керівництва «Газпрому»⁴:

- **2 апреля 2014 г.:** В Брюсселе состоялись рабочие встречи Председателя Правления ОАО «Газпром» Алексея Миллера с Европейским комиссаром по энергетике Гюнтером Эттингером и министром иностранных дел Германии Франком-Вальтером Штайнмайером.

- **10 апреля 2014 г.:** Владимир Путин обратился к лидерам ряда иностранных государств, в которые российский газ поставляется транзитом через Украину.

- **15 апреля 2014 г.:** В Страсбурге состоялась рабочая встреча Председателя Правления ОАО «Газпром» Алексея Миллера и Комиссара Европейской комиссии по энергетике Гюнтера Эттингера.

- **22 апреля 2014 г.:** «Газпром» и Австрия отметили актуальность создания альтернативных маршрутов поставок российского газа в Европу.

- **4 мая 2014 г.:** Телефонный разговор В. Путина и А. Меркель. Продолжено обсуждение кризисной ситуации на Украине... Лидеры России и ФРГ обменялись также мнениями по вопросам обеспечения поставок и транзита российского газа с учётом итогов состоявшихся на днях в

Варшаве многосторонних консультаций (Россия – ЕС – Украина) по этой тематике.

- **15 мая 2014 г.:** Владимир Путин обратился к лидерам европейских государств относительно поставок и транзита российского газа через территорию Украины.

- **19 июня 2014 г.:** Телефонный разговор с Ангелой Меркель и Франсуа Оландом. Продолжен обмен мнениями о развитии кризисной ситуации на Украине. Обсуждались также возможные последствия срыва Киевом переговоров по урегулированию проблемы задолженности за поставки российского газа для экономики и энергобезопасности Европы.

Заступник голови правління ПАТ «Газпром», генеральний директор «Газпромекспорту», який відігравав роль корпоративного «міністра закордонних справ» Олександр Медведєв у період квітня-травня зробив дві показових заяви.

Перша прозвучала в інтерв'ю німецькомуністичному виданню «Handelsblatt» 7 квітня 2014 року: «Во избежание рисков, связанных с ненадежными транзитными странами, «Газпром» вместе с европейскими партнерами построил газопровод «Северный поток» по дну Балтийского моря и планирует проложить «Южный поток» через Чёрное море»⁵.

Друга заява – про розширення «Північного потоку» прозвучала на його зустрічі 22 травня 2014 року з президентом нідерландської газової компанії «Gasunie» Ханном Феннема і відображена в офіційному прес-релізі: «Участники встречи также обсудили вопросы развития европейской газовой инфраструктуры в контексте повышения эффективности поставок российского газа европейским потребителям. В частности, речь шла об успешной реализации и возможности расширения проекта «Северный поток»⁶.

3 червня 2014 року на прес-конференції керівництва «Газпрому» було поширено інформаційні матеріали, зокрема, довідку «Экспорт и повышение надежности поставок газа в Европу», у яких йшлося: «В целях увеличения прямых поставок российского газа потреби-

5 <https://www.gazprom.ru/press/news/reports/2014/interview-medvedev-hannelsblatt/>

6 <https://www.gazprom.ru/press/news/2014/may/article191546/>

4 <https://www.gazprom.ru/press/news/2014/april/article187550/>
<http://kremlin.ru/events/president/news/page/360>
<http://www.kremlin.ru/events/president/news/page/354>
<https://www.gazprom.ru/press/news/2014/april/article188809/>
<https://www.gazprom.ru/press/news/2014/april/article189329/>
<http://kremlin.ru/events/president/news/page/345>
<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/articles/21025>

телям європейських стран прорабатывается возможность строительства газопровода «Ямал – Европа - 2» и расширения проекта «Северный поток»⁷.

Керівник «Газпрому» О. Міллер 16 червня на спільній прес-конференції з міністром енергетики РФ акцентував увагу на Україні: «... Разрушены механизмы государственного и хозяйственного управления. Вообще, Украина занимается саморазрушением... То, что касается украинских транзитных рисков. О них российская сторона говорила давно. И именно украинские транзитные риски — причина строительства такого газопровода, как «Северный поток», строительства такого газопровода, как «Южный поток». И если говорить об украинских транзитных рисках в текущий период времени, они есть и они немаленькие»⁸.

Показово, що вже наступного дня 17 червня на магістральному газопроводі «Уренгой – Помари – Ужгород» в Полтавській області була здійснена диверсія – підриг газопроводу. Подібна диверсія вже відбулася на цьому ж газопроводі 12 травня на Івано-Франківщині. Вибух за часом збігся із припиненням постачання газу для потреб України та виходом російської сторони з переговорного процесу за участі Європейської Комісії щодо безпеки поставок природного газу в Україну та ЄС.

В спеціальному прес-релізі «Газпрому» від 11 липня 2014 року зазначалось: «Совет директоров ОАО «Газпром» одобрил проводимую компанией политику по диверсификации экспортных маршрутов и дополнительным мерам по повышению надежности поставок газа на европейские рынки. В целях повышения надежности поставок компания реализует проекты строительства новых экспортных газопроводов, которые нивелируют транзитные риски... По дну Балтийского моря проложены две нитки газопровода «Северный поток», есть возможность расширения данного коридора путем строительства дополнительно одной или двух ниток. Полным ходом, в соответ-

ствии с графиком идет реализация проекта «Южный поток»...»⁹

Таким чином, терористична діяльність диверсійних груп ФСБ РФ на Донбасі в період квітня-липня 2014 року корелюється з активністю російського політичного керівництва та керівництва «Газпрому» в Європі з поширення на міжнародному рівні наративів про «кризу на Україні», «громадянську війну» та «саморуйнування України» як підґрунтя для її дискредитації як транзитної країни з одночасним нав'язуванням європейцям проектів обхідних газопроводів на Чорному та Балтійському морях. Саме у цей період вперше прозвучало повідомлення про можливість розширення «Північного потоку», відповідний проект якого під назвою «Північний потік-2» був офіційно анонсований у 2015 році на Санкт-Петербурзькому міжнародному економічному форумі.

Політико-дипломатична активність Росії та «Газпрому» з прощтовхування розширення «Північного потоку» у Європі різко знизилась після 17 липня 2014 року – знищення російським ЗРК «Бук-М1» авіалайнера рейсу МН-17 в небі над окупованою частиною Донбасу. Очевидно, що підозра щодо РФ як винуватиці знищення цивільного літака створила негативний фон для продовження дій Кремля з прямого лобіювання проекту газопроводу. Росія взяла тайм-аут, переключившись на китайський напрямок – лобіювання «Сили Сибіру», а тема розширення «Північного потоку» була переведена на міжкорпоративний рівень роботи з групою європейських компаній.

Ключове значення для з'ясування прихованого механізму запуску та підтримки диверсійної та терористичної діяльності має аспект фінансування «війни в Україні» з боку газового лоббі. Зрозуміло, що частина коштів на діяльність групи Гірка була отримана по лінії ФСБ. Але лише частина. Фігурування у війні проти України прізвища православного олігарха Костянтина Малофєєва, його компанії «Маршал Капітал», в якій керівником корпоративної служби безпеки працював Ігор Гіркін, вказує на найбільш вірогідну непряму схему фінансування

7 <https://www.gazprom.ru/press/news/conference/2014/export-to-europe/>

8 <https://www.gazprom.ru/press/news/2014/june/article193523/>

9 <https://www.gazprom.ru/press/news/2014/july/article195875/>

російського гібридного вторгнення за сценарієм «громадянської війни» з метою створення політичних, дипломатичних та медійних ілюстрацій «транзитних ризиків через Україну», «України як ненадійної транзитної ланки» і необхідності будівництва обхідних газопроводів. В загальних рисах вона виглядає наступним чином:

→ **Політичне керівництво РФ** (Володимир Путін) спрямовує «Газпром» (Олексій Міллер) на виконання комплексів робіт з будівництва «Південного потоку» та «Північного потоку-2» в обхід України через систему підрядів із завищеними кошторисами. Одночасно ФСБ (Олександр Бортніков) спрямовується ним на спецоперації з дестабілізації України задля демонстрації Європі її ненадійності як транзитної ланки →

→ **«Газпром»** виділяє завищене фінансування підрядникам «Стройгазмонтаж» (СГМ) Аркадія Ротенберга та «Стройтрансгаз» (СТНГ) Генадія Тимченка – особам з ближнього кола Путіна →

→ **СГМ і СТНГ** спрямовують частину коштів через традиційний механізм виконання фіктивних робіт в наповнення «антитранзитного фонду» для подальшої спецоперації «громадянської війни в Україні», провайдером якої ФСБ за погодженням з Кремлем, визначає «Маршал Капітал» Костянтина Малофєєва →

→ **Приватний «Маршал Капітал»** фінансує діяльність диверсійно-терористичної групи Ігоря Гіркаіна, який є одночасно і підлеглим К. Малофєєва, і офіцером ФСБ РФ.

Однак, відкотні кошти від підрядників напряму через певну бізнес-оборудку не зайшли до «Маршал Капіталу», оскільки це містило ризик викриття схеми в подальшому. Але подібна оборудка планувалася через викуп А. Ротенбергом частки «Маршал Капіталу» (10,7% за \$1,55 млрд.) в «Ростелекомі» у 2013 році. Вона була зупинена в останній момент, ймовірно, саме через високий ризик викриття та санкцій у майбутньому, коли розпочнеться операція. За нашою оцінкою, перевагу було надано готівковому наповненню «антитранзитного фонду» через оготівлення частини відкатів від підрядів СГМ з будівництва газопроводів та компресорних станцій на території РФ. (К. Малофєєв,

зрештою, зміг продати свій пакет в «Ростелекомі» його дочірній компанії і отримати кошти).

На цю схему побічно вказує доповідь «Газпром: Performing As Designed» («Газпром: діючи за планом») аналітиків «Sberbank CIB» Алекса Фека та Анни Котельникової 2018 року, яка викликала резонанс та за яку вони були звільнені з роботи. Вона містила висновки:

- підрядники і «Газпром» діють спільно під виглядом реалізації проектів на території Росії, де їх складно контролювати;
- величезні капітальні витрати «Газпрому» призначені для компаній-підрядників (СГМ та СТНГ);
- усі підрядники тісно пов'язані з російською владою.

Також «The Insider» в публікації від 27 травня 2014 року відзначав: «Сценариев взаимодействия между Малофеевым и администрацией [президента РФ – прим. наша] может быть несколько. **Один из наиболее вероятных – это прямое использование ресурсов Малофеева для ведения боевых действий без использования официальных вооруженных сил России.** Известно, что Малофеев и раньше участвовал в «симбиозе» с властью, когда его «Лига безопасного интернета» стала одним из главных инициаторов законов о цензуре в интернете, тем самым преподнося эти законы как исходящие от гражданского общества. В случае же с Украиной Малофеев оказывает услугу, позволяя власти говорить о том, что сепаратистская инициатива исходит от неких «ополченцев»¹⁰.

Беручи до уваги, що у 2019 році «Газпром» викупив акції підрядників і став їхнім власником, описана схема виглядає цілком реальною і вписується в алгоритм приховування через реорганізацію під його дахом діяльності СГМ та СТНГ від можливих розслідувань у майбутньому.

Сукупно означені позиції мають слугувати базисом для детального розслідування компетентними органами США з метою ство-

10 Marshall Малофеев. Как российский рейдер захватил Юго-Восток Украины. The Insider 27 мая 2014 <https://theins.ru/politika/796>

рення реальної загрози накладення санкцій на «Газпром» з огляду на його донорську участь в ланцюжку фінансування терористичної діяльності, з тим, щоб в подальшому Росія прийняла рішення про відмову від «Північного потоку-2» в обмін на незастосування санкційного режиму проти «Газпрому».

2. Використання коридорів підводних газопроводів у позапроектних цілях.

Вперше проявилось в період 2018-2019 років, коли за даними розвідки ВМС ЗС України, було проведено випробування та введення в експлуатацію нової системи спостереження за підводним простором «Дельта-МГА», що активно використовується в інтересах ПАТ «Газпром» (безпека підводних газопроводів). Дані гідроакустичні станції встановлено вздовж траси газопроводу «Турецький потік». Таким чином, це можна використати для просування ідеї аудиту відповідності обладнання, яке встановлено в трасі російських підводних газопроводів «Північний потік», «Турецький потік» та «Блакитний потік» проектному призначенню. Для цього **необхідно вимагати від російської сторони надати повний перелік обладнання, розміщеного в зоні безпеки газопроводів та виконати відповідні перевірки технічними засобами на місці. До надання такої інформації та верифікації її з боку НАТО, «Північний потік-2» не може бути продовжений.**

Проблемою сертифікації російських морських газотранспортних проєктів є відсутність саме безпекової верифікації чи підтвердження на неможливість використання газопроводу в позапроектних цілях, не пов'язаних із забезпеченням транспортування газу та підтримки його функціонального технічного стану. Вимоги національних регуляторів при наданні відповідних дозволів стосуються лише техногенної безпеки (safety), екологічної безпеки та анти-терористичних заходів. Априорі вважається, що газопромислові та газотранспортні системи можуть перебувати під тою чи іншою загрозою зовнішнього походження (природною чи техногенною), але самі не можуть генерувати чи сприяти генеруванню загроз військового характеру для третіх сторін. Останнє не відповідає дійсності, оскільки **Росія створила та удоско-**

налює гібридні технології ведення війни, використовуючи невійськову інфраструктуру для створення прихованих переваг. Це знайшло своє підтвердження на Чорному морі, а отже шаблонно може використовуватися РФ і на Балтиці.

2. ОБГРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ ANTI-ACCESS/AREA DENIAL (A2/AD) В ЗОНІ ДОБУДОВИ ГАЗОПРОВОДУ ПП2.

2.1. Можливості Росії на Балтиці.

Росія впродовж останнього десятиліття реалізує політику нарощування своїх військово-морських спроможностей. Це стосується також і найменшого з 4 флотів ВМФ РФ – Балтійського флоту. Але незважаючи на певне збільшення військового потенціалу, БФ значно програє морським силам країн НАТО у регіоні. Особливо це стосується можливостей дій підводних човнів, постановки мінних загороджень, контролю з боку НАТО над стратегічно важливими для Росії Данськими протоками, через які йде основний експорт нафти та нафтопродуктів з РФ.

Крім того, Балтійське море – це операційна зона постійно діючих ударних і протимінних з'єднань НАТО, що залучає бойові кораблі з країн поза межами регіону. Наприклад, зараз ударне постійно діюче з'єднання НАТО (SNMG1) складається з кораблів Португалії, Бельгії і Канади, протимінне з'єднання НАТО (SNMCMG1) додатково до кораблів країн Балтії включає ще й кораблі від Нідерландів, Бельгії, Норвегії. Підсилилось і набуло додаткових спроможностей морське операційне з'єднання Латвії, Литви і Естонії BALTOPS, з 2016 року до його складу було включено амфібійну компоненту. До останніх навчань BALTOPS у червні 2020 року було залучено кораблі з 17 країн НАТО а також нейтральних Швеції та Фінляндії.

Таким чином, Росія постійно намагається знайти нестандартні і не зовсім зрозумілі для Заходу методи компенсації переваги військового потенціалу НАТО в регіоні. Газопроводи «Північний потік» та «Північний потік-2» приховано містять в собі додаткові можливості такої компенсації.

Враховуючи патологічну антипатію керівництва РФ до НАТО, та на базі наведеної оцінки геополітичного середовища, можливо з високою ймовірністю припускати, що «потoki» однозначно включені у військову діяльність у Балтійському морі.

Використання коридору «Північного потоку» з метою розвідки і спостереження підводного простору практично на всій акваторії Балтійського моря надає певних операційних переваг, що мінімізують відставання РФ у сумарному бойовому потенціалі на морі. Це дозволяє більш ефективно використовувати наявні у БФ кораблі та ракетні катери у протидії силам НАТО на морі, завчасно визначати приховане розгортання підводних та надводних сил країн НАТО з пунктів базування в райони вогневих позицій або патрулювання.

Технічно реалізувати програму створення підводних переваг для сил БФ РФ нескладно і значних ресурсів це не потребуватиме. Використовуючи штатну інженерну систему безпеки газопроводу «Дельта-МГА», що спеціально розроблена для «Газпрому», російські військові мають тільки додати окремі технічні компоненти і приховано провести роботи для встановлення підводних гідроакустичних станцій (ГАС) у потрібних місцях, в тому числі, й у територіальних водах прибережних країн. РФ має у цьому значний досвід і спроможності. Враховуючи невеликі глибини Балтійського моря та невеликі відстані від коридору «Північного потоку» до узбережжя країн-сусідок та критично важливих Аландських островів, островів Готланд та Борнгольм, Росія може в досить короткий термін часу розгорнути пасивну систему підводного спостереження на базі декількох ліній пасивного гідроакустичного комплексу МГК–608 «Північ».

Система підводного спостереження на Балтиці має розглядатися як компонент створюваної Міноборони Росії глобальної системи спостереження під офіційною назвою «Единая государственная система освещения надводной и подводной обстановки (ЕГСОНПО) «Гармонія». В її основі лежать спеціальні підводні роботизовані комплекси, які виходять з підводного човна і розгортають на дні ГАСи. Отриману інформацію роботи передають на командний

пункт управління через супутники. На думку експертів, окремі елементи системи вже почали функціонувати, а повністю «Гармонія» запрацює 2020 року. Ця система здатна зробити «прозорими» цілі райони Світового океану, виявивши всі кораблі, підводні човни і навіть низько літаючі літаки та вертольоти.

Підводна інфраструктура «Північного потоку» може бути використана Росією для нарощування військовими засобами потенціалу переваги над силами НАТО в зоні Балтійського моря. Її місце у згаданій вище глобальній системі «Гармонія» можна визначити як компонент інформаційного модуля «Гидроакустическое информационное обеспечение ВМФ и ФПС России» в «Военном контуре Единой системы освещения информации о морской обстановке (ВК ЕСИМО)». Оператор – Центр «Гидроакустика» як засекречений підрозділ збору гідроакустичних даних (місце розташування Центру – невідоме).

Отриману гідроакустичну інформацію можуть використовувати спеціальні підрозділи ВМФ РФ з метою встановлення контролю, а також пошкодження, за потреби, підводних силових кабелів, ВОЛЗ, трубопроводів та інших підводних об'єктів країн НАТО та ЄС.

2.2. Підводні комунікації в південно-західній зоні Балтики.

Сучасна економіка залежить від інфраструктури передачі інформації. Приблизно 95% міжконтинентального інформаційного трафіку (електронна пошта, телефонні дзвінки, грошові перекази тощо) йде через волоконно-оптичні лінії зв'язку (ВОЛЗ), прокладені на морському та океанічному дні. Обрив їх може мати серйозні економічні та безпекові наслідки для постраждалих країн¹¹. У випадку зловмисних диверсійних дій вражаються системи управління, зв'язку, енергетична інфраструктура тощо. Час, необхідний для пошуку та виявлення несправності ВОЛЗ може виявитись доволі тривалим. Не існує якоїсь загальної процедури реагування на надзвичайні ситуації.

¹¹ Землетрус у 2006 р. обірвав 9 кабелів біля узбережжя Тайваню. Для ліквідації наслідків було задіяно 11 спеціалізованих суден, які працювали 49 днів, щоб усунути пошкодження.

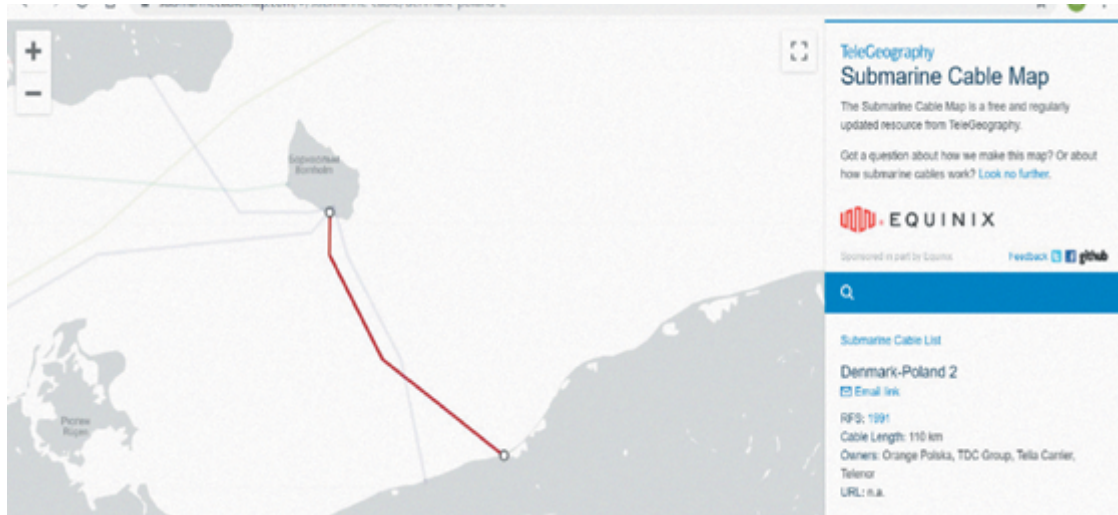

Рис. 3. ВОЛЗ «Данія-Польща-2» між о-вом Борнгольм та польським узбережжям.

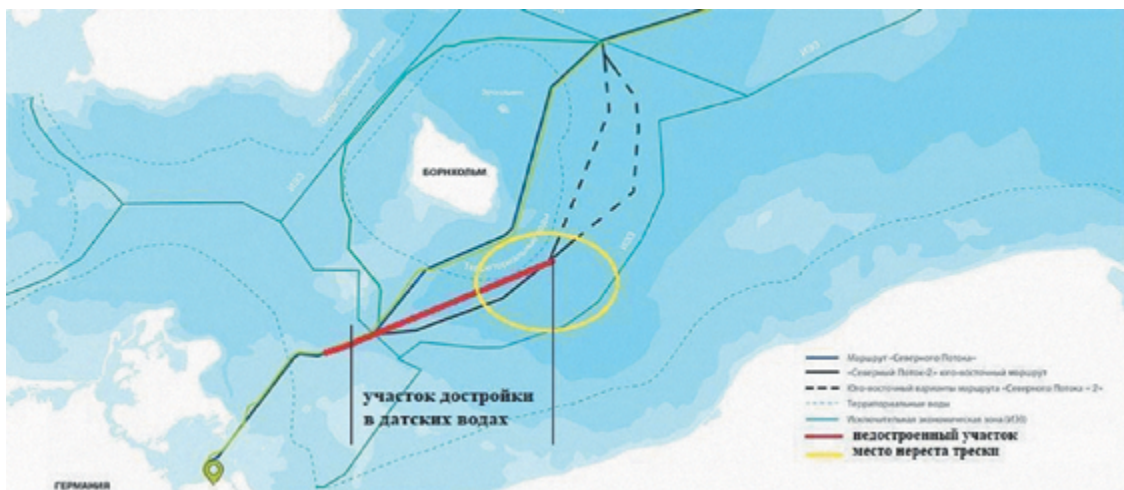

Рис. 4. Недобудований відтинку газопроводу «Північний потік-2»

В південно-західному секторі моря прокладені ВОЛЗ «Балтика» та «Данія – Польща-2». Остання перетинає ділянку маршруту як існуючого «Північного потоку», так і недобудованого відтинку «Північного потоку-2» між островом Борнгольм та узбережжям Польщі.

На додаток до мережі ВОЛЗ, на Балтиці є і мережа силових кабелів для передачі електроенергії. Наприклад, SwePol Link між Швецією та Польщею. Одним з перших кабелів у світі був Gotland, який з'єднує материкову частину Швеції з островом Готланд. Балтійський кабель від Герренвіка (Швеція) до Любека (Німеччина) є найдовшим кабелем електричного постачання у світі – 250 км.

У Росії є «найрозвиненіші сили для ведення війни на морському дні», – йдеться у звіті американського Центру стратегічних і міжнародних

досліджень CSIS. Зокрема, йдеться про розміщення ГАСів, обстеження дна моря, «прослуховування підводних кабелів» для збору розвідданих.

У грудні 2017 року начальник управління міністерства оборони Великої Британії, головний маршал авіації сер Стюарт Піч попередив, що Росія може «негайно і потенційно катастрофічно» вразити світові економіки, якщо підводні кабелі – довжиною 545 018 миль у 213 незалежних системах – будуть перервані або порушені. Він заявив також, що вразливість кабелів представляє «новий ризик для нашого способу життя» і для НАТО критично важливо визначити пріоритет захисту кабелів «у відповідь на загрозу, яку представляє модернізація російського флоту, як атомних, так і звичайних підводних човнів і кораблів».

В той самий час, контр-адмірал ВМС США Ендрю Леннон, командувач підводними силами НАТО, заявив, що вони «зараз спостерігають російську підводну діяльність в районі підводних кабелів, якої ми дотепер не бачили». «Росія явно цікавиться підводною інфраструктурою країн НАТО», – сказав він. «І те, що ми спостерігали, – це підвищена активність в районі підводних кабелів. Ми знаємо, що ці малі спеціальні підводні човни РФ призначені для роботи на дні океану, і вони транспортуються судноматкою, і ми вважаємо, що вони можуть бути обладнані для маніпулювання об'єктами на дні океану».

Враховуючи те, що траса «Північних потоків» перетинає більшість підводних кабелів Балтійського моря, Росія матиме значно спрощений до них доступ з метою шпигунства та/або диверсій.

Здійснити це спроможні підрозділи ГУГІ. Мова йде про військову частина № 45707, одну з найбільш засекречених військових частин РФ, що планує та займається спеціальними підводними операціями. Гідронавти ГУГІ займаються розвідувальною діяльністю – прослуховують кабелі зв'язку, встановлюють датчики руху, а також збирають з морського дна уламки кораблів, літаків і супутників – як своїх, щоб не потрапили в чужі руки (НАТО), так і чужих з метою отримання інформації про рівень технологічних розробок ймовірних противників (НАТО).

За відомостями колишнього гідронавта Володимира Ашіка, завданням його колег був «збір розвідувальної інформації про техніку противника, охорона і обслуговування глибоководних ліній зв'язку, підйом з дна залишків секретної техніки, що залишилися після випробувань або аварій». В/ч №45707 дислокується в Петергофі – передмісті Санкт-Петербурга. Цілком ймовірно, що цей підрозділ може бути задіяний для спеціальних військових операцій на підводних кабелях Балтики під прикриттям тих чи інших планових регламентних робіт в трасі коридору «Північний потік».

Інфраструктура «Північного потоку» наближує РФ до районів здійснення актів прихованого втручання та диверсій на стратегічно важливих військових та індустріальних

об'єктах країн НАТО. Це стосується в першу чергу військово-морських баз країн-членів Альянсу, Швеції і Фінляндії, морських портів а також СПГ-терміналів в Свіноуйсце (Польща) та Клайпеді (Литва). Для цього може бути задіяно підрозділи морського спецназу Балтійського флоту РФ (561-й загін), гідронавти ГУГІ.

Проведення спеціальних операцій значно полегшується через наближеність «Північного потоку» до районів їх проведення та можливість обґрунтування російської присутності через наявність протяжної трубопровідної системи, безперерійна робота якої потребує технічного нагляду, що може бути використано і для військових цілей.

Газопровід «Північний потік» свого роду «важіль проекції сили» для спеціальних операцій в центральній та, особливо, в південно-західній частині Балтійського моря.

2.3. Основний пропонований сценарій протидії добуудві ПП2

Американський фахівець з морської безпеки Френк Гофман у своїй роботі «Assessing Baltic Sea Regional Maritime Security» змодельював можливий сценарій гібридної атаки Росії в Балтійському регіоні. З поміж іншого, він моделює нанесення шкоди критичній енергетичній та інформаційній інфраструктурі – вибух на СПГ-терміналі в Свіноуйсце, що спричинить людські жертви та пошкодження підводних кабелів, що сполучають Швецію з півднем Балтики. Останнє приводить до хаосу в бізнес-середовищі, шведські компанії скаржаться на мільярдні збитки.

Американський адмірал Джеймс Ставрідіс чітко вказує: «Сполучені Штати повинні розпочати розгляд власної відповіді на гібридну війну на морі, що вимагає створення нової тактики та технологій, тісної співпраці з союзниками і партнерами та розбудови гібридної спроможності США, щоб протидіяти такому розгортанню іншими державами та транснаціональними акторами».

З огляду на це, пропонується сценарій морських навчань «Baltic Rapid Response» в зоні, що охоплює частину акваторії, де пролягає траса газопроводу.

2.3.1. Легенда навчань Baltic Rapid Response.

Контррозвідальні служби країн Балтії, Польщі, Данії та Швеції спостерігають підвищену розвідальну активність Остланду в районах розміщення коаліційних бойових груп НАТО на південному узбережжі Балтики, а сили фло-

тів балтійських країн – в районі стратегічно важливих островів – Борнгольм та Готланд. Польська контррозвідка фіксує підвищену увагу окремих туристичних груп в районі розташування СПГ-терміналу в Свіноуйсце та наземного терміналу газопроводу «Baltic Pipe», а також навколо місць базування американського контингенту в Польщі.

Three Islands Key to Baltic Security

The location of the Åland, Gotland, and Bornholm islands are strategically important to security in the Baltic Sea. Russia has long recognized the value of these islands and has even carried out military training exercises that simulated capturing them.

Рис. 5. Стратегічно важливі острови Балтики

NATO battlegroups in the Baltics

Рис. 6. Розташування коаліційних бойових груп НАТО на узбережжі Балтійського моря.

У ФОКУСІ: З АРХІВІВ ЦЕНТРУ ГЛОБАЛІСТИКИ «СТРАТЕГІЯ ХХІ»

Польський флот спостерігає незрозуміле маневрування нафтового танкера під прапором карибської країни в зоні між о. Борнхольм та узбережжям Польщі, а також появу російського гідрографічного корабля, на борту якого за даними агентурної розвідки, перебуває група гідронавтів ГУПІ.

Тим часом, надходить інформація про пошкодження та виведення з ладу двох ВОЛЗ – «Балтика» та «Данія-Польща-2». Польща, Данія, Швеція відчувають серйозні комунікаційні проблеми і звертаються до США.

США, за зверненням союзників по НАТО Польщі та Данії, в оперативному режимі роз-

починають екстрену операцію з надання допомоги. Не виключено й звернення до Лондона про долучення сил флоту Її Величності до подолання кризи. В Балтійське море з бази ВМС США NAVSTA Rota поблизу іспанського Кадісу терміново направляється морська оперативна група на чолі з флагманом – есмінцем класу «Arleigh Burke».

Для досягнення цілей навчань до групи залучається судно-кабелепрокладач (наприклад, зі складу спеціалізованого технічного флоту Польщі чи Данії – OSK-ShipTech A. S., що має 30-річний досвід роботи з прокладкою морських кабелів), а також кораблі та катери ВМС Польщі та Данії.

Фото 1. Робота судна-кабелепрокладача та допоміжних суден OSK-ShipTech у Балтійському морі

В південно-західному секторі Балтики оголошується зона A2/AD і розгортаються роботи по екстремому прокладенню ВОЛЗ (та можливо

паралельно і силового кабелю) між узбережжям Польщі та Данії (о. Борнхольм) на заміну виведеній з ладу.

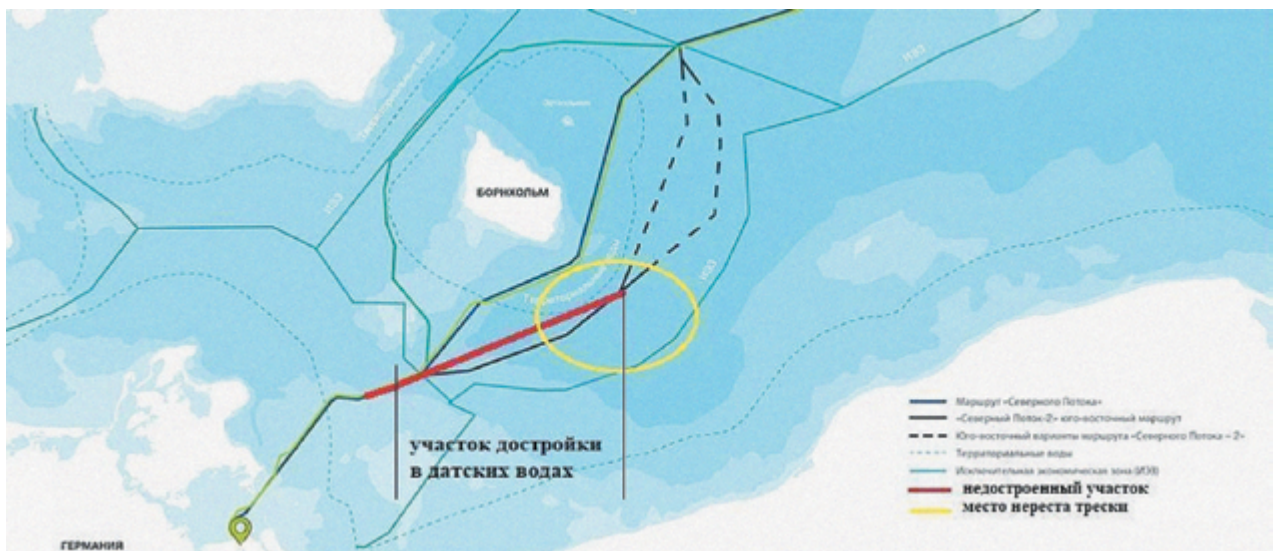

Рис. 7. Орієнтовний вигляд зони A2/AD навчань Baltic Rapid Response

Зона охоплює акваторію, включно з ділянкою траси газопроводу, де має здійснюватись його добудова. Охорону зони виконують бойові кораблі та катери ВМС США, Польщі та Данії (можливо, Великої Британії). Виконуються також роботи на дні моря роботизованими апаратами.

В ЗМІ повідомляється, що в навчаннях «Baltic Rapid Response» задіяні найсучасніші роботизовані системи зі штучним інтелектом, які є результатом надсекретних розробок і проходять випробування. У зв'язку з цим, по периметру зони встановлені мініні загородження та вжито заходів підводного протидиверсійного захисту. Американські (та британські) кораблі застосовують засоби радіоелектронної протидії.

Термін проведення навчань – 1 місяць. Зона A2/AD може бути продовжена на довготривалий термін у зв'язку з «інцидентом» – втратою

надсекретного підводного робота зі штучним інтелектом, пошук якого здійснюється усіма силами учасників навчань. Існує підозра, що його могла викрасти диверсійно-розвідувальна група бойових плавців Остланду.

2.3.2. Реакція РФ на навчання союзників.

Реакція РФ на навчання та створення A2/AD зони впоперек маршруту ПП2 буде вкрай негативною. Але це дзеркально відповідатиме практиці, яку Росія в останні роки застосовує на Чорному морі, створюючи зони закритого доступу під час навчань Sea Breeze-2019, Sea Breeze-2020, Agile Spirit, якими вона перешкоджала їх проведенню.

Безпрецедентним стало перекриття Росією морських районів вздовж узбережжя окупованого Криму та свого чорноморського узбережжя Кавказу під час навчань «Кавказ-2020».

Рис. 8. Зони A2/AD встановлені РФ навколо окупованого Криму у вересні 2020 р.

Також на Балтиці Росія силами Балтійського флоту, створюючи зони A2/AD, заважала прокладенню 400-км силового кабелю NordBaltic між Литвою та Швецією у квітні 2015 року¹². За заявою прес-секретаря МЗС Швеції, військово-

морські сили РФ вимагали від судна ALCEDO, зафрахтованого для прокладення кабелю, залишити свої позиції в виключній морській економічній зоні Литви, де воно, відповідно до міжнародного права, мало законне право пере-

12 <https://www.thelocal.se/20150502/russian-warships-disrupt-swedish-cable-laying>
<https://www.rferl.org/a/russia-bullying-undersea-baltic-cable/26996165.html>

бувати. МЗС Литви також робило заяви щодо російського втручання у прокладення кабелю. Росія ігнорувала офіційні ноти МЗС Литви, обмежившись зауваженням, що це «захист їхніх зон військових навчань».

Реакція на такі силові дії Росії та пропозиція протидіяти цьому прозвучали з парламенту Естонії: «Росія реагує лише на демонстрацію сили, тому Швеція, яка має більший флот, ніж країни Балтії, повинна протистояти росіянам і відправити туди корабель... Але більш постійним рішенням було б забезпечити охорону НАТО на морі так само, як і в повітрі»¹³.

Реакція на спільні американо-польсько-данські навчання (можливо також із залученням британців) буде позитивною як в країнах Балтії та Данії, що є членами НАТО, так і у Швеції. Фінляндія та Німеччина не будуть висловлювати свого негативного ставлення, навіть якщо воно матиме місце. **Відповідно до UNCLOS, військова діяльність не має обмежень у водах поза межами територіального моря тої чи іншої держави.**

2.3.3. Правове обґрунтування можливості проведення навчань та створення зони A2/AD.

За вище наведеною легендою навчань, має бути здійснена умовна (або реальна) прокладка кабелів ВОЛЗ та/або силового кабеля від данського острова Борнгольм до узбережжя Польщі за сприяння американської групи ВМС, яка прибула на допомогу союзникам. Імітація прокладання чи реальне прокладання з учбовою метою може здійснюватися у ВМЕЗ Данії та Польщі, а також їхніх територіальних водах. За умови дотримання права прибережної держави, зрозуміло, що ні в Польщі, ні в Данії не можуть виникнути перешкоди прокладанню такої ВОЛЗ чи/та силового кабеля.

Частиною 3 Статті 79 UNCLOS також встановлено, що визначення траси для прокладання таких трубопроводів на континентальному шельфі здійснюється за згодою прибережної держави, тобто, у даному випадку – Польщі та Данії. При прокладанні підводних кабелів та

трубопроводів держави належним чином враховують вже прокладені кабелі і трубопроводи. Зокрема, не повинні погіршуватися можливості ремонту вже існуючих кабелів та трубопроводів.

Частиною 1 Статті 58 UNCLOS визначено, що у виключній економічній зоні всі держави, як прибережні, так і ті, що не мають виходу до моря, користуються, за умови дотримання відповідних положень UNCLOS, вказаними у Статті 87, свободами судноплавства і польотів, прокладки підводних кабелів і трубопроводів та іншими правомірними з точки зору міжнародного права видами користування морем, що відносяться до цих свобод, такими, що пов'язані з експлуатацією суден, літальних апаратів та підводних кабелів і трубопроводів, та сумісними з іншими положеннями цієї Конвенції (частина 1 Статті 58 UNCLOS). Таким чином, сили США будуть на цілком легальних підставах перебувати у ВМЕЗ Данії та Польщі і виконувати відповідні роботи спільно з союзниками.

Відповідно до частини 3 Статті 58 UNCLOS треті держави при здійсненні своїх прав та виконанні своїх обов'язків згідно із цією Конвенцією у виключній економічній зоні належним чином враховують права та обов'язки прибережної держави та дотримуються законів та правил, прийнятих прибережною державою відповідно до положень UNCLOS та інших норм міжнародного права.

Як вже було зазначено вище, зона експлуатації ПП2 охоплює територіальне море та ВМЕЗ РФ та ФРН, а також ВМЕЗ Фінляндії, Швеції та Данії. Серед перелічених вище держав Німеччина та Данія є сторонами Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року (далі – Вашингтонський Договір) та, відповідно, є членами НАТО. У свою чергу, Фінляндія та Швеція вже десятки років співпрацюють з НАТО у багатьох практичних напрямках. Це співробітництво почалося з 1994 року шляхом приєднання обох держав до програми НАТО під назвою «Партнерство заради миру» (Partnership for Peace) та Ради євроатлантичного партнерства (Euro-Atlantic Partnership Council) у 1997 року. Отже, Фінляндія та Швеція є офіційними та активними парт-

13 <https://www.rferl.org/a/russia-bullying-undersea-baltic-cable/26996165.html>

нерами НАТО, проводять спільні військові навчання на регулярній основі, зокрема у регіоні Балтійського моря.

Приписом Статті 3 Вашингтонського Договору передбачено, що для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

Враховуючи принципи Вашингтонського Договору, з метою сприяння безпеці у всьому Північноатлантичному регіоні та південно-західному секторі Балтійського моря, зокрема, пропонується варіант створення Спеціальної морської обмежувальної зони (СМОЗ), «пляма» якої буде охоплювати, зокрема, район добудови ПП2. Така СМОЗ може бути створена на підставі відповідного міжнародного договору, наприклад, Данією спільно з Польщею.

Також приписами цієї регіональної безпекової угоди можуть бути врегульовані питання взаємодії Сторін у майбутньому у випадках розгляду клопотань інших держав або бізнесу про надання погоджень щодо визначення трас для прокладки трубопроводів на континентальному шельфі в межах їх виключних економічних зон.

2.3.4. Використання системи NAVTEX для забезпечення проведення військових навчань та створення зони A2/AD

З метою оперативного блокування місця проведення добудови ПП2 через проведення військових навчань у відповідній акваторії, вбачається за слушне використати можливості системи NAVTEX. Так, відповідно до Рекомендації про розповсюдження інформації з безпеки на морі, що є Додатком Резолюції Асамблеї Міжнародної морської організації (ІМО) від 6 листопада 1991 року А.705(17) «Розповсюдження інформації з безпеки на морі» (зі змінами, внесеними циркуляром MSC.1/Circ.1287/Rev.1 від 24 червня 2013 року) (далі – Резолюція А.705), NAVTEX – це система передачі та автоматичного приймання інформації з безпеки на морі (MSI)

за допомогою вузькосмугової літеродрукуючої телеграфії.

Також, Резолюцією А.705 встановлено, що з метою координації передачі навігаційних попереджень встановлюються географічні морські райони – NAVAREA. У свою чергу, Міжнародна морська організація та Міжнародна гідрографічна організація спільно затвердили Керівництво для Всесвітньої служби навігаційних повідомлень (далі – Керівництво ММО/МГО), що є Додатком № 1 до «Резолюції Асамблеї Міжнародної морської організації (ІМО) від 6 листопада 1991 року А.706(17) «Всесвітня служба навігаційних повідомлень» (зі змінами, внесеними циркуляром MSC.1/Circ.1288/Rev.1 від 24 червня 2013 року) (далі – Резолюція А.706).

Балтійське море разом з частиною Північної Атлантики відноситься до NAVAREA з порядковим номером I. Координатором NAVAREA-I є Велика Британія. У свою чергу, Субкоординатором Балтійського моря є Швеція.

Слід звернути увагу й на ту обставину, що згідно із п.п. 4.1.2 Керівництва ММО/МГО, навігаційне попередження залишається в силі до його скасування Координатором, який його оголосив. Навігаційні попередження повинні оголошуватися увесь період часу, протягом якого залишається актуальною відповідна інформація.

Необхідно звернути особливу увагу на п.п. 4.2.1.3.13 Керівництва ММО/МГО, яким встановлено, що інформація про військово-морські навчання, зони проведення ракетних стрільб та скидання боєприпасів, випробування ядерної зброї підлягає оголошенню не тільки на національному рівні, а й всього морського району NAVAREA. При цьому, такі повідомлення повинні бути зроблені, як правило, не пізніше ніж за п'ять днів до запланованої дати події та після оголошення інформації про певну подію на національному рівні.

Як наслідок, інформація про військово-морські навчання та зони проведення ракетних стрільб в районі проведення добудови ПП2 буде оголошуватися в межах всього NAVAREA-I та відповідне навігаційне попередження буде залишатиметься в силі до його скасування ініціатором.

Таким чином, у випадку проведення навчань **Baltic Rapid Response** ініціатор міжнародних навчань Польща (та/або Данія) готують та надсилають відповідні NAVTEX-повідомлення, а також у встановленому порядку взаємодіють з Субкоординатором та Координатором NAVAREA-I, якими є гідрографічні служби Швеції та Великої Британії відповідно.

2.3.5. Ймовірні реакції з боку Балтійського флоту РФ та Бундесмаріне у випадку створення зони A2/AD, що охоплюватиме ділянку траси газопроводу.

Можлива військова діяльність кораблів НАТО щодо протидії будівництву газопроводу буде мати характер демонстративних дій (військової присутності в районі для проведення навчань) або проведення операцій гуманітарної або пошуково-рятувальної спрямованості, гідрографічних робіт щодо обслідування морського дна.

Стосовно ВМС Німеччини, то ймовірно, вона буде уникати прямої участі своїх кораблів на цей період у зазначених заходах Альянсу або коаліцій. Можливо виникнення загострень на рівні політичному між Німеччиною та іншими країнами НАТО, в першу чергу США і Великої Британії, намагання застосування політичних та економічних важелів Європейського Союзу, лідером якого являється Німеччина. Відкрита конфронтація з кораблями Бундесмаріне виключається.

Можливе політичне рішення Німеччини стосовно зниження їх підтримки інших операцій Альянсу, в тому числі в Балтійському регіоні – захист бойовою групою сил НАТО Литовської республіки, де Німеччина є лідируючою країною.

Балтійський флот РФ буде активно протидіяти заходам, які не дозволяють добудову «Північного потоку», із застосуванням широкого спектру гібридних засобів, які будуть координуватися з Кремля. Прямого застосування сили росіяни будуть уникати.

Продовжиться і пошириться практика протидії ЗС Росії операційної діяльності кораблів краї НАТО у Балтійському морі, особливо США і

Великої Британії: постійне супроводження їх кораблів, ведення розвідки спеціальними і цивільними суднами, обладнання театру стаціонарними і рухомими засобами спостереження під водою, проведення військових навчань і демонстрацій нового озброєння, поставка нового озброєння для підсилення «Калінінградського бастиону» на суші і з моря.

Можливі окремі дії РФ диверсійного характеру проти чутливих об'єктів активних учасників протидії газопроводу та росту російського впливу у регіоні, особливо вразливими вважаються об'єкти Польщі, Литви, Латвії та Естонії.

Висока імовірність інформаційних атак. РФ в свою чергу продовжить практику закриття для судноплавства нібито на підставі SOLAS-74 значних районів Балтійського моря.

2.3.6. Можлива співпраця з ВМС Польщі по створенню зони A2/AD в точці перетину газопроводів Baltic Pipe, Nord Stream та Nord Stream-2.

В інтересах безпеки прокладання газопроводу Baltic pipe, Польща може задіяти свої ВМС для виконання протимінних заходів по маршруту прокладання газопроводу та для обстеження морського дна і підводної акваторії. Також можливі завдання щодо патрулювання району для протидії розвідувальної та диверсійної діяльності з боку Балтійського флоту РФ.

Виконувати їх будуть тактичні угруповання ВМС Польщі в основному з числа протимінних і патрульних катерів і кораблів, які мають слабкі спроможності ППО і боротьби з надводними кораблями.

Для протидії ударним спроможностям надводних сил та авіації БФ РФ, Польща може використати як власні підрозділи як рухомий проти корабельний комплекс NSM, літаки-винищувачі F-16 (2-е тактичне крило, аеродроми Познань і Ласк), так і запросити підтримки з боку ударного постійно-діючого з'єднання НАТО SNMG1 та партнерів по Альянсу, в першу чергу США, Великої Британії, Данії для направлення кораблів з системам колективної ППО та ударною протикорабельною зброєю.

Для протипідводнодиверсійних заходів можливо залучення спеціальних та амфібійних підрозділів ВМС Швеції та Данії, в тому числі і для дій в районах островів Борнгольм та Готланд.

3. РЕКОМЕНДАЦІЇ.

3.1. Використати факт синхронізації інтервенції Росії із закиданням на схід України диверсійно-терористичних груп з її політико-дипломатичними зусиллями, підкріпленими фінансовими ресурсами, з проштовхування нових проєктів обхідних газопроводів у 2014 році, для розгортання у США та Європі медіа-кампаній щодо терористичних методів діяльності РФ. Це має важливе значення в контексті ініціативи законопроектів S.1189¹⁴ та H.R.7561¹⁵ «Stopping Malign Activities from Russian Terrorism Act» Корі Гарднера від 11 квітня 2019 року та Макса Роуза 09 липня 2020 року, відповідно, з визнання Росії країною-спонсором тероризму.

3.2. Означена позиція має слугувати базисом для детального розслідування компетентними органами США діяльності «Газпрому» з метою створення реальної загрози накладення на нього санкцій з тим, щоб в подальшому Росія прийняла рішення про відмову від «Північного потоку-2» в обмін на незастосування санкційного режиму проти «Газпрому».

3.3. Газопровід Північний потік 2 є додатковим російським інструментом підвищення військової спроможності в регіоні Балтійського моря. Північний потік 2 буде використовуватися Росією у військових цілях з метою заповнити прогалину у своїй порівняно обмеженій військовій спроможності в регіоні.

3.4. Необхідно визнання Північного потоку 2 з боку НАТО та країн регіону гібридною загрозою їх безпеці та обороні.

3.5. Регіональні військові навчання як групи країн (США, Польща, Данія, Швеція), так і під егідою НАТО по захисту підводної критичної інфраструктури у Балтійському морі мають

стати відповіддю Росії на позапроектне використання нею газопроводів типу «Північний потік».

3.6. Військові навчання Baltic Rapid Response з подоланням наслідків диверсійних дій проти підводної телекомунікаційної інфраструктури зі створенням зони A2/AD на відрізку добудови «Північного потоку 2» можуть стати нестандартною відповіддю США та Польщі на спроби Росії добудувати газопровід.

3.7. Уявляється доцільним створення під егідою США закритої міжнародної платформи для обміну розвідувальними та аналітичними даними стосовно використання РФ підводних газопроводів, зокрема, «Північного потоку 2», як гібридних інструментів прихованого створення військової переваги.

3.8. Проведення силами ВМС США та Великої Британії гідрографічної експедиції для сканування дна Балтійського моря на предмет виявлення гідроакустичного обладнання в коридорі та прилеглих зонах «Північних потоків» допомогло би виявити російську систему підводного шпигунства.

3.9. Приписом Статті 3 Вашингтонського Договору НАТО передбачено, що для забезпечення ефективнішої реалізації його цілей, Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

3.10. На основі цього та з метою сприяння безпеці підводних телекомунікацій у південно-західному секторі Балтійського моря, пропонується варіант створення Спеціальної морської обмежувальної зони (СМОЗ), «пляма» якої буде охоплювати, зокрема, район добудови ПП2. Така зона може бути створена на підставі відповідної Угоди між Данією та Польщею. Будівництво та експлуатація Північного потоку 2 в межах СМОЗ мають бути заборонені.

14 <https://www.govtrack.us/congress/bills/116/s1189/text>

15 <https://www.govtrack.us/congress/bills/116/hr7561/text>

На порядку денному стратегія США щодо Чорноморського регіону

14 грудня 2023 року Конгрес Сполучених Штатів прийняв Закон про оборонний бюджет на 2024 рік— «National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2024». З-поміж іншого, він характерний тим, що в його пакеті міститься Розділ 1247 «Стратегія чорноморської безпеки та розвитку». Фактично, це є схвалений влітку обома палатами Конгресу «Закон про чорноморську безпеку». Цим на президента покладено обов'язок доручити Раді національної безпеки США розробити міжвідомчу стратегію щодо Чорноморського регіону та його держав. Такий підхід американських законодавців є вкрай необхідним для відновлення безпеки Чорноморського регіону, оскільки Сполучені Штати традиційно приділяли основну увагу Північній Атлантиці, індо-тихоокеанському та арктичному напрямкам. Чорноморська проблематика була на узбіччі уваги США. Законом встановлено, що майбутня Стратегія буде сфокусована на трьох основних напрямках діяльності США: безпековому, економічному процвітання та зміцнення демократичної стійкості. Стратегія буде охоплювати такі важливі сфери національної безпеки всіх держав регіону (окрім, звичайно, РФ) як воєнну, економічну, енергетичну та інформаційну. Також встановлено, що Стратегія

повинна буде розробленою не пізніше 180 днів після набрання чинності Законом про оборонний бюджет США на 2024 рік. У свою чергу, президент Сполучених Штатів визначає будь-які необхідні повноваження або бюджетні ресурси, які будуть необхідні американській виконавчій владі для реалізації Стратегії у 2025 та 2026 фінансових роках. Як бачимо зі змісту документу, його основна мета – це зміцнення безпеки в регіоні Чорного моря та, безумовно, посилення ролі США в цьому процесі. Особлива увага також приділена вивченню інвестиційної привабливості Чорноморського регіону, що є ознакою серйозності намірів наддержави у реалізації запланованого. Нижче наводимо текст Розділу 1247 Закону США в неофіційному перекладі українською мовою.

Розділ. 1247. Чорноморська безпека та стратегія розвитку.

(а) В загальному. — Президент має доручити Раді національної безпеки розробити міжвідомчу стратегію щодо Чорноморського регіону та чорноморських держав --

- (1) посилити координацію з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейським Союзом;
- (2) поглибити економічні зв'язки;
- (3) посилити енергетичну безпеку;
- (4) підтримати зусилля, спрямовані на зміцнення їх демократичної стійкості;

та

- (5) посилити допомогу з питань безпеки разом з регіональними партнерами відповідно до цінностей та інтересів Сполучених Штатів.

У ФОКУСІ: РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

(b) Мета та завдання. — Стратегія, затверджена підрозділом(b)має наступні цілі та завдання:

(1) Забезпечення надання ефективної та дієвої безпекової допомоги регіональним партнерам відповідно до цінностей і інтересів Сполучених Штатів, надаючи пріоритет допомозі, яка буде зміцнювати оборону, розширювати регіональне співробітництво щодо чорноморської безпеки та покращить взаємосумісність із силами НАТО.

(2) Посилення підтримки Сполученими Штатами енергетичної безпеки регіону та інтеграції з Європою та зменшення залежності регіону від Росії, одночасно підтримуючи диверсифікацію енергоресурсів.

(3) Співпраця з партнерами та союзниками для пом'якшення впливу економічного примусу з боку Російської Федерації та Китайської Народної Республіки на країни Чорного моря та визначення нових можливостей для прямих іноземних інвестицій із Сполучених Штатів і країн, які співпрацюють, а також зміцнення ділових зв'язків Сполучених Штатів із регіональними партнерами відповідно до цінностей та інтересів США.

(4) Збільшення взаємодії на високому рівні між Сполученими Штатами та регіональними партнерами, включаючи посилення економічного зростання, розвиток інфраструктури та посилення торгівлі з акцентом на покращення економічної співпраці на високому рівні.

(5) Посилення координації Сполучених Штатів з Європейським Союзом і державами-членами НАТО для досягнення максимальної ефективності та мінімізації дублювання.

(c) Напрямки.--

(1) Безпека. — Стратегія, затверджена у підрозділі(b)має містити наступні елементи за напрямком безпеки:

(A) План посилення міжвідомчої координації щодо Чорноморського регіону.

(B) План координації та синхронізації безпекової допомоги з чорноморськими державами, з акцентом на Україну, Румунію, Болгарію, Молдову та Грузію, з метою збільшення міжнародної співпраці щодо чорноморської безпеки.

(C) План посилення співпраці з чорноморськими державами для розпізнавання та реагування на російську дезінформацію та пропаганду в Чорноморському регіоні.

(2) Економічне процвітання. — Стратегія, що затверджується у підрозділі (b)має містити наступні елементи відносно економічного процвітання:

(A) Стратегія сприяння діалогу між експертами зі Сполучених Штатів і чорноморських держав щодо економічного розширення, прямих іноземних інвестицій, зміцнення ініціатив щодо верховенства права та пом'якшення економічного тиску з боку Російської Федерації та Китайської Народної Республіки.

(B) Стратегія для всіх відповідних федеральних департаментів і агенцій, які сприяють економічному розвитку Сполучених Штатів, спрямована на розширення своєї присутності і пошук нових можливостей для приватних інвестицій з регіональними партнерами відповідно до цінностей та інтересів Сполучених Штатів.

(C) Оцінки енергетичної безпеки, зосереджуючись на терміновій необхідності замінити енергоносії з Російської Федерації та визнаючи довгострокову важливість ширшої енергетичної диверсифікації.

(D)Оцінка потенційних рішень у сфері продовольчої безпеки, включаючи стійкі, довгострокові заходи.

У ФОКУСІ: РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

(3) Демократична стійкість. — Стратегія, затверджена у підрозділі (b) має включати наступні елементи демократичної стійкості:

(A) План посилення незалежних ЗМІ та підтримуваних Сполученими Штатами медіа-ініціатив для боротьби з іноземним шкідливим впливом у Чорноморському регіоні.

(B) План посилення мобілізації ініціатив, ініційованих Державним департаментом та Агентством США з міжнародного розвитку для протидії російській пропаганді та дезінформації в Чорноморському регіоні.

(d) Визначення необхідних повноважень та бюджету

Ресурси. — Президент повинен визначити будь-які необхідні повноваження або бюджетні ресурси, необхідні агентству для підтримки впровадження стратегії на 2025 та 2026 фінансові роки.

(e) Подання стратегії та оцінка ресурсів.--Президент має подати у відповідні комітети Конгресу--

(1) стратегію, затверджену підрозділом (b), не пізніше ніж через 180 днів після дати набрання чинності цим Законом; і

(2) оцінка повноважень та ресурсів, що вимагається підрозділом (d), не пізніше ніж через 360 днів після дати прийняття.

(f) Визначення. — В цьому розділі:

(1) Відповідні комітети Конгресу.-- Термін «відповідні комітети Конгресу означає --

(A) Комітет із закордонних відносин, Комітет зі збройних сил, Комітет з асигнувань, Вибраний Комітет з питань розвідки та Комітет з енергетики та природних ресурсів Сенату; а також

(B) Комітет у закордонних справах, Комітет у справах збройних сил, Комітет з асигнувань, постійний Вибраний комітет з питань розвідки та Комітет з енергетики та торгівлі Палати представників.

(2) Чорноморські держави.-- Термін «чорноморські держави» означає --

(A) Болгарія;

(B) Грузія;

(C) Молдова;

(D) Румунія;

(E) Туреччина; та

(F) Україна.

20 років тому, 23 листопада 2003 року, в Севастополі був заснований Центр сприяння вивченню геополітичних проблем і євроатлантичного співробітництва Чорноморського регіону «Номос» – незалежна неурядова організація, метою якої було проведення досліджень в сферах міжнародних відносин, національної безпеки, європейської і євроатлантичної інтеграції в Чорноморсько-Каспійському регіоні, кримський майданчик для діалогу – зусиллями «Номосу» був проведений не один експертний захід у Криму

і Севастополі. Часопис «Чорноморська безпека» надавав свої шпальти для вираження позиції представникам різних політичних орієнтацій. Яскравою, як іскра, була історія «Номосу» до лютого 2014-го, до окупації Криму Росією... Продовжуємо справу «Номоса». А сьогодні згадаємо експертів «Номоса» Дмитра Штибликова і Олексія Бессарабова, яких окупанти кинули за ґрати, і які досі перебувають в орківських катівнях.

It's 90 seconds to midnight

ЦЕНТР ГЛОБАЛІСТИКИ «СТРАТЕГІЯ XXI»
WWW.GEOSTRATEGY.ORG.UA

